

Veel gestelde vragen ofwel FAQ's'

Door de link aan te klikken kom je bij een antwoord op 18 veel gestelde vragen (Frequently Asked Questions).

- [FAQ 1.](#) Wat heeft acht jaar werken met ontwikkelingsperspectieven aan inzichten opgeleverd?
- [FAQ 2.](#) Wat is goed onderwijs in de basis; wat werkt voor alle leerlingen?
- [FAQ 3.](#) Omgaan met verschillen: homogeen of heterogeen groeperen?
- [FAQ 4.](#) Welke wetenschappelijke onderbouwing pleit voor het werken met een OPP?
- [FAQ 5.](#) Welke kind-kenmerken zijn relevant bij het bepalen van het uitstroomperspectief?
- [FAQ 6.](#) Samen werken aan het OPP: wat vraagt dit van de samenwerking met ouders?
- [FAQ 7.](#) Hoorrecht op het OPP: hoe is dit te realiseren?
- [FAQ 8.](#) Samen werken aan het OPP: wat vraagt dit van de communicatie met (jeugd)zorg?
- [FAQ 9.](#) Wat zijn aandachtspunten voor het handelingsdeel?
- [FAQ 10.](#) Welke visualisaties ondersteunen doelgericht samenwerken met een OPP?
- [FAQ 11.](#) Hoe kan het doelgroepenmodel werken met een OPP ondersteunen?
- [FAQ 12.](#) Wat is de relatie tussen het handelingsdeel van het OPP en de basisondersteuning van de school?
- [FAQ 13.](#) Hoe kan een OPP bijdragen aan kansengelijkheid?
- [FAQ 14.](#) Een OPP voor (meer- of hoog) begaafde leerlingen?
- [FAQ 15.](#) Op maat werken met een OPP: wat betekent maatwerk in onderwijstijd?
- [FAQ 16.](#) Hoe verhoudt het kader van de inspectie zich t.o.v. het OPP?
- [FAQ 17.](#) Extra ondersteuning: is het noodzakelijk dat een deskundigenverklaring een label bevat of volstaan de onderwijsbehoeften?
- [FAQ 18.](#) Wat leren we van uitspraken over het OPP van de geschillencommissie?

FAQ 1:

Wat heeft acht jaar werken met ontwikkelingsperspectieven aan inzichten opgeleverd?

Wat leren we van het verleden en hoe is deze kennis te benutten in de toekomst?

1.1 Inleiding

Ruim acht jaar werken met OPP's heeft ervaringen en inzichten opgeleverd, die in de handreiking en in verschillende FAQ's zijn benut. Ook de evaluatie van Passend Onderwijs¹ gaf interessante thema's waarbij we aansluiten, zoals:

- De behoeften van de leerling zijn leidend.
- De leerling wordt gehoord.
- De leraar wordt ondersteund en toegerust.
- De ouder is een gelijkwaardige partner.
- Er is transparantie en verantwoording over de ondersteuningsmiddelen.
- Er is een acceptabele administratieve belasting.

De route naar **inclusiever onderwijs** komt hier en daar ook terug, de verbeteraanpak Passend Onderwijs ziet deze route immers als opdracht voor de komende jaren. Met als doel: ook de leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben, kunnen thuisnabij onderwijs volgen, als het kan in dezelfde klas zitten en elkaar ontmoeten op het schoolplein.

Deze FAQ bevat de onderbouwing van de terugblik en de vooruitblik in Deel 2 van de handreiking OPP: Wat hebben we tot nu toe geleerd van het werken met OPP's?

---

¹ Voortgangsrapportage verbeteraanpak passend onderwijs (2021), <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/12/16/voortgangsrapportage-verbeteraanpak-passend-onderwijs-2021-primair-en-voortgezet-onderwijs>

1.2 Het OPP, een medaille met twee kanten (Bert Wiene, 2023).

De ene kant is een gevaar-kant, de andere een kans-kant (handreiking, Bijlage 3). OPP's kunnen in de kans-gedachte ook onderdeel zijn van het kwaliteitsbeleid van de school om de basisondersteuning te evalueren, te ijken en bij te stellen. Zodoende groeit de basisondersteuning als het ware, allereerst door het bieden van heel goed onderwijs waarin hoge verwachtingen zijn ingebed in een pedagogisch sterke relatie voor iedere leerling. Bovendien, geredeneerd vanuit een pedagogisch-didactisch vraagstuk waarbij het team zich elke keer weer afvraagt: wat hebben wij met elkaar nodig om pedagogisch en didactisch nog sterker te worden? Welke extra expertise en ondersteuning hebben wij nodig om aan ieder kind dat aan onze zorgen is toevertrouwd passend onderwijs te bieden en wat hebben wij nodig om onze verwachtingen hoog te houden? Dat blijft natuurlijk niet alleen bij het team, een belangrijke vraag is ook hoe ouders daarbij zijn te betrekken.

Onderwijskundig leiderschap is nodig om de kans-kant van de medaille te benutten. Denk aan vragen zoals:

- Hoe werken we binnen de school samen en beantwoorden we de vraag welke concrete inzet nodig is in de dagelijkse praktijk?
- Hoe analyseren we de uitkomsten van de individuele OPP's en passen we op basis van die analyse ons dagelijkse onderwijs en de ondersteuning aan?
- Lukt het ons om de aandacht voor individuele leerlingen te verschuiven naar meerdere leerlingen? Dan ontdekken we de overeenkomsten, ofwel de gemeenschappelijke behoeften. Want dat wat essentieel is voor de leerling met een OPP, is meestal ook goed voor meerdere zo niet alle leerlingen (zie handreiking, deel 1.1 en [FAQ 2](#)).

1.3 Acht jaar ervaring met het OPP: negen inzichten

Inzicht 1: De context is bepalend voor schoolsucces

Het maken van een **goede analyse** van de populatie van de school en de kwaliteit van het onderwijs is bepalend voor het vormgeven van de basisondersteuning voor alle leerlingen én de extra ondersteuning voor enkele leerlingen. Deze analyse van de context levert aanknopingspunten op waarmee de basisondersteuning passend is te maken bij de onderwijsbehoeften van de leerlingen en de ondersteunings-behoeften van de leraren. Veel data - in de eigen school en in openbare bronnen - is beschikbaar om te beoordelen in welke mate de school slaagt in het realiseren van schoolsucces voor alle leerlingen. Hiermee is ook in te schatten wat er nodig is voor een passender aanbod in de basisondersteuning, zodat zoveel mogelijk leerlingen daarvan kunnen profiteren. Daarna is te bepalen voor welke leerlingen nog extra ondersteuning nodig is en wat de leraren nodig hebben om dit te bieden.

Inzicht 2: Alle leerlingen profiteren van dat wat werkt

In de basiskwaliteit en basisondersteuning focus je vooral op de **overeenkomsten** in de groep/klas: met welke effectieve pedagogisch-didactische aanpak - in relatie tot de te behalen doelen - hebben de meeste (of zelfs alle) leerlingen baat? Deze doelen betreffen zowel de korte als de lange termijn. Denk bij de korte termijn aan een periode van enkele maanden tot een (half) schooljaar en bij de lange termijn aan de toekomst (uitstroomperspectief), zoals het VO of een startkwalificatie (diploma, schoolverklaring of getuigschrift).

De **effectieve interventies** hebben betrekking op het leren, de werkhouding én het sociaal-emotioneel functioneren van leerlingen. Daarna zoek je naar de **verschillen**: welke leerlingen, zoals die met een OPP, hebben extra ondersteuning nodig, hoe ziet die er idealiter uit en wat heeft de leraar nodig om deze - bovenop het basisaanbod - te willen en te kunnen bieden? Stel dat de leerling met een OPP baat heeft bij een bepaalde aanpak, dan is de vraag: zijn er meer leerlingen die ook baat bij deze aanpak kunnen hebben? Misschien profiteert zelfs de hele groep/klas ervan! In dat geval focus je weer op de **overeenkomsten** en kun je dat wat werkt in de basis aanbieden. Het aanbod dat de leerling met een OPP nodig heeft, wordt dan opgenomen in de basisondersteuning. Dit maakt het haalbaarder voor de leraren en zo versterk je ook de kwaliteit van de basisondersteuning. Focus je als leraar, team, school, bestuur en samenwerkingsverband op dat wat werkt, ofwel goed onderwijs ([FAQ 2](#)), dan hebben alle leerlingen daar baat bij!

Door jaarlijks de basis- en de extra ondersteuning te **evalueren** kunnen effectieve en haalbare interventies worden geïntegreerd in de basisondersteuning. Dit vergt een ontwikkelingsgerichte visie (professionaliseringsmodel) waarbij de basisondersteuning en het pedagogisch-didactische repertoire van leraren steeds groter wordt. Daarmee stijgt het effectieve aanbod in de basisondersteuning en neemt het aantal leerlingen dat extra ondersteuning nodig heeft af, zo is de bedoeling. In onderstaande driehoeken is dit weergegeven.

De school legt in de schoolgids of het schoolplan (voorheen school-ondersteunings-profiel) vast welke ondersteuning ze kunnen bieden. Daarmee is deze informatie toegankelijk voor het team en voor ouders. Een jaarlijkse evaluatie van de effectiviteit van deze ondersteuning (wat werkt?) helpt om samen ontwikkelingsgericht aan de slag te gaan, op weg naar steeds inclusiever onderwijs.

Inzicht 3: Wat staat waar en waarom: hoe zijn papieren tijgers te voorkomen?

Zodra het aanbod dat de leerling met een OPP nodig heeft, is opgenomen in de basisondersteuning en daar ook daadwerkelijk wordt geboden, hoef je dit niet meer uitgebreid te beschrijven in diens OPP. De aanpak die voor één leerling effectief is, is dan immers als effectieve interventie in de basisondersteuning opgenomen (eventueel met steun van het bestuur of het samenwerkingsverband). Je verwijst hier dan naar in het handelingsdeel van het OPP en voorkomt daarmee **administratieve belasting**. Hiermee is de valkuil van uitgebreide plannen met zinloze en tijdrovende herhalingen ('knip & plakwerk') te voorkomen.

Inzicht 4: In der Beschränkung zeigt sich erst der Meister

Het OPP bevat een beknopt overzicht van *recente* en *relevante* bevorderende en belemmerende factoren van de leerling, de onderwijsleersituatie en de thuissituatie. Door deze factoren- die van invloed zijn op het onderwijs - te analyseren, onderbouw je het uitstroomperspectief en de korte termijn doelen van de leerling en diens leraren en ouders. In het handelingsdeel staat eveneens vermeld wat de leerling, leraren en ouders nodig hebben om deze doelen te halen, zodat de leerling uitstroomt op het geplande perspectief. **De kunst is dit alles zo helder en beknopt mogelijk te noteren.**

Omdat de relatie tussen de factoren, de doelen en de extra ondersteuning consistent moet zijn, helpt de volgende richtlijn: **noteer alleen recente informatie (overzicht) als deze noodzakelijk is om de situatie te begrijpen (inzicht) en om de doelen, de behoeften en de inhoud van het plan te formuleren (uitzicht)**. Draagt informatie hier niet aan bij? Neem deze dan niet op in het OPP! Dit voorkomt onnodige administratieve rompslomp. Is informatie uit het verleden noodzakelijk en in het belang van de leerling (bijvoorbeeld omdat diens gedrag dan beter te begrijpen is of ter onderbouwing van een bepaalde interventie), dan is een eerder OPP te raadplegen.

Door alleen recente en relevant informatie beknopt in het OPP te beschrijven, respecteer je ook de AVG. Die wetgeving stelt immers dat alleen noodzakelijke informatie - met toestemming van ouders en/of oudere leerlingen - in het OPP mag worden opgenomen. Dit geldt met name t.a.v. privacygevoelige informatie over de leerling (zoals een stoornis) en diens thuissituatie. De privacytool² toont welke informatie gedeeld kan

---

² <https://www.steunpuntpassendonderwijs-povo.nl/privacy-tool/#/>

en mag worden. Deze tool is een praktische vertaling van wet- en regelgeving en geeft houvast bij verschillende privacyaspecten.

Inzicht 5: Samen sterk met een integraal plan

Leerlingen met een OPP hebben naast **onderwijsbehoeften** op school of op hun stage ook **opvoedbehoeften** die de aanpak van de (professionele) opvoeders thuis, in de vrijetijd en/of de (jeugd)zorg betreffen. Hangen de doelen en aanpak vanuit eventuele hulpverlening samen met die in het OPP, dan verhoogt dit de kans op een effectief én haalbaar plan dat alle betrokkenen zien zitten en waar ze voor gaan. Betrokkenen monitoren vervolgens of de plannen worden uitgevoerd zoals beoogd en of ze op koers zitten. Ze stellen hun aanpak eventueel bij en evalueren de gezamenlijke doelen. De onderwijsprofessionals, zoals de leraar/mentor en intern begeleider/ondersteuningscoördinator, focussen hierbij op de onderwijsbehoeften van de leerling en de **ondersteuningsbehoeften van de leraren**. En de (jeugd)zorg focust op de opvoedbehoeften van het kind/de jongere en de **ondersteuningsbehoeften van de ouders**.

De afspraken moeten duidelijk zijn: **wie doet wat, waarom, hoe en wanneer?** Spreek duidelijk af wie waarvoor het aanspreekpunt is en hoe en wanneer deze professional bereikbaar is. Dan is dat voor iedereen helder en werken we vanuit het onderwijs constructief samen met onze leerlingen, hun ouders en de (jeugd)zorg ([FAQ's 6, 7 en 8](#)). We denken dan met elkaar mee, zonder op elkaars stoel te zitten: een belangrijke voorwaarde voor succesvolle samenwerking.

Inzicht 6: Doelgericht samenwerken is kansrijk

Hoe maak je een OPP functioneel en handzaam? Door het samen met collega's, begeleiders passend onderwijs (van bestuur of samenwerkingsverband), leerlingen en ouders te maken. Door **samen te puzzelen** - van overzicht via inzicht naar uitzicht - werk je doelgericht en transparant samen aan passend onderwijs, ofwel: goed onderwijs dat afgestemd is op wat leerlingen nodig hebben om de (eventueel aangepaste) doelen voor taal, rekenen, motivatie, welbevinden, gedrag en burgerschap te halen. De link tussen de korte-termijn-doelen (per schooljaar) en het lange termijn doel (het uitstroomperspectief na groep 8/bovenbouw of na het eindexamen/diploma) is cruciaal, evenals de mate waarin het plan hierop aansluit, uitvoerbaar is en uitgaat van hoge verwachtingen.

Is het plan nog niet helder of hebben nog niet alle betrokkenen vertrouwen in dit handelingsdeel? Maak dan nog geen definitief OPP, ga eerst met elkaar in gesprek om dit scherp te krijgen (op overeenstemming gericht overleg): waarover zijn we het wél eens, waarover nog niet en hoe erg is dat? Voorkom zinloze discussies ('agree to disagree') en bespreek waarover in ieder geval overeenstemming moet zijn: het handelingsdeel. Hier hebben ouders immers **instemmingsrecht** op. Vanaf 2024 hebben leerlingen voor

wie een OPP wordt opgesteld wettelijk **hoorrecht** (FAQ 7). Luisteren naar de wensen en oplossingen van de leerling zelf en diens ouders en deze benutten in het plan, verhoogt de kans op een passend aanbod waar betrokkenen achterstaan aanzienlijk. Er is ook aandacht voor de vraag ‘Hoe kunnen de leraren en ouders elkaar ondersteunen bij het realiseren van de verschillende doelen? Wat hebben ze van elkaar nodig om naast elkaar te staan en elkaar te versterken?’. Zo staan ze er niet alleen voor. Ook belangrijke afspraken over de samenwerking nemen we daarom op in het OPP.

Inzicht 7: Een functioneel OPP focust op wat de leerling nodig heeft i.p.v. op welke stoornis of label hij heeft

Een valkuil bij het maken van het overzicht van factoren is te veel aandacht voor de problemen en stoornissen van de leerling en te weinig aandacht voor diens positieve kenmerken en behoeften. Met als risico dat de doelen en het uitstroomperspectief te laag zijn. Is dat erg? Jazeker, want ambitieuze doelen zijn een cruciaal kenmerk van goed onderwijs (FAQ 2). En ander risico is dat het handelingsdeel vooral focust op kind-kenmerken en daardoor nauwelijks concrete handvatten bevat die afgestemd zijn op de contexten in school en thuis. Daarom focussen we op **ambitieuze doelen voor deze leerling, met deze leraar, in deze groep/klas, op deze school en van deze ouders**. De context, waaronder de kwaliteit van het onderwijs, het pedagogisch-didactisch handelen van leraren en de mate waarin het ouders lukt het onderwijs aan hun kind te ondersteunen, komt dus ook aan de orde in het OPP. Evenals de behoeften: **wat hebben deze leerling en zijn leraren en ouders nodig om deze ambitieuze doelen in deze context te willen en kunnen halen?** Met zo’n handelingsdeel geven we niet alleen vorm en inhoud aan de gewenste aanpak (wat), maar ook aan de manier waarop deze aanpak te realiseren is (hoe). Dit verhoogt de uitvoerbaarheid en kans van slagen.

Inzicht 8: Samen visualiseren ondersteunt het werken met een OPP

We praten in het onderwijs veel *over en tegen* elkaar. In de handreiking en verschillende FAQ’s ligt de nadruk op het **praten met elkaar** en het **visualiseren** van thema’s die we bespreken, ter illustratie. We tekenen samen verschillende onderdelen van het OPP uit, ter verheldering. De visualisaties verhogen de onderlinge samenhang in de OPP-cyclus (de handreiking, deel 5.2) en de transparantie. Een plaatje zegt vaak meer dan woorden, zie [FAQ 10](#).

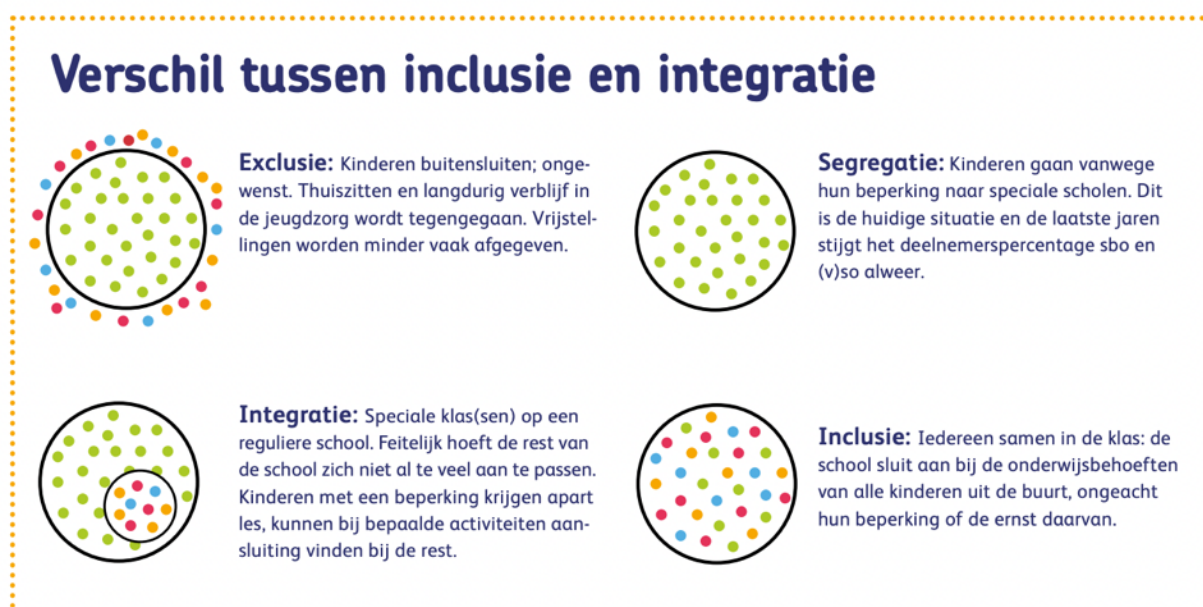
Inzicht 9: Het reguliere onderwijs heeft genoeg aan een OPP van twee A4. Het gespecialiseerde onderwijs heeft niet veel meer nodig ...

Met het enkel en alleen opnemen van de wettelijk verplichte onderdelen en het vermijden van onnodige gegevens en herhalingen, volstaat een beknopt OPP (inzicht 4). Denk

aan **twee, maximaal vijf bladzijden**. Waarom hechten we aan beknoptheid? Omdat een te uitgebreid OPP niet alleen te veel tijd kost om te maken, het kost ook te veel tijd om te lezen en te bespreken. Een beknopt OPP is bovendien voor leraren, ouders en leerlingen toegankelijker, overzichtelijker en beter leesbaar dan een uitgebreid OPP.

1.4 Inclusiever onderwijs

We kijken hier en daar ook vooruit richting inclusiever onderwijs. Op dit moment zijn er nog grote verschillen tussen scholen, besturen en samenwerkingsverbanden in de ontwikkeling naar inclusiever onderwijs. Ook hanteert men verschillende omschrijvingen, hetgeen de dialoog belemmert. Onderstaande afbeelding visualiseert het verschil tussen integratie en inclusie³.

© GRIP vzw

³ <https://www.gripvzw.be/nl/artikel/157/wat-is-het-verskil-tussen-inclusie-integratie-segregatie-en-uitsluiting>

FAQ 2.

Wat is goed onderwijs in de basis; wat werkt voor alle leerlingen?

Als veel leerlingen uit de boot vallen, dan heeft de kwaliteit van die boot er misschien iets mee te maken¹

2.1 Inleiding

Passend onderwijs vergt een sterke kwaliteit van het basisaanbod: goed onderwijs voor alle leerlingen. Handelingsgericht werken (HGW, Pameijer, 2017) kan hierbij ondersteunen, omdat het houvast geeft voor zowel het planmatig handelen op het niveau van de groep/klas (in de basis) als ook voor de leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben (leerlingen met een OPP). Kenmerken van goed onderwijs en effectieve leerlingbegeleiding zijn in de HGW-cyclus verwerkt. Hier lichten we er enkele thema's uit, omdat deze implicaties hebben voor het OPP.

2.2 Eerst welbevinden, dan pas leren?

Goed onderwijs betreft didactische én pedagogische vaardigheden van leraren. Deze zijn onlosmakelijk verbonden. Sommige onderwijsprofessionals zijn van mening dat eerst het sociaal-emotioneel functioneren van de leerling die extra ondersteuning nodig heeft op orde moet zijn voordat je diens cognitieve potentieel kunt aanspreken. Denk aan uitspraken als 'eerst moet deze leerling beter in zijn vel zitten, voordat die zich kan interesseren voor de leerstof' of 'wij kunnen nu even niet op het leren inzetten gezien de problemen thuis.' Werken aan het welbevinden krijgt dan voorrang: de leerling moet zich eerst beter voelen en dan pas kan hij leren. Men ziet het één als voorwaarde voor het ander. Dit is echter een misvatting (Van der Wolf & Van Beukering, 2009): **welbevinden en leren zijn twee kanten van dezelfde medaille.** Spant een leerling zich in en benut hij zijn capaciteiten en interesses bij het werken aan uitdagende opdrachten, dan ervaart hij iets onder de knie te krijgen. Al doende ontstaan zelfstandigheid en zelfvertrouwen, hetgeen zijn welbevinden bevordert en aansluit bij de behoefte aan

---

¹ Naar Leeman en Wardekker (2004, p. 6-7)

competentie. Sociaal-emotionele problemen mogen dan ook geen reden of excuus zijn om het leren op te schorten of uit te stellen. Integendeel, **goed onderwijs heeft een preventieve werking**. Essentieel daarbij is het creëren van een veilige en uitdagende leeromgeving, afgestemd op de onderwijsbehoeften van alle leerlingen. In zo'n omgeving hangen de pedagogische én didactische werkwijzen van de leraren samen en versterken ze elkaar via een goed klassenmanagement.

Voor het **handelingsdeel van het OPP** betekent dit o.a.:

- De leerling-doelen betreffen zowel de kernvakken zoals taal, Nederlands, lezen, rekenen en wiskunde als de motivatie, het sociaal-emotioneel leren en welbevinden.
- Daarnaast is er aandacht voor de kwaliteit van het onderwijs, de pedagogisch-didactische vaardigheden van leraren en de vraag: wat hebben zij nodig om ook de leerling met een OPP kwaliteitsvol onderwijs te bieden?

2.3 Welke kenmerken typeren een effectieve leraar?

Marzano (2011) noemt o.a. de volgende kenmerken: heldere en interactieve instructies, gerichte feedback, duidelijke routines en regels, adequaat omgaan met gedrag, positieve relaties met leerlingen en een oplossingsgerichte instelling. Heeft een leraar een goede relatie met zijn leerlingen, dan accepteren leerlingen de regels en de manier waarop hij daarmee omgaat. Ontbreekt het fundament van een goede relatie, dan gaan leerlingen op zoek naar de grens van wat mag en niet mag². Dit geeft veel onrust en kan leiden tot stress bij leraren. Effectieve leraren zijn goede instructeurs en sprekers, ze zijn vriendelijk, behulpzaam en sympathiek. Ze kunnen zich inleven in hun leerlingen, ze begrijpen hun wereld en ze luisteren naar leerlingen, collega's én ouders. Ze maken afspraken met leerlingen en bieden ruimte voor eigen verantwoordelijkheid. Het tonen van persoonlijke interesse voor leerlingen bevordert de leraar-leerling-relatie aanzienlijk en past bij hun behoefte aan relatie.

Effectieve leraren passen verschillende aanpakken toe bij verschillende leerlingen en evalueren de impact daarvan. Sommige leerlingen hebben bijvoorbeeld een vriendelijke herinnering nodig, anderen een strengere opdracht. Het is de kunst om de balans te vinden tussen dominantie van de leraar enerzijds en betrokkenheid van leerlingen anderzijds. De leraar biedt het kader, de leerlingen zijn betrokken bij de invulling. Dit komt tegemoet aan hun behoefte aan autonomie (je moet nu ..., maar je mag kiezen: ... of ...?).

De meest succesvolle leraar is degene die de leerprestaties en het gedrag van leerlingen als waardevolle feedback op zijn manier van lesgeven ziet en – elke dag weer – zijn voordeel doet met deze feedback (Hattie, 2013). Dit maakt dat hij zich competent voelt (dit doe ik **al** goed!) én ervan leert (wat kan ik morgen **nog** beter doen?). Hij schrijft

---

² <https://didactiefonline.nl/artikel/gedrag-in-de-school>

succes én falen vooral toe aan zichzelf in plaats van uitsluitend aan leerlingen en hun ouders. En hij vraagt zichzelf af: wat kan **ik** doen, zodat het mijn leerlingen en hun ouders wél lukt om ...?

2.4 Goede instructie en feedback

Goede instructie en feedback zijn cruciaal voor succesvol leren, evenals kennis van de leerlijnen (Vernooy, Van Minderhout & Koomen, 2016). Veel elementen van goede instructie zijn verwerkt in directe instructiemodellen, zoals het expliciete directe instructiemodel (www.directeinstructie.nl).

Goede feedback bouwt voort op kwalitatief sterke instructie. Ontbreekt die basis, dan dient eerst daaraan te worden gewerkt. De meeste feedback komt overigens van klasgenoten. Door hiermee te oefenen, leren zij elkaar goede feedback te geven en leren ze van en met elkaar. In “Leren zichtbaar maken met Formatieve Assessment” (Hattie, 2017) zijn voorbeelden hiervan te vinden, zoals twee leerlingen die eerst het werk van de één en dan het werk van de ander samen nakijken en daarna hun bevindingen met elkaar delen.

Sterke feedback is specifiek en doelgericht (Hattie, 2013). Hoe specifieker de informatie over de taak, des te preciezer de leerling weet wat het verschil is tussen wat hij eerst kon/wist, wat hij nu al kan/weet en wat hij straks nog meer zal kunnen/weten. Goede feedback verkleint als het ware de afstand tussen ‘waar de leerling nu is’ (zijn kennis, begrip, vaardigheid, prestatie, gedrag) en ‘waar hij naartoe werkt’ (het gestelde doel).

Effectieve feedback geeft antwoord op drie vragen:

1. Feed up: waar werk ik naartoe? Wat wil ik bereiken? Wat is het doel?
2. Feed back: hoe doe ik het tot nu toe? Ben ik al dichtbij of nog ver van het doel af?
3. Feed forward: hoe nu verder? Wat moet ik nog doen om dichterbij het doel te komen?

Deze drie vragen zijn bij het opstellen, monitoren en evalueren van het handlingsdeel van een OPP te benutten. Daarmee wordt het OPP betekenisvoller voor leerlingen, leraren en ouders ([FAQ's 6](#) en [7](#)).

2.5 Klassenmanagement

Goed klassenmanagement is voorwaardelijk voor het leren en ontwikkelen en voorkomt veel leer- en gedragsproblemen. Het gaat dan vooral om een ordelijke leeromgeving en gestructureerd lesgeven. Dit geeft leerlingen (en leraren) rust, duidelijkheid en structuur en is in die zin preventief. Goed klassenmanagement kent o.a. de volgende kenmerken: 1) Alertheid, orkestratie en flexibiliteit; 2) Timen en fasen; 3) Optimale leertijd voor alle leerlingen; 4) Gebruik klaslokaal, werkruimte en materiaal en 5) Duidelijke

verwachtingen t.a.v. gedrag.

Goed klassenmanagement is een voorwaarde om leerlingen gewenst gedrag aan te leren (Vernooy & Van Minderhout, 2016). Daarnaast heeft de kwaliteit van het pedagogisch handelen een grote impact. Pedagogische vaardigheden doen een appel op de *basishouding van leraren: hun visie op en overtuigingen over het onderwijs, hun beroep en hun persoon*. Dit alles stuurt het denken en handelen en de professionele en persoonlijke ontwikkeling. Een **positieve grondhouding** is dus essentieel. Denk daarbij aan een positief rolmodel zijn, hoge verwachtingen van alle leerlingen hebben, gericht werken aan positieve relaties met alle leerlingen, het eigen aandeel onder ogen zien en constructief samenwerken met ouders. Ook deze kennis is te benutten in het handelingsdeel: hoe zorgen we ervoor dat we dat wat pedagogisch werkt, opnemen in het OPP?

Ook groepsdynamica en groepsvorming zijn belangrijk. Als het de leraar lukt om dergelijke groepsprocessen actief te leiden, dan ontstaat een veilige sfeer in de klas waarin kinderen zich prettig voelen en het beste uit zichzelf kunnen halen³.

2.6 Wat zijn effectieve pedagogisch-didactische interventies voor de leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben?

Mitchell (2015) heeft dat wat werkt voor **leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften** vertaald in 27 strategieën, die relevant zijn voor het OPP. Deze strategieën dragen bij aan beter onderwijs en beter leren voor alle leerlingen, zowel op academisch als op sociaal gebied. De meest effectieve zijn opgenomen in zijn 'top 10 favoriete strategieën':

1. Coöperatief leren in groepen: leren van en met elkaar.
2. Peer-tutoring: een andere leerling als maatje of buddy inzetten voor extra hulp.
3. Ouderbetrokkenheid én ondersteuning van ouders zodat zij het onderwijs aan hun kind thuis kunnen ondersteunen.
4. Cognitieve strategieën, zoals visualiseren, voorspellen en toetsen.
5. Geheugenstrategieën, zoals ezelsbruggetjes en stof in kleine stukjes opdelen.
6. Oefen en herhaal: 6 x 10 minuten oefenen is beter dan 1 x 1 uur.
7. Gedragmatige aanpak met een ABC-analyse in de context.
8. Formatieve assessment en feedback, tijdens het leerproces i.p.v. achteraf.
9. Optimale fysieke omgeving wat betreft lokaal, luchtkwaliteit, geluid, licht e.d.
10. Klasklimaat, zoals veiligheid, onderlinge betrokkenheid, positieve relaties tussen leerlingen en tussen leraren en leerlingen.

Bij het opstellen van het handelingsdeel van het OPP, is bovenstaande informatie te benutten ([FAQ 9](#)).

³ <https://www.schoolveiligheid.nl/kennisbank/groepsdynamica-in-de-klas/>

FAQ 3.

Omgaan met verschillen: homogeen of heterogeen groeperen?

Omgaan met verschillen tussen leerlingen is een essentieel kenmerk van goed onderwijs.

Hoe sterker de onderwijsleeromgeving (de boot), hoe groter de kans dat leerlingen er baat bij hebben (en hoe minder leerlingen buiten de boot vallen). Omgaan met verschillen is verre van eenvoudig. De uitdaging is zodanig groot dat het wel eens de 'achilleshiel van het onderwijs' wordt genoemd (Vernooy, Van Minderhout, & Koomen, 2016). Wat is belangrijk bij het omgaan met verschillen? In studies komen een drietal thema's steeds terug (Marzano, 2011; Hattie, 2013; 2020; Mitchell 2015): 1) preventie en vroegtijdig ingrijpen; 2) regie bij de leraar en 3) heterogene groepen. Omgaan met verschillen vergt ook dat leerlingen zelfstandig kunnen werken en dat leraren kunnen variëren met instructie, feedback, verwerkingsopdrachten en onderwijstijd.

Leerlingen met een OPP: heterogeen of homogeen groeperen?

Heterogene groepen leveren over het algemeen meer leerwinst dan homogene

Vooraf voor de leerlingen met een OPP die **didactisch extra ondersteuning** nodig hebben, leidt het samen zetten van leerlingen met gelijke niveaus niet tot betere leerresultaten. Dit is met name het geval als de samenstelling van de (sub)groep een duurzaam karakter heeft. De zwakkere leerlingen raken dan steeds verder achter. Zij leren in hun groepje weinig van elkaar, hun motivatie neemt af, evenals hun competentiegevoel en zelfbeeld. En zo ontstaat een neerwaartse spiraal. Heterogene (sub)groepen hebben als groot voordeel dat de 'zwakkere' leerlingen zich kunnen optrekken aan de 'sterkere' leerlingen en zodoende van en met hen leren (Belfi, De Fraine & Van Damme, 2010). Veel leerlingen leren meer van medeleerlingen dan van leraren (Mitchell, 2015).

Bovenstaande geldt ook voor de leerlingen met een OPP die **pedagogisch extra ondersteuning** nodig hebben. *Ook leerlingen die moeite hebben met gewenst gedrag zijn beter af in een heterogene groep.* In een homogene groep of aparte setting voor leerlingen met gedragsproblemen is er het risico op een toename van ongewenst gedrag, vooral als leerlingen daarin langdurig blijven en het onderwijs niet focust op het aanleren van sociaalvaardig gedrag, omgaan met frustratie en het leren beheersen van boosheid en andere emoties. Bovendien kunnen leerlingen zich in een homogene groep niet optrekken aan sociaal competente leerlingen. Er zijn immers weinig positieve rolmodellen waaraan ze zich kunnen spiegelen en van wie ze sociale vaardigheden kunnen leren.

Let wel: voor (hoog)begaafde en talentvolle leerlingen ligt het anders

Begaafde leerlingen profiteren wél van homogene groepen waarin ze van en met andere (meer- of hoog) begaafde leerlingen leren en elkaar motiveren en inspireren (Hoogeveen, 2008). In zulke groepen kunnen zij hun leerproces op één of meer vakken verrijken, verbreden of versnellen. Door de lat hoog te leggen en hen uit te dagen om ingewikkelde opdrachten te maken die doorzettingsvermogen vergen, leren ze leren. Zodoende ervaren ze dat inzet loont. Zij leren namelijk makkelijk en hoeven zich nauwelijks in te spannen voor het reguliere aanbod. Hierdoor worden ze weinig uitgedaagd en nauwelijks geconfronteerd met fouten en falen. Een gevolg hiervan kan zijn dat ze het opgeven zodra een opdracht moeilijk wordt en inzet vergt. Ze kunnen ook heftig reageren op fouten en snel ontmoedigd raken.

Maar als het gaat om sociale vaardigheden, dan is het weer wél verstandig om ze te laten samenwerken in heterogene groepen. Zodoende realiseren ze zich dat niet iedereen zo snel denkt en leert en leren ze hoe ze dingen op een andere manier kunnen uitleggen en hoe ze andere kinderen kunnen ondersteunen.

FAQ 4.

Welke wetenschappelijke onderbouwing pleit voor het werken met een OPP?

Ambitieuze doelen en effectieve feedback zijn belangrijke kenmerken van goed onderwijs

Succesvolle onderwijsprofessionals werken doelgericht

Zij analyseren voortdurend de effecten van hun aanpak (Hattie, 2013): is mijn handelen afgestemd op wat deze groep/klas, dit groepje leerlingen, deze leerling, deze collega of deze ouder nu nodig heeft om dit doel te behalen? Vanuit een kritische houding experimenteren leraren doelbewust en evalueren ze de impact van hun aanpak. Doelen zijn daarbij nodig om te monitoren of ze op de goede weg zijn. Zij vragen leerlingen, ouders, collega's en andere deskundigen daarom om feedback en benutten deze bij het verbeteren van hun handelen.

Werken met een OPP bevordert doelgericht werken

Wat is de impact van de extra ondersteuning op de leerling: bereiken we ermee wat we beogen? Behalen we de korte termijn doelen voor leren, motivatie en gedrag en komt het uitstroomperspectief (lange termijn doel) daarmee in zicht? **Voorwaarde is dat het OPP opgenomen is in een cyclus van planmatig handelen** (zie handreiking, deel 5.2).

Uitdagende doelen zijn goed voor alle leerlingen, ook voor de leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben

Hoge verwachtingen voor enerzijds taal, lezen, rekenen/wiskunde en andere kernvakken en anderzijds motivatie, werkhouding, leren-leren, sociaal-emotioneel functioneren en welbevinden bevorderen de kwaliteit van het onderwijs. Alle leerlingen profiteren van hoge verwachtingen, ook de leerlingen met een OPP, mits deze realistisch zijn (Mitchell, 2015).

Effectieve leraren bespreken hun hoge verwachtingen met leerlingen en betrekken hen bij de uitwerking ervan

Leerlingen die gerichte feedback ontvangen, hebben aanzienlijk hogere leerprestaties dan leerlingen die deze feedback niet krijgen. Zeker als de doelen samen met hen en in positieve termen zijn geformuleerd en als de feedback direct wordt gegeven (Hattie, 2013).

In een OPP betrekken we de leerling niet alleen bij het beschrijven van de bevorderende en belemmerende factoren, maar ook bij het formuleren, monitoren en evalueren van de doelen en bij de inhoud van de extra ondersteuning in het handelingsdeel: wie kan je helpen; wat werkt? Binnenkort is dit verplicht door het hoorrecht ([FAQ 7](#)).

Goed onderwijs stemt af op de overeenkomsten en verschillen in een groep/klas.

Essentieel daarbij is hoe een schoolteam naar groepen/klassen en leerlingen kijkt en hoe het daarover praat. Doelen en onderwijsbehoeften geven houvast in het handelingsdeel van een OPP:

- Welke kennis en vaardigheid moet deze groep/klas/leerling verwerven?
- Wat weten en kunnen ze hiervan al en wat nog niet?
- Wat is de volgende stap (doel) en welke aanpak heeft deze groep/klas/leerling nodig om deze te zetten (te behalen)?
- In hoeverre is het aanbod al afgestemd op wat deze groep/klas/leerling nodig heeft?
- Hoe is het aanbod nog beter af te stemmen op hun behoeften?
- Wat heeft de leraar nodig om ook de leerling met een OPP de vereiste extra ondersteuning te bieden?

Het visualiseren van doelen, ontwikkeling en vooruitgang is zeer effectief.

Samen tekenen geeft leerlingen grip op hun leerproces en leraren zicht op de impact van hun aanpak (Hattie, 2013). Niet alleen leerlingen en leraren hebben baat bij visualisaties, ook ouders krijgen een beter zicht op de ontwikkeling van hun kind: waar was onze zoon of dochter vorig jaar, waar staat hij/zij nu en wat is de volgende stap? (Pameijer, 2021). Daarom benutten we visualisaties bij het werken met een OPP ([FAQ 10](#)).

Ouderbetrokkenheid is effectief, school en ouders hebben elkaar nodig voor passend onderwijs, zeker bij de leerlingen met een OPP

Constructieve samenwerking tussen school en ouders verbetert de leerprestaties, het sociaal-emotioneel functioneren en de werkhouding van leerlingen. En het doet verzuim en schooluitval afnemen (Smit, 2011). Leerlingen leren beter en gaan met meer plezier naar school wanneer hun ouders zich betrokken voelen bij de school (Oostdam & De Vries, 2014). Ouderbetrokkenheid is eveneens gunstig voor het werkplezier van leraren en het vertrouwen van ouders in de school (Booijink, 2007). Door samen met ouders de bevorderende en belemmerende factoren in kaart te brengen, het uitstroomperspectief en de bijbehorende korte termijn doelen te formuleren en de inhoud van het handelingsdeel te bespreken, benut je hun ervaringskennis. Ouders kunnen het plan en de aanpak van de leraar dan ook beter ondersteunen, waarmee de kans op het behalen van de doelen aanzienlijk toeneemt.

Tot slot: Goed werken met een OPP is als “goed soep koken” (naar Hattie, 2013)

Je kunt op twee manieren soep koken.

1. **We zien wel wat het wordt.** Je hebt weliswaar een globaal doel (lekkere soep: **start schooljaar: de leerling maakt vorderingen; hij ontwikkelt zich en gaat vooruit**), je gooit de ingrediënten in de pan, roert er zo nu en dan in en eet de soep als die klaar is (en ... smaakt die?): **evaluatie einde schooljaar: heeft de leerling vorderingen gemaakt?; heeft hij zich ontwikkeld en is hij vooruit gegaan?**
2. **Doelgericht aan de slag.** Je weet precies wat jullie concrete doel is (exacte ingrediënten/samenstelling van de soep); **heldere vast te stellen doelen lange termijn zoals einde schooljaar, examens, uitstroomprofiel**. Tijdens het koken (**gedurende schooljaar/tijdens uitvoering handelingsdeel**) proef je regelmatig de soep en stel je indien nodig een en ander bij (te zout → water erbij, te weinig groeten → groente erbij); **monitor je de doelen, bijvoorbeeld met methode-gebonden toetsen, schriftelijke overhoringen, tentamens, observaties en gesprekjes met leerling en ouders → indien nodig stel je de ondersteuning tussentijds bij**). Als de soep uiteindelijk klaar is, is de kans groot dat die lekker is (**doelen einde schooljaar, schoolloopbaan of geplande uitstroom zijn bereikt**).

FAQ 5.

Welke kind-kenmerken zijn relevant bij het bepalen van het uitstroomperspectief?

Het bepalen van een uitstroomperspectief vergt wikken en wegen.

5.1 Inleiding

In de praktijk spelen het **intelligentieniveau en leerrendement** van de leerling vaak een doorslaggevende rol bij het onderbouwen van het uitstroomperspectief. Omdat intelligentiescores kunnen toenemen en leerrendement positief is te beïnvloeden, is dit echter niet terecht en is er het risico op een te lage uitstroom.

Maar hoe kun je dan een verantwoord uitstroomperspectief formuleren?

- Door bij de marges rondom intelligentiescores uit te gaan van de bovenkant.
- Door in te zetten op het verhogen van het leerrendement met goed onderwijs.
- Door meer aandacht te schenken aan de bevorderende factoren van de leerling en hoe deze zijn uit te bouwen of te benutten in het handelingsdeel.
- Door meer aandacht te besteden aan de context van onderwijs en opvoeding (FAQ 1, inzicht 1). Een leerling ontwikkelt zich immers niet in isolement, maar in continue wisselwerking met zijn omgeving. Dit geldt zowel voor leren en gedrag en als ook voor intelligentie. De omgeving blijkt cruciaal.

Kennis, vaardigheden en intelligentie zijn niet te scheiden, ze hangen onderling sterk samen en beïnvloeden elkaar. Intellectuele capaciteiten moeten geoefend worden om zich maximaal te ontwikkelen. Een IQ-score zegt dus niet alleen iets over het leerpotentieel van de leerling met een OPP, maar ook iets over zijn leergeschiedenis en de kwaliteit van het onderwijs.

5.2 Ontwikkelingen rondom intelligentie

Ten onrechte gaan sommige onderwijsprofessionals ervan uit dat IQ-scores stabiel en onveranderbaar zijn, terwijl inmiddels bekend is dat deze dynamisch zijn en dat ze wel degelijk veranderen onder invloed van de omgeving. **Een optimistische kijk op de veranderbaarheid van intelligentie is dan ook gerechtvaardigd.** Nisbett e.a. (2012) schetsen verschillende inzichten, waarvan enkele relevant zijn voor het werken met een OPP:

- Effectieve vroege interventies gericht op cognitieve stimulering hebben langdurige effecten op schoolsucces, mits de leerlingen daarna kwalitatief goed onderwijs (blijven) krijgen. Gebeurt dit niet, dan neemt hun voorsprong geleidelijk weer af.
- Kinderen van biologische ouders met een lage sociaal-economische status (SES) die zijn geadopteerd door ouders met een hoge SES, vertonen een toename in intelligentiescore van wel 12 tot 18 punten.
- Er is een onderscheid tussen gekristalliseerde intelligentie (de opeenstapeling van kennis en vaardigheden) en vloeibare intelligentie (het flexibel denken en abstract redeneren). Het trainen van executieve functies (zoals werkgeheugen, plannen en organiseren en zelfcontrole) verhoogt vooral de vloeibare intelligentie (het heeft weinig effect op de gekristalliseerde intelligentie).

5.3 Relatie tussen intelligentie en leerrendement

Wees voorzichtig met het koppelen van leerrendement aan intelligentie. Impliceert een lage intelligentie een laag leerrendement, en omgekeerd? Neen. Door het leerrendement van een leerling direct te koppelen aan diens intelligentie, veronderstel je dat de kwaliteit van het onderwijs er niet toe doet. Dit klopt niet, al helemaal niet bij jonge of leerlingen met een migratieachtergrond en evenmin bij leerlingen met psychische problemen of lage intelligentie. Want hun IQ-scores zijn vaak onbetrouwbaar, waardoor je hun cognitieve mogelijkheden onderschat. **Deze onderschatting heeft een funest effect op het OPP: te lage doelen ... Terwijl juist ambitieuze doelen van cruciaal belang zijn...**

Meer weten? Zie [Waarom een OPP meer is dan IQ en LR](#)

5.4 Voor een OPP relevante kind-kenmerken

Er zijn andere kenmerken van leerlingen - naast intelligentie en leerrendement – die relevant zijn voor het OPP, omdat ze samenhangen met het al dan niet bereiken van een bepaald uitstroomperspectief en de mate van succes in de vervolgopleiding. Denk bijvoorbeeld aan:

- Achtergrondkennis en voorkennis van de leerling (het 'klittenband waar nieuwe kennis aan kan kleven').
- Leerproblemen (zoals automatiseringsproblemen en zwak werkgeheugen) en leer-

stoornissen (zoals dyslexie en dyscalculie).

- Werkhouding, zoals motivatie, 'leren leren', zelfstandig werken, leergierigheid, aandacht en concentratie, executieve functies, leerstrategieën, doorzettingsvermogen, zelfbeeld, faalangst, grip op het leerproces en zin in leren.
- Gedrag, zoals zich aan schoolregels kunnen houden en het gezag van leraren aanvaarden.
- Sociaal inzicht en sociale vaardigheden, zoals samenwerken en -spelen, kunnen leren van en met leraren en medeleerlingen.
- Welbevinden en je veilig voelen op school.
- Lichamelijk functioneren, zoals visus, gehoor, motoriek en energieniveau.

De meeste van deze factoren zijn te beïnvloeden met goed onderwijs en/of de juiste zorg. Is dit niet het geval, dan stemt het onderwijs zich er zodanig op af dat het de belemmeringen voor het leren en het onderwijs minimaliseert.

5.5 Moet je in het OPP van kleuters en brugklasleerlingen ook al een uitstroomperspectief opnemen?

Ja dat moet. Voor alle leerlingen voor wie een OPP verplicht is, ook voor jonge leerlingen uit de onderbouw (PO, SBO en SO) en leerlingen uit de brugklas (VO, PrO en VSO), moet je binnen zes weken (handreiking, deel 3) het OPP opstellen.

Een OPP moet **altijd** een uitstroomperspectief bevatten (onderwijskundig besluit WEC art. 4). De bedoeling van de wet is dat de school, door middel van het OPP, gericht gaat toewerken naar het behalen van specifieke onderwijs- en ontwikkeldoelen. Dat is alleen mogelijk als je weet wat het einddoel is, dus de uitstroom waarnaar je toewerkt. De inspectie handhaaft tamelijk streng en kijkt nadrukkelijk naar de vermelding van de uitstroombestemming, omdat ze het opbrengstgericht werken juist voor leerlingen met extra ondersteuning willen bevorderen. In het OPP van een leerling in het PO, SBO of SO moet bij de uitstroombestemming ook staan of hij naar verwachting uitstroomt naar regulier of speciaal vervolgonderwijs. Een dubbel niveau als uitstroombestemming is wel toegestaan, bijvoorbeeld vmbo-t/havo.

Het gaat in deze situaties om een voorlopig, richtinggevend en ambitieus uitstroomperspectief dat bijgesteld wordt zodra nodig en als meer bekend is over de ontwikkeling van de leerling. Pas na minimaal 3 betrouwbare toets-scores of representatieve (toets)-periodes, dus na anderhalf jaar onderwijs, kun je de leerontwikkeling redelijk voorspellen, maar nog altijd met marges. Hoe minder informatie en hoe inconsistenter die is, hoe groter de marges; hoe meer betrouwbare en consistente informatie, hoe kleiner die marges. Leerlingen ontwikkelen zich immers niet lineair, maar grillig en met sprongen. IQ-scores zijn bovendien bij jonge kinderen lang niet altijd betrouwbaar en valide, ze kunnen de mogelijkheden van een leerling onderschatten en daarmee leiden tot een te laag uitstroomperspectief.

Scholen kiezen er daarom vaak voor om bij de leerlingen uit de onderbouw en bij uitstroom de uitstroom te vermelden die het meest voorkomt op hun school of afdeling eventueel maken ze er een dubbel advies van (bijvoorbeeld VMBO-T/kader of VMBO-T/Havo), tenzij er al sterke argumenten zijn om op een andere instroom in te zetten.

Na instroom in het V(S)O of PrO zijn er de volgende uitstroomperspectieven: dagbesteding, arbeid of vervolgonderwijs: MBO (entree, 2,3 of 4), HBO, WO. Na de eerste 1½ tot 2 jaar beschrijft men het uitstroomperspectief specifieker en focust men naast het uitstroomniveau op de uitstroomrichting (branche/profiel). Ook als leerlingen niet het volledige diploma kunnen behalen, is het van belang om goed vast te leggen welke onderdelen wél behaald kunnen worden. Door op tijd samen te werken met de beoogde werkgever of vervolgopleiding, stem je af welke delen van het onderwijsprogramma ([FAQ 15](#)) worden aangeboden om de overstap naar een vervolgplek zo goed mogelijk te kunnen maken.

5.6 Conclusie

Kortom, een ambitieus uitstroomperspectief is gebaseerd op een **gedegen analyse** van de relevante en betrouwbare factoren van de leerling, de kwaliteit van het onderwijs en de mate van ondersteuning door ouders. Vervolgens benutten/stimuleren we de bevorderende factoren en verbeteren of stemmen we af op de belemmerende factoren. Door deze factoren gericht te beïnvloeden, maken we de ambitieuze doelen ook waar. ***Zo leggen we niet alleen de lat hoog, we doen er ook alles aan om de hoge doelen te bereiken.***

FAQ 6.

Samen werken aan het OPP: wat vraagt dit van de samenwerking met ouders?

Samenwerken en constructief communiceren met ouders

*Leraren doen ertoe, ouders evenzeer,
zij kunnen het onderwijs ondersteunen.*

Investeren in de samenwerking met ouders en ouderbetrokkenheid is effectief voor alle leerlingen, met name voor de leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben. In deze samenwerking is *respectvolle en constructieve communicatie de sleutel*. Ouderbetrokkenheid en het OPP, waar hebben we het dan over en hoe kunnen we de positieve impact ervan uitbouwen en benutten?

Hoe kunnen ouders het onderwijs aan hun kind met een OPP ondersteunen?

Natuurlijk staat goed onderwijs op 1 als we het hebben over het OPP (FAQ's 1 t/m 4). Daarnaast zijn kind-kenmerken uiteraard relevant, zoals de mogelijkheden, interesses, motivatie en beperkingen van de leerling (FAQ 5). Kenmerken van ouders beïnvloeden eveneens het schoolsucces. Bijvoorbeeld (Marzano, 2007): inkomen, opleiding, beroep, ouderbetrokkenheid en onderwijsondersteunend gedrag. Met name de laatste twee dragen bij aan schoolsucces en zij - in tegenstelling tot de eerste drie - te beïnvloeden door het onderwijs. Daarmee is het **investeren in ouderbetrokkenheid en het versterken van onderwijsondersteunend gedrag** – naast het verhogen van de kwaliteit van het onderwijs – effectief in het bereiken van de ambitieuze doelen in een OPP.

Wat is ouderbetrokkenheid?

Ouderbetrokkenheid gaat over de betrokkenheid van ouders bij het onderwijs aan hun kind: thuis (zoals voorlezen) en op school (zoals informatie delen met de leraar of mentor). Ook al hebben ouders een andere rol dan leraren, ze zijn even belangrijk en hebben hetzelfde doel als leraren: een optimale ontwikkeling van hun kind, jouw leerling. Het gaat hierbij niet zozeer om *veel* contact maar om *goed* contact (De Vries, 2020): constructief en effectief overleg waar de leerling met een OPP beter van wordt.

Ouderbetrokkenheid is anders dan ouderparticipatie. Ouderparticipatie gaat over activiteiten op school (zoals lees- of verkeersouder zijn, meegaan met een schoolreisje of helpen in de schoolbibliotheek), ondersteuning van het schoolteam (als assistent, pleinwacht of gastspreker) en deelname aan een schoolbestuur, medezeggenschapsraad, ouderraad of oudercommissie. Hoe waardevol ook, er zijn geen aanwijzingen dat ouderparticipatie bijdraagt aan schoolsucces van leerlingen (De Vries & Pameijer, 2013).

Hoe kunnen ouders het onderwijs ondersteunen?

Onderwijsondersteunend gedrag van ouders bevat drie aspecten (Pameijer, 2021).

1. Betrokkenheid van ouders bij het onderwijs aan hun kind

Dit blijkt o.a. uit: interesse tonen voor schoolwerk, schoolvorderingen bespreken, het kind stimuleren om hard te werken op school, helpen met huiswerk, op school opgedane kennis vertalen naar betekenisvolle situaties thuis, culturele uitstapjes en bibliotheekbezoek. Bij jonge kinderen is voorlezen belangrijk. Ouders die zelf met plezier lezen, staan model voor leesplezier en motiveren hun kind tot lezen. Verder is het belangrijk dat ouders hun kind laten merken dat zij achter het schoolbeleid staan. Bijvoorbeeld door hun kind te vertellen zich aan de schoolregels te houden. Ouders die de leraar regelmatig een compliment geven voor diens inzet, motiveren de leraar om zich in te blijven zetten voor hun kind. Het uitspreken van deze waardering bevordert ook een positieve leerkracht-leerling-relatie en de samenwerking school-ouders. Ouders zijn ervaringsdeskundigen en weten als geen ander wat hun kind nodig heeft op school en wat er wel en niet werkt. Met deze kennis kunnen leraren hun voordeel doen; ze hoeven niet opnieuw het wiel uit te vinden. Uit de aanbevelingen van ouders kiezen zij de tips die passen bij de visie van de school en die haalbaar zijn. Want de leraar heeft de regie in de klas. Thuis hebben ouders overigens de regie; zij beslissen wat ze doen met de suggesties van school.

2. Supervisie door ouders

Dit uit zich o.a. in: toezicht houden op het gedrag van het kind en dit begeleiden tijdens buitenspelen, tv kijken, computergebruik en games, ervoor zorgen dat hun kind gezond eet (ontbijt en lunch, want een hongerig kind kan zich niet focussen), geen drugs/alcohol

gebruikt en genoeg slaap krijgt (ook in het weekend), zodat het op tijd op school is en uitgerust aan de lessen kan deelnemen.

3. Verwachtingen van ouders

Hoge realistische verwachtingen hangen samen met goede schoolprestaties en welzijn van kinderen. Lage verwachtingen demotiveren kinderen, met als gevolg zwakke prestaties en weinig zin in leren. Echter, te hoge verwachtingen leiden tot spanning en faalangst bij kinderen, hetgeen hun leren, motivatie en welbevinden belemmert en dus een averechts effect heeft.

Ga altijd respectvol om met onderwijsondersteunend gedrag!

Bespreek bovenstaande aspecten respectvol, vanuit een open en niet-veroordelende houding, toon inlevingsvermogen en wees transparant: waarom vraag je ouders hier naar? Erken dat opvoeden – net als lesgeven - moeilijk kan zijn. Stel vragen in de trant van “lukt het jullie om ...?”. Iedere ouder is immers betrokken bij zijn kind en wil het beste voor zijn/haar kind (totdat het tegendeel is bewezen). En elke ouder doet het zo goed als hij/zij kan.

Sommige ouders zijn overbelast, bijvoorbeeld vanwege armoede, schulden, werkloosheid, gebrekkige huisvesting, relatieproblemen, vechtscheiding, spanningen in het gezin of ziekte van een familielid. Deze ouders zitten op overleven. Bespreek met hen alleen die onderdelen die voor hen wenselijk, betekenisvol én haalbaar zijn. Zoek met hen naar de hulp die ze nodig hebben om - binnen hun mogelijkheden - het onderwijs aan hun kind te ondersteunen. En weet: voor de leerlingen met risicofactoren in de thuis-situatie doet de kwaliteit van het onderwijs er bij uitstek toe (Pameijer, 2017). Juist voor deze leerlingen maakt de leraar het verschil!

Vergeet niet om waardering uit te spreken voor alles wat de ouders wél doen, voor een school is het misschien vanzelfsprekend dat leerlingen op tijd, met een hapje en een lunchpakket op school zijn of dat ouders thuis het lezen extra oefenen, maar dat is het niet. Laat ouders ook weten wat de positieve impact van hun extra inzet is, dan weten zij dat ze ertoe doen en is de kans groot dat ze ermee doorgaan. Bijvoorbeeld: “Omdat jullie thuis 3 x in de week 10 minuten extra hebben gelezen, heeft jullie kind een sprong in zijn leesontwikkeling gemaakt, kijk maar!”; laat een visualisatie van de ontwikkelingslijn zien ([FAQ 10](#)).

Het belang van ouders en leraren die naast elkaar staan

Ouders staan in de eerste plaats altijd achter hun kind, zij komen op voor de belangen van hun dochter of zoon. Gelukkig maar. Als het de ouders en leraren lukt om naast elkaar te staan, en dat ook te laten zien en horen aan hun kind/leerling, dan is dit in ieders belang. Ouders ondersteunen hiermee de aanpak van de leraar op school en de leraar ondersteunt zodoende de aanpak van de ouders thuis. Kinderen zijn hiermee

gebaat, het geeft hen rust en veiligheid. Val dus nooit ouders af in bijzijn van hun kind, praat altijd aardig over ouders.

Een ouder of leraar kan het gezag van de ander (onbedoeld) ondermijnen door in bijzijn van het kind kritiek op die ander te uiten. Dit leidt bij jonge kinderen tot verwarring (“Als juf trots is, is mamma boos, maar als mamma blij is, is juf boos”), een loyaliteitsconflict (“Voor wie moet ik kiezen?”) en gevoelens van onveiligheid. Oudere leerlingen biedt het kansen om zich aan de regels van hun ouders of leraren te onttrekken (“Waarom zou ik me aan die regel houden? Mijn vader/leraar vindt dat onzin!” of “Jullie zijn het niet met elkaar eens, dus waarom zou ik ...?”). Leerlingen die dergelijke meningsverschillen ervaren, hebben een grotere kans op zwakke leerprestaties en gedragsproblemen op school (Colpin, 2010).

Leerlingen die het moeilijk hebben op school, zoals leerlingen met een OPP, hebben dus ouders en leraren nodig die op één lijn zitten en elkaars aanpak respecteren.

Daarmee wordt niet alleen het leren en het gedrag van het kind bevordert, maar ook diens schoolplezier. Het kan voor ouders echter moeilijk zijn om achter de aanpak van de leraar te staan als hun kind boos, bang of verdrietig thuiskomt vanwege een gebeurtenis op school. Dat geldt ook andersom, als de leerling de leraar vertelt dat zijn ouders boos zijn op hem of dat zij diens aanpak belachelijk vinden, dan is het moeilijk voor de leraar om naar de leerling toe expliciet achter diens ouders te staan. De vraag is dan: hoe kunnen ouders hun kind steunen, zonder de leraar af te vallen? En hoe kan de leraar zijn leerling steunen, zonder de ouders af te vallen? Wat hebben ze nodig om elkaars rollen en meningen te kunnen respecteren? Deze vraag is het beste te beantwoorden door de ouders en de leraar zelf. Hebben ze bijvoorbeeld meer informatie nodig om elkaars motieven te begrijpen of verwachten ze dat de ander diens aanpak aanpast? Dit vergt sterke communicatieve vaardigheden van leraren en andere professionals in de school.

Samenwerken met ouders: implicaties voor het werken met een OPP

Bovenstaande betekent dat we bij het in kaart brengen van de recente bevorderende en belemmerende factoren (OPP, deel 1) ook aandacht besteden aan de samenwerking school-ouders: welke aspecten daarvan bevorderen en belemmeren het leren en welbevinden van deze leerling? Dit vergt een constructieve communicatie met ouders, waarin hun ervaringskennis wordt benut bij de analyse van de situatie rondom hun kind én bij het in kaart brengen van diens behoeften. In een open gesprek met ouders komen vragen aan bod, zoals: wat is hun kijk op de ontwikkeling van hun kind en de rol van de school en henzelf daarin? Welke doelen zijn voor hen belangrijk en wat is daarvoor nodig? In het handelingsdeel (OPP, deel 4) komen deze terug:

- Wat zijn de behoeften van hun kind, wat heeft hij/zij op school en thuis nodig om bepaalde doelen te halen en wat betekent dit voor de ondersteuning van leraren en ouders?

- Welke doelen streven we na in onze samenwerking:
- Welke bevorderende factoren kunnen we behouden, uitbouwen en benutten?
- Welke belemmerende factoren kunnen we beïnvloeden?
- Wat hebben leraren en ouders nodig om hun leerling/kind en elkaar nog meer te ondersteunen: wat zijn hun ondersteuningsbehoeften?

Meer weten? Zie dan “Met plezier naar school: over de onmisbare rol van ouders in schoolsucces” (Pameijer, 2021), met tips voor ouders, ook t.a.v. het OPP van hun kind. Er is hierbij ook aandacht voor de manier waarop ouders andere ouders kunnen ondersteunen, als buddy. Tips voor scholen t.a.v. constructieve samenwerking met ouders zijn te vinden in hoofdstuk 5 van Handelingsgericht werken in het primair onderwijs (Pameijer, 2017) en in het voortgezet onderwijs (Pameijer e.a., 2012)

En hoe zit het met het tekenen van het handelingsdeel door ouders?

Het voeren van op overeenstemmingsgericht overleg met ouders is verplicht. Het is niet de bedoeling ouders te overtuigen van je eigen gelijk of ze onder druk te zetten, dat werkt niet. Ouders moeten daadwerkelijk akkoord kunnen gaan met de inhoud het handelingsdeel van het OPP, zij hebben immers instemmingsrecht. En dat kan pas als ze betrokken zijn geweest bij de invulling ervan (hun ervaringskennis is benut), als ze begrijpen waarom school bepaalde keuzes heeft gemaakt en als ze het daarmee voldoende eens kunnen zijn.

Een handtekening is niet verplicht. In de praktijk gebeurt dit vaak om te bewijzen/ documenteren dat op overeenstemmingsgericht overleg met ouders is gevoerd en dat er instemming is op de afspraken, zoals opgenomen in het handelingsdeel. Als ouders tekenen (voor gezien of akkoord), is het aan te bevelen dit als leraar, intern begeleider of mentor ook te doen. Daarmee geef je aan dat ook school de afspraken serieus neemt. Allebei ondertekenen is bovendien gelijkwaardiger dan eenzijdig tekenen: jullie gaan er samen voor.

In het OPP-format van de school kun je verschillende opties opnemen, bijvoorbeeld dat ouders aanvinken en ondertekenen voor:

- Gehele OPP gezien
- Akkoord met handelingsdeel

Ouders en leerlingen kunnen dan eventueel hun zienswijze zelf toevoegen.

Als ouders gescheiden zijn, dan hebben beide ouders met gezag instemmingsrecht.

Het belang van een goede voorbereiding

Een gesprek met ouders (en leerling) over het OPP verloopt vele malen prettiger en efficiënter als ouders het concept-OPP alvast van tevoren hebben ontvangen. Ze hebben het dan al kunnen lezen. Het is ook helpend als ze weten wie van de school bij het gesprek zijn (en in welke rol), hoe lang het gesprek duurt en wat de doelen van het gesprek zijn. Zo kunnen ook ouders het gesprek voorbereiden en alvast over een en

ander nadenken, zoals wat ze willen vertellen en vragen. Dit biedt hen ook de kans om hun kind erbij te betrekken.

Kanttekening: Ook al is het betrekken van ouders bij het OPP van hun kind wettelijk verplicht, noodzakelijk, zinvol en effectief, het gebeurt nog lang niet altijd. Dit blijkt uit een onderzoek door oudervereniging Balans: “De stem van ouders in passend onderwijs: stand van zaken na vijf jaar instemmingsrecht op het OPP” (september 2022). De ‘Monitor passend onderwijs’ van Ouders & Onderwijs en het landelijk ouderpanel (juli 2022) bevestigen dit beeld (<https://oudersenonderwijs.nl/nieuws/passend-onderwijs-krijgt-nog-steeds-een-onvoldoende-van-ouders/>).

Wat te doen als ouders bepaalde informatie liever niet delen?

Dit kan een dilemma zijn. Enerzijds zijn er de AVG en de beroepscodes van de professionals en respecteren we de privacy van leerlingen en ouders. Anderzijds zijn bepaalde gegevens noodzakelijk voor een goed OPP, bijvoorbeeld om te bepalen welk uitstroomperspectief zowel ambitieus als realistisch is.

Je kunt dan eerst met ouders bespreken waarom je bepaalde informatie nodig hebt. Bijvoorbeeld omdat:

- We dan weten wat jullie kind al weet en kan, wat hem/haar al lukt en wat nog niet.
- We dan beter begrijpen wat maakt dat bepaalde dingen nog moeilijk zijn voor jullie kind.
- We dan weten wat jullie kind nog moet leren om uit te kunnen stromen naar een passende school, vervolgopleiding of dagbesteding.
- We dan ook weten wat jullie kind nodig heeft, we kunnen hier dan meteen op inzetten, we hoeven het wiel dan niet opnieuw uit te vinden.

Daarna kun je vragen wat ouders weerhoudt om bepaalde informatie te delen; waar zijn ze bang voor of wat kan er misgaan als ze de informatie delen? Als de reden niet realistisch lijkt, kun je – nadat je er oprecht begrip en erkenning voor hebt getoond - dit uitleggen. Daarna kun je vragen welke informatie ouders wél willen delen, bijvoorbeeld over de onderwijsbehoeften van hun kind en de handelingsadviezen die in een onderzoeksverslag zijn opgenomen.

Bespreek ook wat er met de informatie gebeurt, zoals wie er inzage in heeft en voor hoe lang en waar de informatie veilig wordt bewaard. Vertel dat de school zorgvuldig omgaat met de privacy van leerlingen en hun ouders en dat school informatie uit het OPP nooit zal delen met derden of een externe, zonder gerichte toestemming van ouders vooraf. Alvorens toestemming te kunnen geven, weten ouders wat er met wie wordt gedeeld, waarom, hoe en wanneer.

Het OPP bevordert een doorgaande lijn binnen een school en tussen scholen

Bij het doorstomen naar een volgende groep/klas in de school, bij de overstap naar een andere reguliere school of van regulier naar gespecialiseerde onderwijs (én omgekeerd) draagt het delen van het OPP bij aan een goede start op de nieuwe school. Ook bij de overgang PO-VO en SO-VSO is het belangrijk om samen met ouders en leerling deze cruciale informatie warm over te dragen. Wil je meer weten over een warme overdracht PO-VO, samen met ouders en leerlingen? Ga dan naar [Handelingsgerichte overdracht PO-VO](#).

FAQ 7: Hoorrecht op het OPP: hoe is dit te realiseren?

Noëlle Pameijer (juni 2026)

*Leerlingen betrekken bij hun OPP:
van praten óver en tégen naar praten mét hen*

Inleiding

Deze FAQ (herzien maart 2026) is een aanvulling op de **Factsheet Hoorrecht** (2025, Factsheet Hoorrecht).

Alle kinderen en jongeren hebben het recht om hun mening te geven over zaken die hen aangaan (Internationaal Verdrag Inzake Rechten van het Kind, 2014, artikel 12). Dit recht geldt ook in het onderwijs: leerlingen hebben hoorrecht. Sinds augustus 2025 is dit recht verankerd in de nationale onderwijswetgeving. Ook het instemmingsrecht van ouders is wettelijk verankerd. De animatie bij de Handreiking OPP geeft dit als volgt weer:

Er is veel vraag naar manieren waarmee het hoorrecht op het OPP succesvol is te realiseren. In deze FAQ komt daarom **het hoe** uitgebreid aan de orde: welke vragen kun je stellen en welke visuele hulpmiddelen zijn er? Het document **“Meer weten over hoorrecht?”** is te beschouwen als een bijlage bij deze FAQ en hier te vinden op de site van

het SPO. Het bespreekt het **wat** (1), **wie** (2), **waarom** (3) en **wanneer** (4) van het hoorrecht. Er is tevens aandacht voor de vereiste **attitude, kennis en vaardigheden** van leraren en andere onderwijsprofessionals (5). Ook is er aandacht voor de vraag ‘**Ja maar wat als een leerling ...**’. (6). De wet versterkt positie ouders en leerlingen in het passend onderwijs betreft zowel het hoorrecht van individuele leerlingen op hun OPP als het recht van alle leerlingen om mee te denken over **het ondersteuningsaanbod** van de school. Ook dit thema komt kort aan de orde (7). Tot slot zijn er **suggesties** voor als je meer wilt weten (8).

Hoorrecht is in een **OPP-gesprek** met drie stappen te realiseren: 1) Voorbereiding gesprek 2) OPP bespreken en 3) Afronding gesprek. Bij alle stappen kun je de situatie samen met de leerling **visualiseren en tekenen**.¹ Samen tekenen heeft veel voordelen. Visueel aangeboden informatie wordt bijvoorbeeld beter onthouden. De leerling voelt zich gehoord en serieus genomen. En de gesprekstekeningen bieden structuur en inzicht. Terwijl de leerling praat, teken je wat hij vertelt en vraagt. Daarna haal je hier de voor het OPP relevante informatie uit en bespreek en teken je deze samen met de leerling. Deze tekening kun je opnemen in het OPP of als bijlage eraan toevoegen. Bij het volgende OPP-gesprek gaan jullie hierop door: hoe staat het er nu voor?

Voor alle voorbeelden in deze FAQ geldt: ze zijn ter inspiratie, maak ze eigen door ze aan te passen aan je school en af te stemmen op je leerlingen.

Stap 1: Voorbereiden van een OPP-gesprek

Een goed OPP-gesprek vergt een gedegen voorbereiding van alle gesprekspartners. Bereid de leerling voor op het gesprek, zodat hij er alvast over na kan denken. Het gesprek zal dan effectiever en efficiënter zijn, omdat de leerling niet wordt overvallen door de vragen en er ter plekke over na moet denken. Daarmee bied je de leerling niet alleen meer tijd om na te denken over zijn OPP, je geeft hem ook de kans om een en ander alvast met een ander te bespreken.

De voorbereiding bevat twee onderdelen: een algemene uitleg over het OPP en hoorrecht en specifieke vragen waarover de leerling alvast kan nadenken.

Algemene uitleg

Deze voorbereiding kan in het gespecialiseerd onderwijs klassikaal en in het regulier onderwijs in groepjes van leerlingen met een OPP (uit dezelfde of verschillende groepen/klassen). Je kunt het volgende met hen bekijken en bespreken:

- De animatie en infographic van de [Handreiking OPP](#)
- Een [filmpje](#) over inclusief onderwijs voor leerlingen
- [Informatie voor leerlingen](#) op de site Onderwijsgeschillen
- Informatie van Rijksoverheid: [Uitleg passend onderwijs voor leerlingen en ouders](#)

Denk aan een **algemene uitleg**, zoals:

---

¹ [Teken je gesprek](#)

Jullie zijn de enigen die kunnen vertellen wat jullie vinden van jezelf, deze school, je groep/klas en mijn lessen. Jullie weten wat al goed gaat, wat nog beter kan en hoe. School heeft jullie informatie dus hard nodig. Binnenkort hebben we OPP-gesprekken, die gaan we in deze les voorbereiden.

Op school krijg je extra ondersteuning bij leren en/of gedrag, daarom heb je een OPP. Hierin staat waar je al goed in bent en wat je nog moeilijk vindt. Elk schooljaar bedenken we samen doelen, zodat je – na deze school - naar een school, opleiding of plek kan die bij past wat jij kan en wil. We bespreken wat jij, wij en je ouders kunnen doen om ervoor te zorgen dat we samen deze doelen halen. Daar maken we afspraken over en we houden samen in de gaten of de doelen steeds dichterbij komen.

Het is heel belangrijk dat jij meedenkt, meedoet en meepraat, want jij weet het beste wat je wil en wat jou helpt (en waarmee je leraren en ouders dus moeten doorgaan). Jij weet ook wat je niet helpt (en waarmee je leraren en ouders dus misschien moeten stoppen). We gaan je dus om tops en tips vragen. We laten je weten welke tips we kunnen toepassen en welke niet.

We vragen je het OPP-gesprek alvast voor te voorbereiden. Zo heb je de tijd om na te denken over de vragen. Misschien wil je het gesprek met iemand voorbereiden (een andere leerling, je ouders of een begeleider bijvoorbeeld), dat kan.

Afhankelijk van de **periode in het schooljaar** (zie de jaarcyclus in **“Meer weten over hoorrecht?”**, paragraaf 4) kun je het doel specificeren:

- Start schooljaar: opstellen OPP, waar gaan we samen aan werken dit schooljaar?
- Midden schooljaar: even checken, zitten we nog op koers? Gaan we zo door of moeten we nog iets bijstellen?
- Einde schooljaar: evalueren, is het ons gelukt om de doelen te halen?

Specifieke vragen

Met een persoonlijke brief voor het kind kan de leerling alvast nadenken over de vragen. Een voorbeeld:

Beste .....

Op (datum en tijd) heb je een OPP-gesprek met .... in de kamer van ....

We gaan dan deze vragen bespreken:

1. Wat vind je fijn/leuk op school?
2. Wat vind je niet fijn/leuk op school?
3. Wat gaat al goed op school? Wat weet en kun je al?
4. Wat is nog moeilijk op school? Wat wil je nog leren?
5. Hoe komt het dat sommige dingen fijn/leuk zijn/al goed gaan en andere niet?
6. Wat zijn jouw doelen: wat wil jijzelf graag bereiken? Wat wil je weten, kunnen of doen? Wat wil je dit schooljaar leren?
7. Wat ga jij zelf doen om jouw doelen te halen?
8. Wat kunnen wij op school doen om jou te helpen?
9. Hoe kunnen je ouders je nog helpen?

10. Welke afspraken maken we?
11. Hoe vond je het gesprek? Wat vond je fijn? En wat wil je volgende keer anders?

*Wil je alvast nadenken over de vragen 1 t/m 9? Dit kun je alleen doen of samen met iemand met wie je graag praat of samenwerkt (bijvoorbeeld je moeder, vader of een familielid, een vriend/vriendin of een andere leerling, je leraar, mentor, coach of begeleider). Noteer in ieder geval alvast: Wat wil ik vertellen? Wat wil ik vragen? Wat wil ik laten zien? Zo kom je goed voorbereid op het gesprek en vergeet je geen belangrijke dingen. Al je antwoorden zijn goed, want het gaat om jouw mening.
Dankjewel en tot .... Leuk om dan samen jouw OPP te bespreken!*

De vragen zijn ook als aanvulzinnen op te nemen, bijvoorbeeld: Op school vind ik het fijn/leuk dat ...

De vragen betreffen de drie onderdelen van een OPP (zie Handreiking, bijlage 2: OPP-format):

- Overzicht (wat gaat al goed en wat nog niet): vragen 1 t/m 4.
- Inzicht (analyse, hoe zou dat kunnen komen): vraag 5.
- Uitzicht (doelen, behoeften en afspraken): vragen 6 t/m 10

Tips bij de voorbereiding

Deel de links, algemene uitleg en specifieke vragen ook met ouders. Met deze informatie zijn ook ouders voorbereid op het OPP-gesprek en kunnen ze het een en ander dan alvast met hun kind bespreken.

Bij **kleuters, jonge kinderen en leerlingen die nog concreet gebonden zijn en over weinig taal beschikken**, kun je een verhaaltje voorlezen over een ander kind dat vertelt over school en dan vragen stellen. Bijvoorbeeld met Aisha:

1. *Aisha vindt het op school leuk dat ... Wat vind jij leuk op school? Waar word jij blij van? Wat maakt jouw schooldag fijn?*
2. *Aisha weet/kan al .... Wat weet/kun jij al? Wat gaat al goed in de klas, in de ... hoek, op de gang, op het plein?*
3. *Aisha kan nog niet ... Wat kan jij nog niet? Wat lukt jou nog niet?*
4. *Aisha wil leren .... Wat wil jij leren? Wat wil jij nog meer weten/kunnen?*
5. *Het helpt Aisha als de juf/meester ... Hoe kan ik jou helpen? Wat moet ik doen of juist niet doen?*
6. *Aisha wil dat haar juf/meester weet dat ... Wat moet ik weten over jou?*

Voor de **motivatie** helpt het als er keuzes zijn, natuurlijk binnen marges. Bijvoorbeeld: *Morgen hebben we ons OPP-gesprek. Wil je dit gesprek in de eerste of de tweede pauze? Of tijdens de gymles of na schooltijd?* Zo laat je merken dat het geen 'straf-gesprek' is en geef je de leerling grip op de situatie (zie **"Meer weten over hoorrecht?"**, paragraaf 5). Je voorkomt bovendien dat de leerling iets leuks mist en daarom niet gemotiveerd is. Vertel hoelang het gesprek zal duren. Als er nog iemand bij is, vertel waarom, zo wordt de leerling hier niet mee overvallen. Misschien wil hij zelf nog iemand uit de school meenemen naar het gesprek?

Geef de leerling de **kans om te kiezen**: wil hij het OPP bespreken mét zijn ouders erbij of liever alleen? Het gezamenlijk bespreken is aan te bevelen, mits de leerling een goede relatie met zijn ouders heeft, de sfeer in het gesprek prettig zal zijn, er geen ‘grote-mensen-zaken’ worden besproken én als het gesprek leidt tot ondersteuning door ouders.²

Aandachtspunten voorbereiding voor jezelf

- Wat is mijn doel voor dit OPP-gesprek met deze leerling? Wat ga ik vragen, hoe en waarom? Wat ga ik vertellen, hoe en waarom?
- Wat zou deze leerling met mij willen bespreken en waarom?
- Hoe stel ik deze leerling op zijn gemak?
- Welke interesses en talenten van de leerling benut ik?
- Is er iemand die kan bijdragen aan het gesprek (vooraf en/of tijdens)? Denk aan een buddy of steunfiguur waarmee de leerling een klik heeft, die hij vertrouwt en bij wie hij zich veilig voelt. De leerling kan deze zelf kiezen of je kunt iemand voorstellen.
- Heb ik de leerling geattendeerd op de mogelijkheid van een brief, tekening, spraak- of videobericht, vlog, audio-opname of filmpje?
- Is de ruimte prettig? Vanwege privacygevoelige thema’s, kunnen andere leerlingen meeluisteren? Zijn er spullen om mee te spelen, te tekenen of even wat anders te doen? Is het er rustig, worden we niet gestoord? Is er ruimte om te bewegen? Bij jonge kinderen is het goed om het gesprek in de context te houden: in de klas, in de poppenhoek, de bouwhoek, op de gang, in de zandbak of wandelend over het plein. Dat maakt het concreter en zo kunnen jullie elkaar dingen laten zien en voordoen.
- Zou deze leerling dit gesprek als straf kunnen ervaren of is er iets anders dat tot spanning zou kunnen leiden?
- Wat doe ik als ...? Zie **“Meer weten over hoorrecht?”** (paragraaf 6) voor tips.

Stap 2: het OPP bespreken

Ga er niet vanuit dat je al weet wat er in de leerling omgaat en hoe hij zal reageren. Heb hoge verwachtingen en laat je verrassen. Stel je nieuwsgierig en geduldig op en geef de leerling de ruimte om te vertellen. Zit achterover en luister aandachtig. Denk aan **OEN** en **OMA** (zie **“Meer weten over hoorrecht?”**, paragraaf 5).

Herhaal de aanleiding van het gesprek, bespreek jouw doelen en die van de leerling. **Vertel (nogmaals) wat voor soort gesprek het is**: een gesprek over de eigen beleving en mening. Het is géén straf-gesprek en ook géén overhoring of toets. Alle antwoorden zijn dus goed, fouten bestaan niet. Hiermee voorkom je sociaal wenselijke antwoorden en onzekerheid. Check of de leerling dit begrijpt: *Even om te checken of ik het goed heb uitgelegd: waarover gaan we praten? En wie kan me dit het beste vertellen?*

---

² Voor meer informatie, zie het boek “Met plezier naar school” (Pameijer, 2021).

Bespreek de vragen uit de voorbereiding en gebruik **groeitaal** (dit lukt je/mij **al** en dit **nog** niet), dit geeft perspectief en motiveert.

Vertel over het OPP van deze leerling, laat een en ander zien, luister, vat samen en vraag door, net zolang totdat je het perspectief van de leerling begrijpt.

Hou het **praktisch en concreet**, benut foto's en filmpjes van activiteiten in de les, gedrag op de gang, op het plein, op stageplaatsen of dagbesteding. Werk eventueel met poppetjes (voor de leerling, leraren, medeleerlingen, ouders) waarmee je situaties kunt uitbeelden. Je kunt ook een plattegrond van de klas, de gang, het plein, de kantine of het fietsenhok tekenen en dan vragen: waar voel je je veilig en waar niet?

Prioriteer: wat is recent en relevant voor dit OPP? Wat moet je weten om deze leerling goed les te geven en effectief te ondersteunen? Vraag door met onafgemaakte zinnen, zoals:

Ik vind het fijn dat ...

Ik vind het niet fijn dat ...

Juf/meester/docent, ga door met ...

Juf/meester/docent, stop met ...

Ik heb hulp nodig van ....

Open vragen leveren meestal meer spontane ideeën en 'out of the box' suggesties op. Is dit nog te moeilijk voor de leerling, gebruik dan keuze vragen: Je gaat leren om ... (doel) en je mag kiezen, wil je ... of ...? Met voorbeeldgedrag of een rollenspel kun je dit voordoen in de context (plek in de klas, op het plein, op de gang). In het rollenspel kun jij de leerling spelen en de leerling de leraar, dit geeft vaak verrassende inzichten.

Volg de stappen 'van overzicht via inzicht naar uitzicht' en visualiseer.

Dit helpt om transparant en doelgericht met leerlingen samen te werken. Vanuit een tekening of plaatje is het makkelijker overleggen. Het ondersteunen van taal met beelden versterkt de communicatie. Informatie waarin 'een praatje wordt ondersteund door een plaatje' is beter te onthouden. Beelden blijven makkelijker hangen dan woorden en met een plaatje is sneller iets over te dragen, door ernaar te wijzen. Ingewikkelde thema's zijn bovendien begrijpelijk te maken door ze te visualiseren. Door samen te tekenen worden situaties overzichtelijk en inzichtelijk, komen verschillende perspectieven aan de orde en ontstaat een gezamenlijk doel. Denk aan vragen als: *Hoe zullen we dit tekenen? Zetten we deze pijl hier of daar?* Zet kleuren functioneel in, bijvoorbeeld om de samenhang te tonen.

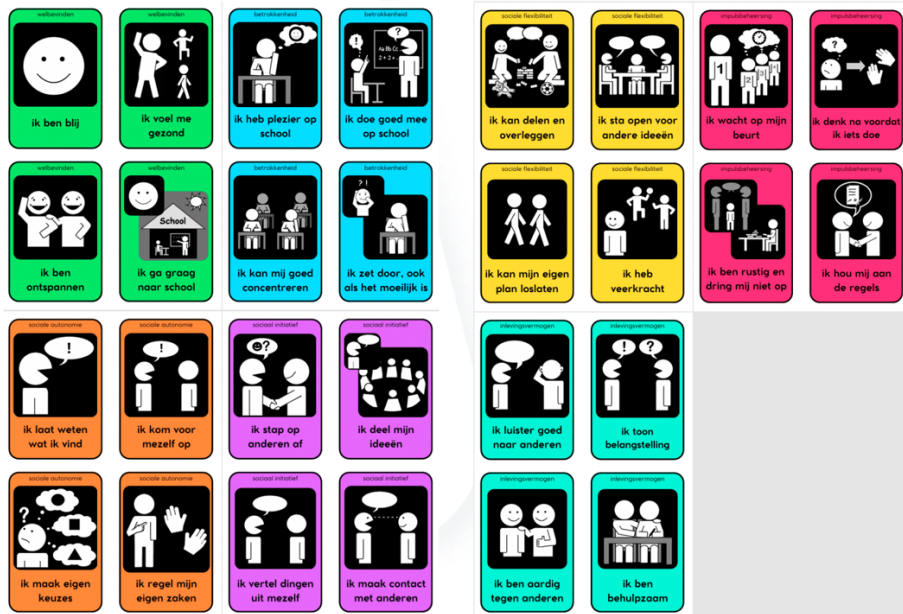
Visualisaties OPP

Plaatjes e.d.

Maak een **foto of filmpje** van een situatie waarin iets al lukt en waarin iets nog niet lukt. Zo maak je de context concreet; het gaat bijvoorbeeld om de werkhouding tijdens instructie of zelfstandig werken of om gedrag op het klimrek of tijdens het voetballen.

Gesprek over vaardigheden van het kind

Voorbeeld van SO Elimschool Hellendoorn

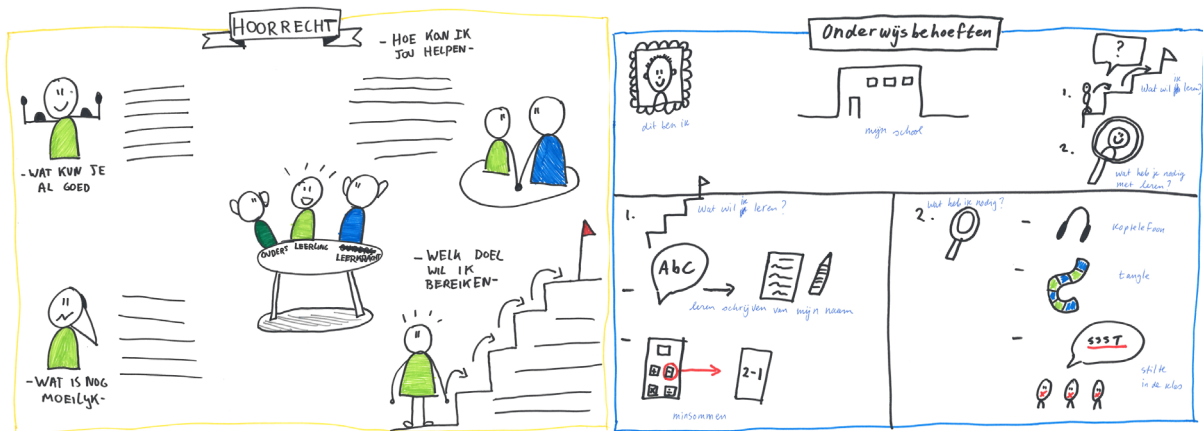
Benut **smileys** (wat maakt jou blij, boos, verdrietig?) en **picto's**, bijvoorbeeld:

Inspiratie nodig? Zie Sclera en pas enkele picto's samen met de leerling aan.

Met de picto's of kaartjes van Irene Sloeserwij (2025) - samen met het team van de Klimopschool ontwikkeld - kun je met leerlingen in het so en vso ZML bespreken wat al goed gaat en wat nog beter kan (bevorderende en belemmerende factoren van de leerling):

Vanuit deze informatie bespreek je aandachtspunten voor het handelingsdeel. Hierbij enkele voorbeelden van het team van De Klimopschool (Stichting Elan):

Een voorbeeld van een praatpapier bij de start van het schooljaar:

Startgesprek (kennismaken, samen opstellen OPP). Vragen aan kind en ouders		
Naam leerling:	Deelnemers:	Datum:

Ik ben al goed in ..... Ik vind leuk	Ik ben nog niet goed in ..... Ik vind niet leuk	Ik wil dit jaar leren	Na deze school wil ik .....
---	--	-----------------------------	-----------------------------

Mijn kind is al goed in ..... Mijn kind vindt leuk		Wie kan mij helpen om ..... te leren: Mijn leerkracht ..... Andere kinderen ..... Mijn ouders .....
---	--	--

Ik vind het belangrijk dat mijn kind dit schooljaar leert	Mijn leerkracht moet weten dat ik ..... School moet weten dat mijn kind .....
---	--

Ik ga daaraan bijdragen door ..... School kan daaraan bijdragen door	School verwacht van ouders ..... Ouders verwachten van school .....
---	--

Uitstroom: na deze school hoop ik dat mijn kind gaat naar	Afspraken (wie doet wat, waarom, wanneer en hoe) .....
---	---

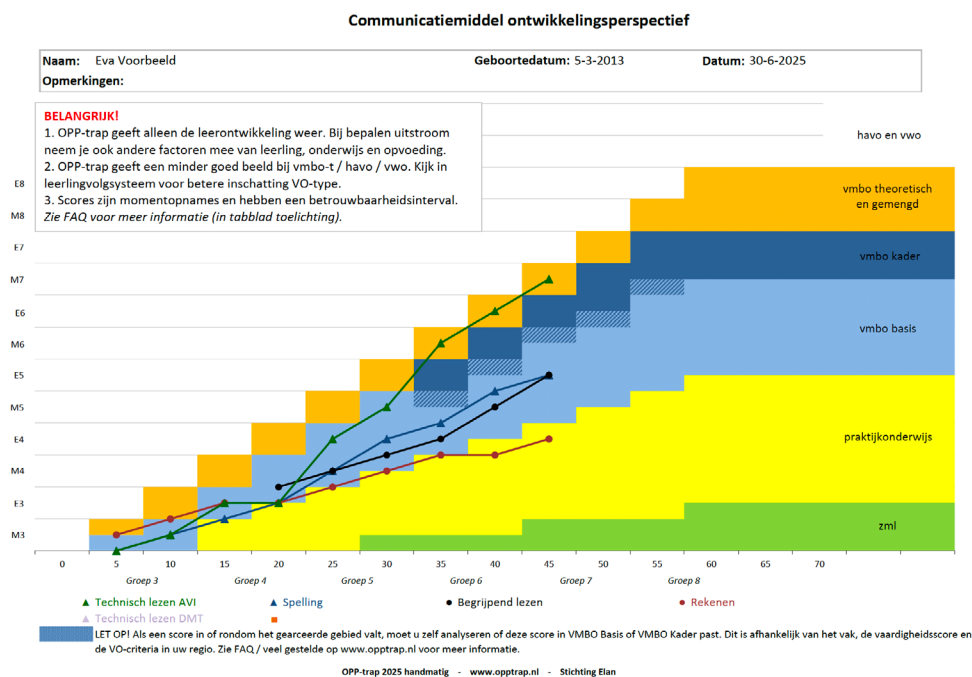
Bron: Noëlle Pameijer (2026), geïnspireerd op placemat SBO Mozaiek en Elan Primair

OPP-trap en OPP-wijzer (overzicht en uitzicht)

De **betrokkenheid en motivatie** van leerlingen nemen toe als zij zicht hebben op hun vooruitgang. Bij voorkeur is deze zichtbaar gemaakt met een lijn, grafiek, trap, tekening of met foto's.

Met een **trap** visualiseer je de ontwikkeling van de leerling en kijk je samen vooruit. Het gaat zowel om de ontwikkeling t.o.v. zichzelf (waar was ik, waar ben ik nu en wat is de volgende stap?) als t.o.v. de uitstroom (waar wil ik heen en wat moet ik daarvoor nog leren?). Voor leerlingen in het regulier basisonderwijs, sbo en so-cluster 4 is er de **OPP-trap** (Jongbloed & Vos, 2025; OPP-trap). Hiermee is de voortgang op technisch en begri-

pend lezen, rekenen, spelling en een domein naar keuze in beeld te brengen en te relateren aan verschillende uitstroomroutes.

Op de verticale as staan de functioneringsniveaus van midden groep 3 t/m eind groep 8. Op de horizontale as staat de groep waar de leerling in zit. De ontwikkelingslijnen rekenen (rood), begrijpend lezen (zwart), technisch lezen (AVI groen; DMT lila), spelling (blauw) en een zelf te kiezen thema (oranje) zijn opgenomen in globale routes (of stromen) richting verschillende uitstroomperspectieven.

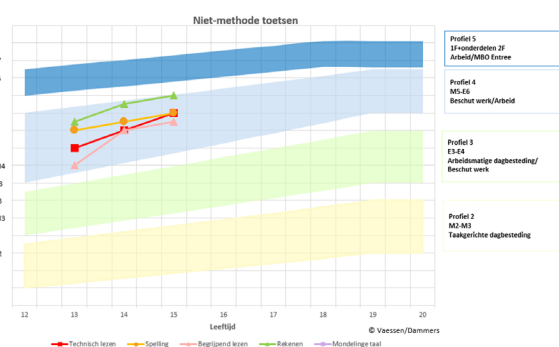
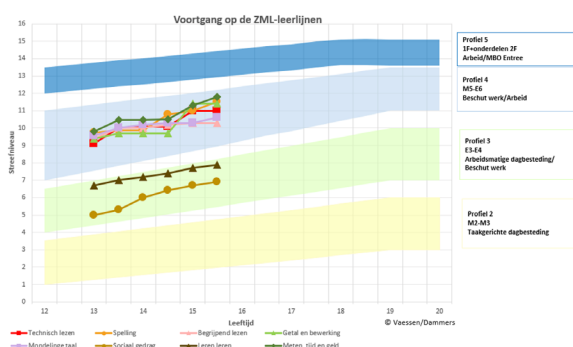
Dit communicatiemiddel is helpend bij het inschatten van de uitstroom. Hoe meer scores, hoe beter deze inschatting (en hoe kleiner de marges). Na drie betrouwbare toetsmomenten, dus vanaf midden groep 4, kun je vooruitkijken. Vanaf groep 6 is het vooruitkijken betrouwbaarder: welke uitstroom is passend, gezien de mogelijkheden, beperkingen, motivatie, focus, talenten en interesses van deze leerling? Welke scores moet deze leerling de komende periode behalen om in een bepaalde stroom te blijven of in een andere stroom te komen? Voor welke kennis en vaardigheden heeft de leerling extra ondersteuning nodig?

Samen met leerlingen en ouders kijk je vooruit: waar willen we per vak midden en einde schooljaar zijn (doelen) en wat heeft de leerling op school en thuis nodig om hier te komen (zijn onderwijs- en opvoedbehoefte)? En wat hebben de leraren en ouders nodig om dit te bieden (hun ondersteuningsbehoefte)?

Meer weten over deze OPP-trap? Zie **Uitleg OPP-trap**.

Voor leerlingen in so en vso, cluster 3 is er de **OPP-wijzer ZML** (Dammers & Vaessen, 2025; OPP-wijzer ZML). Daarmee is zowel de voortgang op de ZML-leerlijnen als die op niet-methode toetsen in beeld te brengen en te relateren aan verschillende uitstroomprofielen. Hier een voorbeeld voor het vso:

Versie 2025			
Naam	Leerling	Geboortedatum	8-2-2009
Uitstroombestemming	Arbeidsmatige dagbesteding		

Meer weten over de OPP-wijzer? Zie [Uitleg OPP-wijzer](#).

Systemen, zoals Parnassys, Top-dossier en Digiplan, hebben vergelijkbare visualisatie. Voor zover ons bekend, is er nog geen vergelijkbaar communicatiemiddel voor het voortgezet regulier onderwijs en vso, cluster 4.

Let op: de OPP-trap en OPP-wijzer brengen slechts de ontwikkeling tot nu in kaart en dan ook nog alleen op enkele ontwikkelingsgebieden. Ze suggereren bovendien ten onrechte een lineaire ontwikkeling. Als de scores op de ingevoerde toetsen niet passen bij de inschatting van de cognitieve capaciteiten van een leerling en het beeld van de leraren en ouders, dan is er het risico op een niet passend aanbod en een te hoge of te lage uitstroombestemming. Vraag je dan af of de OPP-trap voor deze leerling wel een geschikt communicatiemiddel is, zeker als deze niet matcht met ambitieuze (hoge en realistische) verwachtingen.

De OPP-trap en OPP-wijzer vatten de ontwikkeling op verschillende vakken samen in één visualisatie. Je kunt ze als **communicatiemiddel** gebruiken, mits de ontwikkelingen passen bij de (inschatting van) de cognitieve capaciteiten van de leerling en bij wat de leerling in de lessen en daarbuiten laat zien. Bijvoorbeeld om samen vooruit te kijken: waar willen we heen op de lange termijn en wat betekent dit voor de doelen voor de korte termijn? Het combineert de evaluatie van het lange termijn doel (wat is voor deze leerling een ambitieuze uitstroombestemming passend bij zijn interesses en talenten?) met monitoring van de korte termijn doelen (zitten we nog op koers, moeten we onze doelen verhogen en/of ons aanbod bijstellen zodat de doelen alsnog worden behaald?).

Je kunt **een print van de trap** gebruiken als kladpapier, zo schets je waar jullie waren, waar jullie nu staan en waar jullie samen naartoe werken. Door de ontwikkelingen met de leerling te bespreken, krijgt hij meer grip op zijn leerontwikkeling en leert hij om zich met zichzelf te vergelijken (dit motiveert) in plaats van met klasgenoten (dit kan demotiveren). Kijk daarom drie keer per jaar (start, midden en einde schooljaar) samen naar de OPP-trap of -wijzer. Bespreek dan per vak/thema de leerontwikkeling:

- Terugblik naar een half jaar geleden: *waar was je de vorige keer?*
- Waar ben je nu: *in welke route zit je?*
- Vooruitblik komend half jaar: *waar wil je heen?*

De volgende vragen helpen leerlingen in de bovenbouw:

1. Naar welke middelbare school of opleiding wil je; welke kleur route is dit?
2. Hoe sta je er nu voor: waarop scoor je al voldoende en waarop nog niet?
3. Wat is de volgende stap? Welk doel wil je tussen nu en kerst/zomervakantie halen? Hoe weten we of je dat doel hebt gehaald; wat zien en horen we dan?
4. Wat ga jij hier zelf voor doen?
5. Hoe kunnen je leraren, ouders of een andere leerling je helpen?
6. Wat is nog meer nodig om op die school te komen?

Met kleuters en jonge leerlingen kun je samen een trap tekenen met doelen. Zorg ervoor dat er al minimaal één stap is gezet, zodat je kunt aanwijzen ‘*hier was je*’ en dan pas ‘*nu ben je al hier*’ en ‘*nu gaan we nog verder door naar ...*’.

Bron: Illustratie van Barbara Mulderink in ‘*Met Plezier naar School* (Pameijer, 2023, Uitgeverij Pica)

Zodoende pas je principes van effectieve feedback toe, zie FAQ 2 (paragraaf 2.4).

Meer weten over kleuters? Zie Kennisrotonde. Kleuters stimuleren om te reflecteren

Mikky Muis (overzicht en uitzicht)

Met deze differentiatiecirkels is een groep/klas in beeld te brengen: wie zit waar en wie heeft wat nodig? Iedere groep is globaal/grofweg in te delen in de cirkels. Door leerlingen voor een specifieke vaardigheid of kennis in te delen, krijg je zicht op de groep (groeps- of klasoverzicht) én grip op wat ze nodig hebben op bepaalde doelen te behalen (groeps- of klasplan).

1. Overzicht groep/klas

Teken cirkels, zet namen erin en pas cirkels aan: hoe meer leerlingen/hoe groter en hoe minder leerlingen/hoe kleiner. Oorbel?

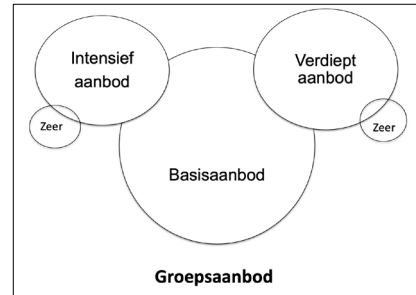
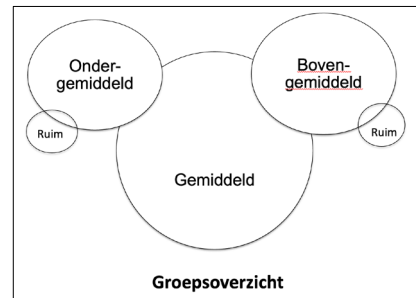
2. Inzicht: analyseer, hoe komt het dat ...?

3. Uitzicht: plan komende periode

Wat hebben meeste leerlingen nodig → basisaanbod/hoofd

Wat hou je dan nog over?

Kun je deze leerlingen samenvoegen in de twee oren? Oorbel?

Bron: B.6.6. Voorbeelden Mikky Muis (Pameijer, 2026).pdf

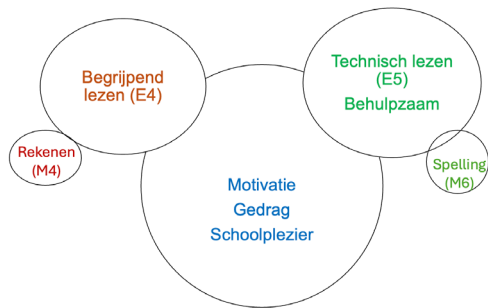
Overzicht:

- Hoofd: leerlingen die gemiddeld functioneren (basisgroep)
- Linkeroor: subgroep leerlingen die onder-gemiddeld functioneren
- Rechteroor: subgroep leerlingen die bovengemiddeld functioneren
- Linker oorbel: enkele leerlingen die ruim onder-gemiddeld functioneren
- Rechter oorbel: enkele leerlingen die ruim bovengemiddeld functioneren

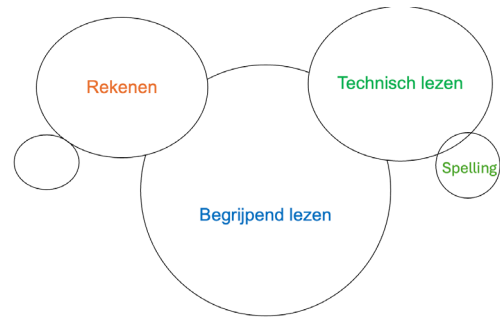
Plan (uitzicht):

- Hoofd: leerlingen die het basisaanbod nodig hebben
- Linkeroor: subgroep leerlingen die een intensief aanbod nodig hebben
- Rechteroor: subgroep leerlingen die een verrijkt aanbod nodig hebben (verdieping of verbreding)
- Linker oorbel: enkele leerlingen die een zeer intensief aanbod nodig hebben
- Rechter oorbel: enkele leerlingen die een zeer verrijkt aanbod of versnelling nodig hebben

Op individueel niveau geeft deze visualisatie zicht op waar de leerling staat t.o.v. de groep (overzicht) en wat deze leerling nodig heeft (uitzicht). Een voorbeeld:

Overzicht leerling, midden groep 5 (functioneringsniveau)

Aanpak kernvakken komende periode

Vraag - na een uitleg van de cirkels - naar de mening van de leerling: in welke cirkel zit jij voor rekenen/wiskunde, taal, lezen, spellen, gym, muziek, schoolplezier, sociale vaardigheden, aardrijkskunde, geschiedenis en andere vakken? Zo ontstaat zicht op hoe het gaat op school en wat de leerling nodig heeft om de volgende stap te zetten. Heb je voor de kernvakken groepsplannen waarin beknopt staat beschreven wie je wat aanbiedt, wanneer en hoe? Verwijs hier dan naar in het handelingsdeel, herhaal het niet. In een OPP beschrijf je enkel en alleen de aanpak - voor één of meer domeinen – als deze bovenop de basis (hoofd) en extra ondersteuning (oren) is, vaak voor individuele leerling (oorbel).

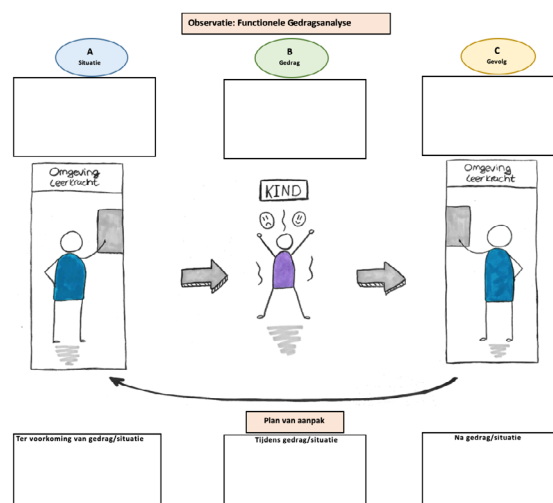
Meer informatie over Mikkey Muis? Zie Voor elk leerling een handreiking (JSW, 2019); Goede Voortgangsgesprekken (JSW, 2022); Omgaan met verschillen (JSW, 2024).

ABC-schema (inzicht en uitzicht)

Samen met de leerling kun je de situatie analyseren met een **ABC-schema**. Kies eerst het gedrag dat je wilt analyseren (B: gewenst én ongewenst gedrag). Bespreek dan wat eraan voorafgaat (A) wanneer het gewenste gedrag niet én wel lukt en wat erop volgt (C) wanneer het gewenste gedrag niet én wel is gelukt.

Vul het schema samen in met trefwoorden en bespreek welke A's en C's door wie en hoe zijn te beïnvloeden zodat het ongewenste gedrag afneemt en het gewenste gedrag toeneemt. Dit kan onderdeel van het handelingsplan worden.

Hier een voorbeeld van Drexhage (Elan & Unita, 2024, ABC observatie):

De drie cirkels (overzicht, inzicht én uitzicht)

Met de drie cirkels is de situatie rondom een leerling te visualiseren, waarbij de leerling evenveel aandacht krijgt als de context: school en thuis. Hiermee voorkomen we de focus alleen op de leerling te leggen en de aanpak van leraren en ouders buiten beschouwing te laten. Zo is 'child-blaming' te voorkomen: we leggen de schuld - dus ook de oplossing bij het kind - terwijl de context er evenzeer toe doet. Kinderen ontwikkelen zich niet in isolement maar met steun vanuit school, thuis en hun netwerk (zoals in de wijk en vrijetijd).

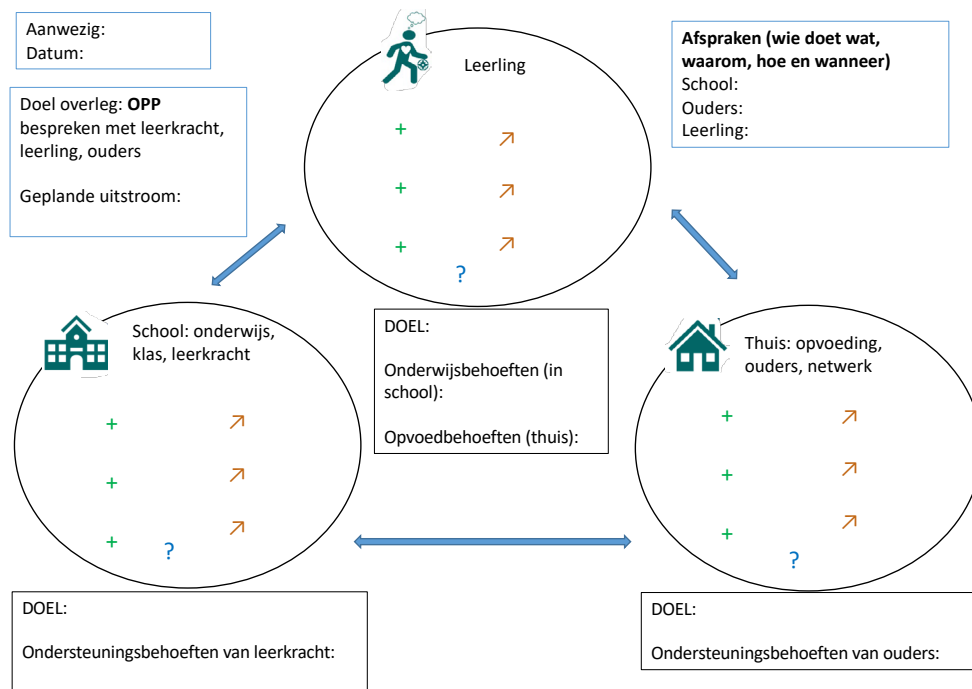
De 3 cirkels structureren het bespreken van de verplichte onderdelen van het OPP:

1. Stap 1: Overzicht (bevorderende en belemmerende factoren leerling, onderwijs en opvoeding): wat gaat al goed wat kan/moet nog beter?
2. Stap 2: Inzicht (analyse en onderbouwing): hoe komt het dat ...? En wat betekent dit voor de uitstroom?
3. Stap 3: Uitzicht (handelingsdeel, doelen en behoeften): wat streven we na en wie en wat is daarvoor nodig?

De 3 cirkels zijn oorspronkelijk ontwikkeld met als doel om de uitgangspunten en werkwijze van handelingsgericht werken te visualiseren op één A3. Het is een praatpapier ter ondersteuning van een multidisciplinair overleg of gesprek met ouders en/of leerling. Deze visual is aangepast zodat het ook te benutten is in de OPP-gesprekken. Meer weten? Zie [Uitleg 3 cirkels](#).

Onderstaande versie voor school en ouders bevat op de achterkant een uitleg (3 cirkels OPP).

De visualisatie is als bijlage aan het OPP toe te voegen. Als het alle wettelijk verplichte onderdelen van het OPP bevat, zou je – in overleg met je schoolleider, bestuur en inspecteur – kunnen overwegen om de visual (samen met de OPP-trap of -wijzer) als OPP te gebruiken. Doelen hiervan zijn: minder administratie, een beknopt en functioneel OPP en een voor leraren, leerlingen en ouders toegankelijk OPP.

Bron: Noëlle Pameijer, 2025, www.hgw-noelle-pameijer.nl

Visualiseren OPP in 3 cirkels: leerling in context van onderwijs en opvoeding

Teken drie cirkels op papier (of bord, flip-over, A3-blad):

- één voor kenmerken leerling
- één voor onderwijsleersituatie (klas, school, leerkrachten, ...)
- één voor thuissituatie (opvoedingsverantwoordelijken, gezin, netwerk, onderwijsondersteunend gedrag, ...)

Vul deze in met trefwoorden (recent én relevant voor OPP, zie eventueel 'Inspiratie 3 cirkels' (Pameijer, 2025)):

+ Wat zijn positieve aspecten of sterktes? Wat gaat al goed? Wat is sterk, positief of leuk? Welke talenten en interesses zijn er? Wat lukt wel? **Bevorderende factoren OPP.**

↗ Wat kan nog beter? Wat is nog moeilijk? Wat lukt nog niet? Wat is nog niet sterk, positief of leuk? **Belemmerende factoren OPP**

? Wat moeten we nog weten? Als we dit weten... dán kunnen we...

↔ Hoe is wisselwerking en afstemming van aanpak op school/thuis op onderwijs/opvoedbehoeften leerling? Hoe is samenwerking school-ouders? In licht van te bereiken uitstroomperspectief OPP (lange termijn doel).

Met het **overzicht** in de drie cirkels (eventueel vooraf al ingevuld met beschikbare informatie) kan gezamenlijk de situatie geanalyseerd worden (**inzicht**). Wat weten we al, moeten we nog weten en waarom? Soms zijn de vraagtekens al samen te beantwoorden; soms is een gesprek, observatie of onderzoek nodig om deze te beantwoorden.

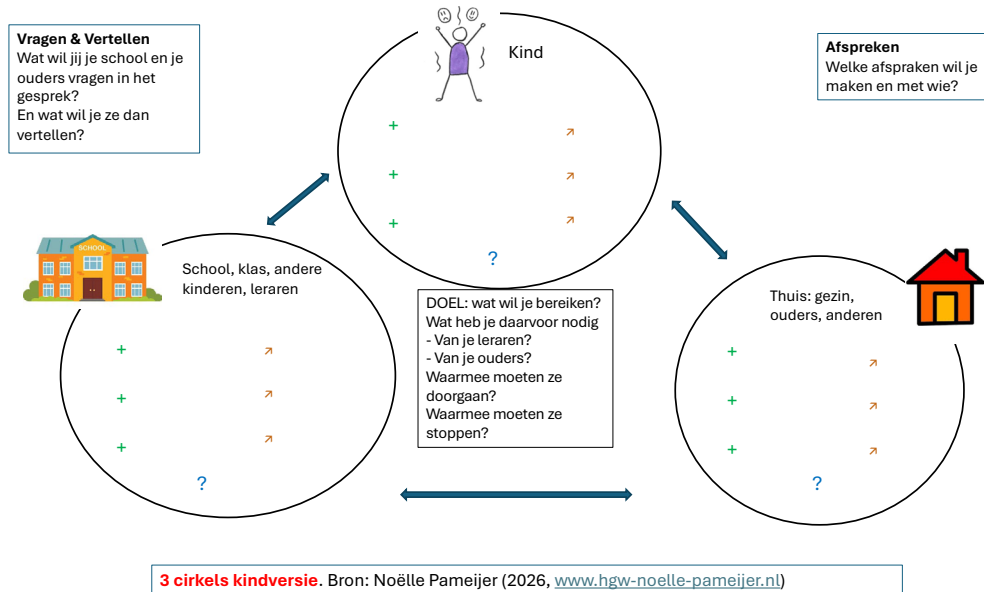
Formuleer korte termijn doelen (i.v.m. uitstroom OPP) voor elke cirkel en wie wat nodig heeft om deze doelen te halen

(uitzicht): wat is nodig om doelen te bereiken?

- Doelen leerling en onderwijs- en opvoedbehoeften van leerling
- Doelen school en ondersteuningsbehoeften van leerkracht
- Doelen thuis en ondersteuningsbehoeften van ouders

Bron: Noëlle Pameijer, 2025, www.hgw-noelle-pameijer.nl

Er is ook een **leerling-versie voor het hoorrecht** (3 cirkels OPP kind-versie):

Op de achterkant staat het handelingsdeel:

Handelingsdeel hoorrecht. Werk de drie blokken onder de cirkels uit: doelen en ondersteuningsbehoeften van leerling, leraren en ouders

Kindplan van:	Groep/klas en leraren:	Ingevuld met:	Datum:	
Beginsituatie: Nu weet, kan of doe ik al:	Om dat te bereiken ga ik:	Leraar helpt mij door:	Ouders helpen me door:	Vriendje of iemand anders die helpt door:
Doel korte termijn: Straks wil ik ook nog weten, kunnen, doen (dan merken, zien of horen we):		Leraren hebben hiervoor nodig:	Ouders hebben hiervoor nodig:	Materialen nodig:
Afspraken (wie doet wat, waarom, wanneer en hoe):				
Hoe monitoren: Evaluatiedatum:				
Hoe weten we of het doel bereikt is? Uitkomst van de evaluatie: is ons doel bereikt?				
Hoe nu verder?				

Bron: HGW, samenwerken aan schoolsucces (Pameijer, 2017), hoofdstuk 4, Gesprekken met leerlingen en kind-plannen, bijlage 4.3.

Werken met de 3 cirkels: tips

Begrens, het gaat om de essentie van het OPP. Bespreek per cirkel alleen recente informatie die bovendien relevant is voor de uitstroom en het handelingsdeel:

- Cirkel kind gaat over de leerling en bevat informatie van de leerling zelf, school en ouders.

- Cirkel school gaat over het onderwijs (zoals pedagogisch didactisch handelen leraren, samenstelling groep, type school) en bevat informatie van de leerling, school en ouders.
- Cirkel thuis gaat over de opvoeding, samenstelling gezin en ondersteuning door ouders en bevat informatie van de leerling, school en ouders.

Noteer per cirkel recente en voor het OPP relevante informatie:

- Bij de groene plusjes (+): wat gaat al goed, wat bevordert of stimuleert het leren, wat is helpend op weg naar de uitstroom of wat kunnen we benutten in het handelingsdeel?
- Bij de oranje pijltjes (->): wat lukt nog niet, wat helpt niet, wat belemmert of hindert het leren en het behalen van de uitstroom? Of: waar moeten we op focussen in het handelingsdeel?
- Bij de blauwe vraagtekens (?) onderin de cirkel, indien van toepassing: is er nog een cruciale vraag? M.a.w.: dit moeten we weten, want anders formuleren we een te lage of te hoge uitstroom of een handelingsdeel dat niet afgestemd is op deze leerling in deze context.

Omdat de drie cirkels slechts een beperkte ruimte hebben, dwingen ze tot **prioriteren**. Welke informatie neem je dan op in de drie cirkels? Informatie waarvan we uit onderzoek, theorie en praktijkervaring weten dat deze ertoe doet voor het OPP:

- Voor cirkel leerling, zie FAQ 5: welke kind-kenmerken zijn relevant voor het OPP? Denk aan cognitieve capaciteiten, beperkingen, executieve functies, motivatie, interesses, talenten e.d.
- Voor cirkel school, zie FAQ 2 en 3. Denk aan: kwaliteit onderwijs, pedagogisch-didactische handelen, veilige sfeer, hoge verwachtingen, flexibel heterogeen groeperen e.d.
- Voor cirkel thuis: zie FAQ 6. Denk aan: ouderbetrokkenheid en onderwijsondersteunend gedrag, zoals dat ouders achter de aanpak van de leraren staan en dat ze meedenken (zonder op stoel van de leraar te zitten).

Ter ondersteuning is er het document 'Inspiratie inhoud 3 cirkels' waarin de vier FAQ's zijn samengevat.

Ga van overzicht via inzicht naar uitzicht. Begin met de beknopte inhoud van de drie cirkels. Zo krijg je een **overzicht** met aandacht voor de context. Vervolgens ga je door naar **inzicht** (analyseren, begrijpen): hoe komt het dat de situatie nu zo is? Welke rol spelen kenmerken van de leerling en de context? Hoe zit het met de wisselwerking in de cirkels en de afstemming tussen de cirkels?

- Linker pijl: hoe is afstemming van het onderwijs op wat de leerling nodig heeft (onderwijsbehoeften) om de doelen uit zijn OPP te halen? Is er bijvoorbeeld sprake van een positieve leraar-leerling-relatie en past de pedagogisch-didactische aanpak bij wat deze leerling nodig heeft?
- Rechter pijl: hoe lukt het ouders om hun ondersteuning af te stemmen op wat hun

kind nodig heeft om de doelen uit zijn OPP te halen? Is er bijvoorbeeld tijd, ruimte en hulp bij extra oefenen, huiswerk maken of een spreekbeurt of toets voorbereiden?

- Onderste pijl: hoe verloopt de samenwerking school-ouders: is er een stevig fundament van de driehoek school-ouders-leerling? Hoe sterker deze is, hoe beter het voor leerling is.

Dan ga je door naar **uitzicht**: samen met de leerling kies je één cruciaal doel voor de komende periode, gekoppeld aan een belemmerende of bevorderende factor (behouden wat al goed gaat of dit uitbouwen is ook een doel als het bijdraagt aan het behalen van de uitstroom!). Dit doel zet je in het blok onder de cirkel. Dan vraag je de leerling: wat heb jij op school nodig om dit doel te halen (onderwijsbehoeften)? En wat heb je hiervoor thuis nodig (opvoedbehoeften)? Neem deze informatie op in het handelingsdeel indien nodig, dus alleen als de aanpak bovenop de basisondersteuning komt.

Pas de visualisatie aan en gebruik deze op een passende manier. Denk aan:

- Voorbereiding OPP-gesprek: vraag de leerling er alvast naar te kijken en wat in te vullen. Vul het zelf ook in en vul het dan samen met de leerling (en diens ouders) aan.
- Begin samen met een leeg blad (zorg er wel voor dat deelnemers alvast nagedacht hebben over de vragen, zie stap 1 OPP-gesprek): iedere deelnemer krijgt een eigen kleur stift: de leerling, zijn leraar/mentor en/of ouders. Vervolgens noteert iedereen in elke cirkel één groen plusje (+) en één oranje pijltje (→): wat is voor hen nu het allerbelangrijkste?

Neem de visualisatie op in de jaarcyclus (zie **“Meer weten over hoorrecht?”**, paragraaf 4).

Bij de start van het schooljaar stel je samen het OPP op (versie 1). Midden schooljaar monitor je de ontwikkeling door versie 1 te bespreken: hoe gaan we? Lukt het met de afspraken? Zitten we op koers, komt ons doel in zicht? Pas eventueel aan (versie 2). Einde schooljaar evalueer je het OPP: welke informatie in de 3 cirkels moeten we bijstellen? Zijn de doelen behaald? Pas aan en gebruik deze versie 3 als overdrachtsdocument.

Aandachtspunten tijdens een OPP-gesprek (voor een onderbouwing, zie **“Meer weten over hoorrecht?”**)

1. Maak een positieve start, heet de leerling welkom. Laat hem kiezen waar hij wil zitten.
2. Ga naast elkaar zitten, op gelijke hoogte. Oogcontact is niet altijd nodig. Er zijn culturen waarbij kinderen volwassenen niet in de ogen kijken, dit wordt als een gebrek aan respect beschouwd. Ook voor verlegen leerlingen kan oogcontact moeilijk zijn en tot spanning leiden. Dwing oogcontact dus niet af en probeer te begrijpen waarom de leerling het vermijdt.
3. Vraag je steeds af: wat heeft deze leerling nu nodig om zijn ideeën met mij te (blijven) delen?
4. Toon oprechte interesse, ook non-verbaal (zit achterover, knik, maak notities e.d.). Vraag door totdat je de leerling begrijpt.
5. Pas LSD toe: Luisteren, Samenvatten en Doorvragen. Sluit aan bij het verhaal van de

- leerling. Herhaal af en toe wat de leerling zegt, zodat deze merkt dat jij aandachtig luistert. Het stimuleert leerlingen ook om verder te vertellen. Richt de aandacht op belangrijke punten. Zo schep je orde in een (chaotisch) verhaal.
6. Beschouw de leerling als een gelijkwaardige gesprekspartner en laat dit ook merken. Dank de leerling voor wat deze met je deelt, bijvoorbeeld *“dank je wel dat je me dit vertelt, zo leer ik van jou dingen die ik nog niet wist”*. Dit motiveert de leerling om meer te vertellen.
  7. Wees open en transparant, benut metacommunicatie. Bijvoorbeeld: *“Ik ga je nu vragen naar ..., want dan begrijp ik je beter en kunnen we samen een goed plan maken”*.
  8. Stel enkelvoudige vragen, vermijdt meerdere vragen. Dus niet *“Snap je het niet, maar wil je het wel weten?”* maar *“Snap je het?”* En daarna pas *“Wil je het weten?”*. Hou het doel voor ogen en koppel zo nu en dan even terug: *“Oké nu weten we wat allemaal al lukt, dat doel hebben we al, mooi, nu gaan we het hebben over wat nog niet lukt”*.
  9. Geef de leerling tijd om na te denken, laat stiltes vallen. Veel leerlingen hebben dit nodig om informatie te verwerken. Is het antwoord *“weet niet”*, reageer dan in de trant van *“Dit is ook best een lastige vraag, neem er maar even de tijd voor, dan ga ik thee voor ons halen”*.
  10. Formuleer doelgedrag in positieve termen: wat moet de leerling wel in plaats van niet doen? Dus niet: ‘niet schreeuwen’, ‘niet door de klas lopen’ of ‘niet slaan’ maar ‘zachtjes praten’, ‘op je stoel blijven zitten’ of ‘handen naast je lichaam houden’. Met zulke hoorbare en zichtbare feed up kun je gericht feedback geven door te benoemen wat de leerling al goed doet (*“nu hoor ik je zachtjes praten, wat fijn”*) en feed forward door te bespreken wat nog beter kan (*“nu nog het antwoord opschrijven”*).
  11. Maak aantekeningen en vertel waarom je dat doet. Bijvoorbeeld: *“Ik schrijf dit op, zodat ik het onthoud”*. Hiermee laat je merken waarde te hechten aan wat de leerling vertelt. Laat hem meekijken met wat je opschrijft (transparantie). Vraag zo nu en dan hoe je iets moet noteren (*“Hoe zal ik deze tip opschrijven?”*) en of het klopt wat je noteert (*“Als ik schrijf ‘raak me niet aan als ik boos ben’, is dat dan goed?”*). Vertel wat je met de notities doet: opnemen in zijn OPP.
  12. Geef de leerling feedback op wat hij vraagt (bijvoorbeeld: *“mooie vraag; wat goed dat je dit vraagt”*) en vertelt (bijvoorbeeld: *“wat fijn dat je me dit vertelt, want dit wist ik nog niet en nu begrijp ik ...”*). Dit geeft de leerling veiligheid en grip op het gesprek
  13. Vraag de leerling tijdens het gesprek om feedback, bijvoorbeeld *“hoe vind je het gesprek gaan? Moet ik zo doorgaan of iets anders doen?”*. Stel je aanpak tijdens het gesprek bij als nodig.

Afronding OPP-gesprek

Vat de inbreng van de leerling en de invloed daarvan op het OPP samen. Hoorrecht is geen instemmingsrecht, leerlingen denken mee, zonder op de stoel van de leraar te zitten. De school blijft verantwoordelijk voor het onderwijs en de extra ondersteuning. **Koppel helder en begrijpelijk terug** wat je met de tips van de leerling gaat doen:

- Deze tip gaan we doen door .... (benoem concreet).

- Deze tip gaan we niet doen ... omdat ... (wees duidelijk).
- Over deze tip moet ik nog even overleggen met collega's, volgende week hoor je weer van me.

Kinderen zijn **loyaal** aan leraren, ouders, medeleerlingen en andere kinderen. Dit beïnvloedt hun verhaal, wensen en verlangens. Daardoor kunnen ze tips noemen die niet altijd in hun belang zijn maar in het belang van een ander. Wees daar alert op.

Check of de gespreksdoelen zijn behaald. Complimenteer en dank de leerling voor zijn inbreng. Vat deze inbreng kort samen terwijl je deze in trefwoorden noteert in het OPP en check of het zo klopt. Neem – als nodig – ook aanpassingen en aanvullingen van de leerling op.

Vertel de leerling dat jullie deze OPP-gesprekken nog beter willen doen. En dat je hem daarom om **feedback vraagt**, daarvan valt namelijk altijd te leren. Als het goed is, weet de leerling dit al vanwege de voorbereiding op en de inleiding van het gesprek. Omdat leerlingen vaak nog niet gewend zijn dat volwassenen hen om feedback vragen, is dit nodig, anders overvalt deze vraag de leerling. Denk aan vragen als:

- **Blik terug (tops):** wat vond je fijn/goed/leuk aan dit gesprek? Waarmee moet ik doorgaan in ons volgende OPP-gesprek (en waarom)?
- **Blik vooruit (tips):** wat kan ik in ons volgende OPP-gesprek beter of anders doen, waarom en hoe?

Maak duidelijke afspraken: wie gaat wat doen, waarom, wanneer (voor hoelang) en hoe. Noteer deze, als geheugensteun voor alle betrokkenen. In het **OPP-format** (bijlage 2 Handreiking OPP) zie je hoe een en ander is te noteren. Als de leerling, ondanks verregaande afstemming op zijn cognitieve niveau en taalbegrip, het niet begrijpt, noteer je dit, evenals hoe zijn belangenbehartiger hierbij is betrokken.

Aandachtspunten bij de afronding van het gesprek (voor een onderbouwing zie **“Meer weten over hoorrecht?”**)

1. Kondig de afronding aan. Geef aan dat je het gesprek straks (over 5 minuten) gaat afronden. Dan is de leerling voorbereid en kan het nog iets vertellen of vragen.
2. Zorg ervoor dat de leerling het gesprek met een positief gevoel afsluit. Heeft het gesprek geleid tot boosheid, spanning, angst of verdriet? Laat de leerling dan even tot zichzelf komen of stoom afblazen, door te spelen, tekenen of bewegen.
3. Realiseer je dat het om serieuze afspraken gaat, afspraken waar niet alleen de leerling maar ook de leraar en collega's zich in principe aan houden. Daarom is het belangrijk om helder te zijn over wat je wel en wat je niet gaat doen. Dat is ook een reden om de afspraken op te nemen in het OPP. Zo kan de leerling je eraan herinneren. Het risico dat de afspraken verwateren is dan kleiner. Houd de afspraken levend door ze regelmatig te bespreken: *Lukt het ons nog om ...? Hoe ver zijn we al? Moeten we nog iets bijstellen?*
4. Rond het gesprek positief af en dank de leerling voor zijn inbreng.
5. Praat na het gesprek niet meteen in het zicht van de leerling met een collega, andere leerling of ouders. Hij kan dan denken dat het over hem gaat. Of vertel waarom je met die ander praat, bijvoorbeeld om een afspraak te maken.

Bijlage 1 bij FAQ 7

Meer weten over het hoorrecht?

FAQ 7: Hoorrecht op het OPP, hoe is dit te realiseren?

Noëlle Pameijer (juni 2026)

Hoorrecht, wat vraagt dit van de school?

FAQ 7 beschrijft **hoe** het hoorrecht op het OPP is te realiseren. Dit document is als een bijlage bij FAQ 7 te beschouwen. Het bespreekt het **wat** (1), **wie** (2), **waarom** (3) en **wanneer** (4) van het hoorrecht. Er is tevens aandacht voor de vereiste **attitude, kennis en vaardigheden** van leraren en andere onderwijsprofessionals (5). Ook is er aandacht voor de vraag '**Ja maar wat als een leerling ...**'. (6). De wet versterking positie ouders en leerlingen in passend onderwijs betreft zowel het hoorrecht van individuele leerlingen op hun OPP als het recht van alle leerlingen om mee te denken over **het ondersteuningsaanbod** van de school. Ook dit thema komt kort aan de orde (7). Tot slot zijn er **suggesties** voor als je meer wilt weten (8).

1. Wat is hoorrecht?

Leerlingen doen mee, denken mee, praten mee en beslissen mee over hun OPP.

Volgens het **Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind** (IVRK, 2014, artikel 12) hebben alle kinderen het recht om actief te participeren in een proces waarin zij de hoofdrol spelen. We moeten leerlingen dus niet alleen informeren, we moeten ze ook naar hun beleving en mening vragen, daarnaar luisteren én hun ideeën serieus nemen. Zodra het moeilijk gaat met leren, werkhouding of gedrag, is het belangrijk dat iemand in de school optreedt als spreekbuis, belangenbehartiger en 'advocaat' van de leerling. Dit kan de leraar, intern begeleider/kwaliteitscoördinator of zorg/ondersteuningscoördinator, taal/reken/gedragsspecialist of schoolleider zijn, mits deze professional een positieve relatie met de leerling heeft, over de vereiste attitude, kennis en gespreksvaardigheden beschikt én de leerling deze professional vertrouwt en zich veilig voelt om informatie te delen met diegene.

Het **hoorrecht** bestaat dus al in het IVKR: **alle leerlingen hebben het recht hun mening te geven over zaken die hen aangaan**. Dit betekent dat leerlingen – ongeacht hun leeftijd - gehoord worden in beslissingen die hen aangaan. De wet 'Versterking positie ouders en leerlingen in het passend onderwijs' heeft dit recht vanaf 1 augustus 2025 ook

wettelijk vastgelegd. In de onderwijswetgeving staat nu dat leerlingen die extra ondersteuning krijgen hoorrecht hebben, dus alle leerlingen met een OPP.

Leerlingen zijn volwaardige gesprekspartners in besluitvormingsprocessen. Ze hebben het recht om gehoord te worden en mee te denken:

- Bij het vaststellen, bijstellen en evalueren van hun OPP (individuele leerlingen die extra ondersteuning krijgen).
- Over het ondersteuningsaanbod van de school (alle leerlingen).

Met ouders heeft school **op overeenstemminggericht overleg** (OOGO) op het OPP. Daarnaast hebben ouders **instemmingsrecht** op het handelingsdeel (zie FAQ 6).

Het OPP is pas vast te stellen nadat de leerling in de gelegenheid is gesteld om op een door de leerling te bepalen wijze zijn mening hierover naar voren te brengen. De school biedt de leerling daarbij de ondersteuning die hij nodig heeft om zijn mening te willen en kunnen uiten. Denk aan uitleg naar bevattingsvermogen of een gesprek met of juist zonder ouders of met iemand anders van wie de leerling steun ervaart. De leerling mag aangeven hoe hij zijn mening wil geven: in een gesprek (live of online), telefonisch, per mail of app, met een tekening, brief, filmpje of met foto's.

De school noteert wat de leerling heeft verteld. En bespreekt met de leerling wat ze gaat doen met diens informatie en mening en hoe deze van invloed is op het OPP. Neemt de school bijvoorbeeld de aanvullingen en correcties van de leerling over en past ze diens tips toe in haar onderwijs en de extra ondersteuning voor deze leerling?

De mening van de leerling en wat school ermee doet, moet – beknopt en in trefwoorden - worden vastgelegd in het OPP (**bijlage 2 Handreiking OPP, Format OPP: zienswijze leerling**).

In het OPP staat dus wat de inbreng van de leerling is en hoe deze van invloed is geweest bij de vaststelling en bijstelling van het OPP.

Leerlingen hebben hoorrecht op het gehele OPP (**Handreiking OPP, deel 5.1**):

1. Belemmerende en bevorderende factoren die van invloed zijn op het onderwijs aan de leerling.
2. Uitstroom en onderbouwing uitstroomprofiel.
3. Handelingsdeel: extra begeleiding, afgestemd op de na te streven doelen en onderwijsbehoeften van de leerling.

Een OPP-gesprek bevat enkele stappen:

- Voorbereiding van het gesprek door de leerling
- Doel van het gesprek: opzetten, monitoren of evalueren OPP
- Overzicht: wat gaat volgens jou al goed en wat wil je nog meer leren, weten of kunnen?
- Inzicht: hoe komt het volgens jou dat sommige dingen al goed gaan en andere nog niet?
- Uitzicht: welke doelen wil jij bereiken en wie/wat heb je daarvoor nodig?

Ook al is het participeren in de besluitvorming rondom het OPP een recht, het is op vrijwillige basis, dus geen verplichting. De leerling mag input geven op zijn OPP, maar het

hoeft niet. Ook al moet de school het OPP met de leerling bespreken, de keuze om mee te denken en mee te doen ligt bij de leerling. De school moet er wel alles aan doen om de leerling te motiveren om zich te laten horen. Dit vergt o.a. zicht op de leeftijd en mogelijkheden van de leerling en op zijn interesses en wensen voor de toekomst.

Je mening geven is niet hetzelfde als gelijk krijgen en het gaat bij het hoorrecht ook niet om waarheidsvinding. Het gaat erom dat de leerling zich gehoord voelt en de kans krijgt om mee te denken over zijn OPP. De leerling geeft bijvoorbeeld suggesties voor de belemmerende en bevorderende factoren en de uitstroom en geeft tips voor het handelingsdeel. Maar de school en ouders beslissen of ze de suggesties en tips van hun leerling/kind toepassen en zo ja, hoe. Is het idee van de leerling realistisch en haalbaar voor de leraren en ouders?

De input van de leerling wordt dus serieus genomen en de school koppelt terug wat ze al dan niet met deze input doet. In die zin heeft de school 'luisterplicht'. Het succesvol realiseren van hoorrecht gaat dus niet om een 'afvinklijstje gedaan', maar om serieuze samenwerking en constructieve communicatie met leerlingen.

2. Wie: welke leerlingen hebben hoorrecht?

Elke leerling heeft het recht gezien, gehoord, gewaardeerd en gemist te worden.

Het hoorrecht geldt voor de leerlingen in het regulier (voortgezet) onderwijs met een OPP en voor alle leerlingen in het gespecialiseerd (voortgezet) onderwijs (**Handreiking OPP, deel 3.1**). De wet stelt geen voorwaarden aan degene die het gesprek met de leerling voert. De **school** hoort elke leerling die daartoe in staat is en dit wil, op een passende manier en in overeenstemming met de leeftijd, het ontwikkelings- en taalniveau en de rijpheid van de leerling. De school stemt af op wat de leerling nodig heeft om zijn mening te kunnen laten horen. School stelt het OPP pas op (en bij) nadat de leerling de gelegenheid heeft gekregen om vrijelijk zijn beleving en mening te geven. Indien de leerling niet handelingsbekwaam is, dan stelt de school het OPP - na op overeenstemming gericht overleg met ouders én met hun instemming op het handelingsdeel - vast.

3. Waarom hoorrecht?

Leerlingen hebben waardevolle informatie die hun leraren en ouders niet hebben.

In elke onderwijsleersituatie dienen professionals rekening te houden met de belevingswereld van leerlingen. Deze beleving bepaalt in hoge mate hun gedrag. Leerlingen kunnen je als geen ander vertellen waarover ze tevreden zijn en wat ze anders zouden willen. Zij kunnen aangeven hoe ze een situatie beleven, hoe het volgens hen komt en hoe het op te lossen zou zijn. Toch wordt er in het onderwijs nog altijd veel over en tegen leerlingen gepraat. Dit is een gemiste kans, want zij hebben unieke kennis, informatie die hun leraren en ouders vaak missen. Ze hebben een interessante kijk op de situatie en hun tips blinken vaak uit in eenvoud en relevantie. Hun oplossingen sluiten ook goed aan

bij wat er gebeurt in de klas, in de gang of op het plein. De kijk van leerlingen is uiterst relevant, ook die van kleuters. Je moet daar weet van hebben, om te begrijpen wat een situatie betekent voor een leerling. Leerlingen kunnen ook waardevolle feedback geven op je handelen: wat doe je goed, wat zou je beter kunnen doen en hoe? Lukt het je om met leerlingen te praten en echt naar hen te luisteren, dan verrassen ze je met hun originele ideeën!

Er zijn **verschillende redenen** voor het hoorrecht, waaronder deze 13.

1. Volgens het IVRK, artikel 12, door Nederland ondertekend, heeft iedere leerling het recht om gehoord te worden zodat ze hun mening kunnen geven over zaken die hen aangaan, zoals het onderwijs en de extra ondersteuning. Sinds augustus 2025 is dit nu ook in Nederland wettelijk verplicht.
2. Door de leerling actief te betrekken bij diens leerproces krijgt hij er meer grip op: wat kan/weet ik al; wat wil/moet ik nog leren, wat zijn mijn doelen en wat heb ik hiervoor nodig?
3. Wanneer doelen samen met leerlingen worden opgesteld, gemonitord en geëvalueerd, dan nemen hun motivatie en inzet aanzienlijk toe, ze weten hoe ze ervoor staan en wat ze willen bereiken en hoe (Hattie, 2023).
4. De ideeën van leerlingen blinken uit in eenvoud en zijn vaak al in de context geplaatst (in de klas, in de bouwhoek, op de gang, op het speelplein of bij de fietsenrekken), waardoor ze haalbaar zijn.
5. Er valt veel te leren van de ideeën van leerlingen, met hun perspectief wordt ook het handelingsdeel krachtiger, want de tips van de leerling zijn erin benut.
6. Hoorrecht leidt tot betere besluiten, omdat het perspectief van de leerling nieuwe inzichten biedt en zicht geeft op zijn argumenten voor en tegen een bepaalde keuze of de voordelen en nadelen die de leerling ziet bij de verschillende opties, zoals voor de uitstroom.
7. Door het OPP samen met de leerling op te stellen, begrijpt de leerling het OPP beter en kan hij het aanvullen of corrigeren. Dit vergroot het gevoel van eigenaarschap ('het is mijn/ons plan' i.p.v. 'het plan van school'). Door dit mede-eigenaarschap is de leerling meer betrokken is bij zijn leerproces en schoolloopbaan. Zij kunnen dan ook – naast de school en ouders - medeverantwoordelijk zijn voor het handelingsdeel.
8. Door het hoorrecht kunnen leerlingen hun perspectief delen, met als gevolg sterkere gevoelens van autonomie, eigenwaarde en zelfcontrole. Als leraren e.a. onderwijsprofessionals over de vereiste attitude, kennis en vaardigheden beschikken, dan dragen de OPP-gesprekken bij aan positieve relaties met leerlingen.
9. Door duidelijk te zijn om welke beslissingen het gaat en in hoeverre de leerling daarin meebeslist, ervaart de leerling meer grip en minder stress rondom het besluitvormingsproces.
10. Leerlingen hebben waardevolle feedback op het handelen van hun leraren en ouders en welke aanpak hen wel of juist niet helpt.
11. Het horen van leerlingen en luisteren naar hun antwoorden getuigt van oprechte interesse in en respect voor leerlingen.

12. Het erkennen van de stem van leerlingen draagt bij aan een positief en veilig pedagogisch klimaat en het welbevinden van leerlingen en leraren.
13. Leerlingen die niet worden betrokken bij hun OPP en andere beslissingen in het onderwijs, kunnen zich machteloos en gefrustreerd voelen, minder zelfvertrouwen hebben en het vertrouwen in hun beslisvaardigheden en in leraren verliezen (Onderwijsgeschillen, 2025¹).

Het is belangrijk dat leerlingen begrijpen wat het hoorrecht precies betekent, dat ze het OPP-gesprek kunnen voorbereiden (denk aan: wat staat hen te wachten? Welke vragen worden gesteld? Wat willen ze wie vertellen en vragen?) en dat ze een terugkoppeling krijgen over de impact van hun inbreng op de uiteindelijke beslissing.

Al is het begrijpelijk dat leerlingen behoefte hebben aan 'bewijs en controle', het is niet de bedoeling dat zij op 'de stoel van de school gaan zitten'. De leraar behoudt immers de regie in de klas. Toch liggen er veel kansen in het goed informeren en actief betrekken van leerlingen. Zo kan de leerling de school er bijvoorbeeld aan helpen herinneren dat ze in het OPP een bepaalde afspraak gemaakt hebben en dat deze nog niet opgevolgd is. De leerling kan ook laten weten wie en wat hij nodig heeft om een bepaald doel in het handelingsdeel te behalen (zijn ondersteuningsbehoeften). Bijvoorbeeld: het helpt me als mijn leraar, klasgenoten of ouders .... Zodoende krijgen leerlingen de kans om medeverantwoordelijk te zijn voor het plan dat hen aangaat.

4. Wanneer hoorrecht?

Neem de OPP-gesprekken op in de jaarcyclus van de school.

Naast taal, technisch en begrijpend lezen en rekenen/wiskunde, zijn ook schoolplezier, taakaanpak, 'zin in leren', welbevinden, sociale competenties en veiligheid waardevolle opbrengsten. Alle onderwijsprofessionals bespreken deze onderwerpen dan ook dagelijks met alle leerlingen, ongeacht hun leeftijd. Zij vragen leerlingen om mee te denken en mee te doen. Met als doel dat ze goed kunnen afstemmen op wat hun leerlingen nodig hebben om met plezier naar school te (blijven) gaan en te leren.

Gesprekken met alle leerlingen zijn een vast onderdeel van het basisaanbod, in het regulier en gespecialiseerd (voortgezet) onderwijs. Je bespreekt regelmatig hoe het met ze gaat. Zo begrijp je hen beter en krijg je meer zicht op wat ze nastreven en wat ze daarvoor nodig hebben. In een groepsgesprek bijvoorbeeld denkt de groep/klas mee over een week- of dagplanning: wat zijn de leerdoelen voor de komende periode en hoe gaan we die samen behalen? Tussendoor zijn er veelvuldig korte gesprekjes met groepjes leerlingen en individuele leerlingen: wat beheersen ze al en wat nog niet? Welke strategieën passen ze toe? Wat helpt hen tijdens instructie, zelfstandig werken, samen-

---

¹ Stichting Onderwijsgeschillen (Te Mebel & Spiegelenberg, juni, 2025). Vertel het maar op jouw manier! Eindrapportage Positie van de Leerling. De stem van de leerling in het proces van geschillen in het onderwijs.

werken en spelen? Deze gesprekjes gaan zowel over positieve gebeurtenissen als over moeilijke situaties.

Met de leerlingen met een OPP, die extra ondersteuning nodig hebben, praat je uitgebreider. Zij worden betrokken bij hun OPP: het overzicht (bevorderende en belemmerende factoren), inzicht (analyse van de situatie en onderbouwing van de uitstroom) en het uitzicht (plan met lange- en korte termijn doelen en onderwijs- en opvoedbehoeften). De Handreiking OPP bevat deze OPP-cyclus (**deel 5.2**):

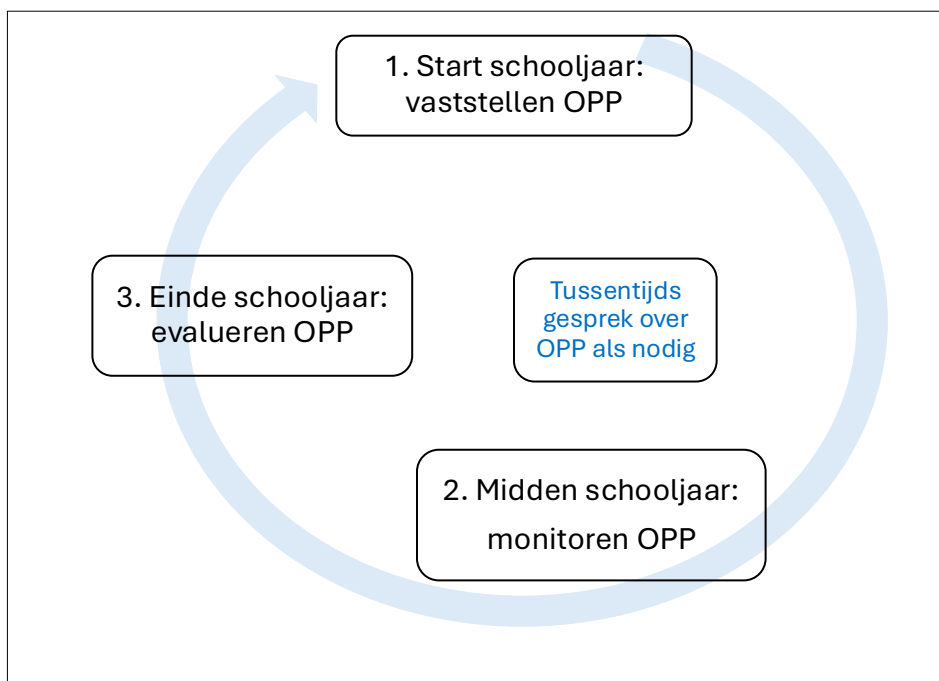

Relateren we het hoorrecht aan deze cyclus, dan is de leerling betrokken bij het **opstellen en vaststellen** van alle onderdelen, behalve de ondersteuningsbehoeften van zijn leraren en ouders. De leerling is ook betrokken bij het **uitvoeren, monitoren en evalueren** van het handelingsdeel. Uit onderzoek (zie FAQ 4 en 9) is bekend dat een interventie effectiever is als de leerling niet alleen betrokken is bij het opstellen, bijstellen en evalueren van de doelen en het plan, maar ook bij de uitvoering en monitoring van het plan.

Combineer OPP-gesprekken met andere gesprekken in het schooljaar

Een **jaarcyclus** geeft leerlingen zicht op de OPP- gesprekken, bijvoorbeeld:

Als je de OPP-gesprekken opneemt in de reeds bestaande gesprekken, is het beter haalbaar en uitvoerbaar. De gesprekken vergen een andere voorbereiding en ze duren waarschijnlijk iets langer, maar je voorkomt extra gesprekken, bovenop de gesprekken die er al in de basis zijn voor alle leerlingen. Je hebt dan als het ware drie wat langere en samenhangende gesprekken i.p.v. zes aparte gesprekken.

In het **startgesprek** (start schooljaar), bespreek je met de leerling het OPP: waar werken we dit schooljaar naartoe en hoe? Welke afspraken maken we? Gedurende het schooljaar wordt het handelingsdeel uitgevoerd, het is goed hierbij regelmatig even (informeel) met de leerling te praten: hoe gaan we? Wat lukt ons al goed en wat nog niet? Waarmee moeten we doorgaan omdat het werkt en waarmee moeten we stoppen omdat het niet werkt? Het plan wordt dus ook gemonitord: zitten we op koers richting de doelen einde schooljaar? Dit kan in het **voortgangsgesprek** (midden schooljaar), of eerder zodra nodig. Als nodig, wordt de aanpak bijgesteld. Minimaal 1 keer per schooljaar evalueren betrokkenen het OPP: hebben we onze doelen behaald? Zijn we goed op weg richting de geplande uitstroom? Dit kan in het **eindgesprek** (einde schooljaar). Uiteraard is er **tussentijds** ook overleg met de leerling, zodra nodig. In al deze gesprekken is het hoorrecht te realiseren.

5. Attitude, kennis en vaardigheden van onderwijsprofessionals²

Gesprekken met leerlingen vereisen de nodige competenties van professionals

Praten met leerlingen over hun OPP vergt één en ander van kinderen. Bijvoorbeeld dat ze de vragen begrijpen, naar zichzelf kunnen kijken, verklaringen en oplossingen kunnen bedenken, visualiseren én verwoorden. Des te beter je weet af te stemmen op de mogelijkheden en behoeften van leerlingen, des te zinvoller de OPP-gesprekken zullen zijn. Deze gesprekken vergen een bepaalde attitude, de nodige kennis en gespreksvaardigheden en creativiteit van leraren en andere professionals.

² Hoofdstuk 4 (Gesprekken met leerlingen en kind-plannen) uit het gele boek 'Handelingsgericht werken: samenwerken aan schoolsucces' (Pameijer, 2021).

Attitude

Constructief samenwerken en communiceren vereisen een investering van alle betrokkenen. Van de onderwijsprofessional vergt het een **attitude van belangstelling, geduld, warmte, inlevingsvermogen, begrip en respect** voor alle leerlingen. Door meelevend en met interesse te luisteren en gerichte vragen te stellen, ontstaan nieuwe inzichten. Je bent ervan overtuigd dat leerlingen perspectieven hebben die jij niet hebt en dat deze kennis belangrijk is. **Leerlingen leren van jou en jij leert van hen.** Je vindt oprecht dat leerlingen je waardevolle feedback op je handelen kunnen geven. Je hebt hierover **hoge verwachtingen** voor alle leerlingen. Leerlingen doen dit echter meestal niet uit zichzelf. Daarom vraag je ernaar, hoe spannend dit ook is: wat vinden jullie goed aan mijn manier van lesgeven (tips; waarmee moet ik doorgaan)? En wat zou ik anders kunnen (of moeten) doen en hoe (tips; wat doe ik dan anders; wat zeg of vraag ik dan?). Komt dit te dichtbij of is de leerling loyaal, dan kun je vragen: “Heb je een tip voor de leraren van deze school als zij ook dit soort gesprekken met leerlingen willen doen?”

Een ander belangrijk aspect van je basishouding is dat **je ervan overtuigd bent dat elke leerling het zo goed doet als hij kan.** Er is er geen enkele leerling die expres fouten maakt, lage toets-scores haalt, bewust wiebelig en afleidbaar is, doet alsof hij bang is voor school, opzettelijk woede-uitbarstingen heeft of je bewust treitert. Gedrag van leerlingen staat ergens voor, het heeft een functie. Meestal is er sprake van onkunde en niet van onwil. Een leerling mag dus ook nooit de schuld krijgen en als enige verantwoordelijk zijn voor de oplossing. Een vraag als “kan hij het niet of wil hij het niet?” wordt daarom omgebogen naar de vraag “wat heeft hij nodig om het wél te kunnen?”. Het antwoord op de vraag “Is het niet-willen of niet-kunnen?” is dan ook steevast: “Het is nog-niet-kunnen, we gaan samen uitzoeken **wat wij kunnen doen zodat het deze leerling wel lukt om...**” In die zoektocht speelt de visie van de leerling een essentiële rol.

Leerlingen voelen of je oprecht in hen geïnteresseerd bent. Een onverschillige of cynische houding herkennen ze direct. Ze trekken zich dan terug of gaan in verzet. Volwassenen hebben vaak duidelijke opvattingen en overtuigingen, ze vertellen al snel wat ze ergens van vinden en geven goedbedoelde adviezen. Maar het is juist van belang om, vanuit een positieve leraar-leerling-relatie en vertrouwen, achterover te zitten en goed te luisteren naar het verhaal, zonder te oordelen. Dan voelt een leerling zich begrepen en erkend. Het is de kunst om het denkproces van de leerling zodanig te stimuleren dat hij wordt uitgedaagd om te verwoorden wat er in hem omgaat. Dit vergt afstemmen op de talenten en behoeften van leerlingen.

Geloof je in de waarde van leertlinggesprekken, dan kom je oprecht over: dat wat je zegt, vraagt en doet is consistent en passend bij het verhaal. Je bent Open, Eerlijk en Nieuwsgierig (**OEN**), je wil echt begrijpen wat er volgens de leerling speelt. Weet dat je beelden van en opvattingen over een leerling de communicatie kleuren, zowel verbaal als non-verbaal en zowel in positieve als in negatieve zin. Wees je daarom bewust van je Oordelen, Meninge(n) en Aannames (**OMA**), zeker als deze negatief gekleurd zijn.

Zoek dan eerst naar positieve OMA's, zodat je het gesprek ingaat met een positieve mindset.

Het belang van leerlingen staat centraal en je bent bereid van hen te leren, elke dag weer. Om inzicht in en grip op je leerlingen te krijgen en om te weten of je goed bezig bent, heb je hun informatie nodig. Zij geven deze informatie makkelijker in een open gesprek waarin je hen onbevooroordeeld tegemoet treedt. Dan kunnen zij hun beleving en mening geven zonder sturing vanuit jouw kader.

Je attitude heeft een enorme impact op de kwaliteit van OPP-gesprekken. De vereiste basishouding is samen te vatten met 'wees een **OEN**' en 'laat je **OMA** thuis'!

Kennis van gesprekken met leerlingen

Hoe jong ze ook zijn, leerlingen hebben gevoelens en meningen over zaken die hen bezighouden en zij kunnen die informatie met je delen. Mits ze weten wat je van hen verwacht, ze zich veilig voelen en qua begrip, taal/spraak en communicatie in staat zijn om de vragen te begrijpen en de antwoorden te verwoorden. Als een leerling niet begrijpt wat je bedoelingen zijn, dan voelt hij zich onveilig. Dit belemmert een goed gesprek, zeker voor leerlingen die het al moeilijk hebben op school. Een OPP-gesprek kan voor hen een onbekende situatie zijn. Bijvoorbeeld omdat ze niet gewend zijn dat volwassenen naar hun beleving en mening vragen. Zij weten niet dat jij wél geïnteresseerd bent in hun ideeën en ze begrijpen de vragen over hun gedrag, gedachten en gevoelens niet. Er is dus alle reden om leerlingen duidelijk te maken wat je van hen verwacht en waarom. Dit gaat beter als je weet wat voor soorten gesprekken er zijn.

Verschillende soorten gesprekken

Dagelijks heb je gesprekken met leerlingen. Denk aan een kringgesprek, een groepsge-
sprek over iets dat is gebeurd of gaat gebeuren, een gesprek in een groepje over een reken- of spellingsstrategie of bij een ruzie in de pauze, een gesprek tijdens een toets-situatie of wanneer je met leerlingen filosofeert. In sommige gesprekken gaat het om specifieke kennis en vaardigheden van leerlingen: overhorings- of toetsingsgesprekken. Er zijn ook gesprekken over ongewenst gedrag: straf- of correctiegesprekken.

Overhorings- en toetsingsgesprekken. Dit zijn de meest voorkomende gesprekken in het onderwijs. Leerlingen zijn gewend aan vragen waarmee je wil nagaan of ze de instructie hebben begrepen. Zo ja, dan kunnen ze zelfstandig aan het werk. Zo nee, dan krijgen ze extra uitleg. Je stelt ook vragen om na te gaan of ze het geleerde hebben onthouden en of ze het kunnen toepassen in een andere situatie. In zulke situaties overheer je ze eigenlijk. Leerlingen zijn daardoor gewend dat je hen vragen stelt waar jij zelf al het antwoord op weet. Bevraag je hen, dan is de kans groot dat leerlingen in eerste instantie denken dat je wilt checken of ze iets begrepen hebben en toetsen of ze iets al weten of kunnen. En dat hun antwoord dus **goed of fout** is. Dit kan onzekerheid en spanning geven, vooral bij de leerlingen die het moeilijk hebben op school.

Straf- of corrigerende gesprekken. Heeft een leerling zich misdragen of is er een incident geweest, dan volgt meestal een corrigerend of straf-gesprek. Deze gesprekken gaan vaak gepaard met emoties van de leraar (zoals onbegrip, teleurstelling of boosheid) en van de leerling (zoals woede, machteloosheid of verdriet). Het doel van deze gesprekken is de leerling te confronteren met de impact van zijn gedrag en te bespreken hoe hij excuses kan aanbieden en wat hij een volgende keer anders kan doen en hoe. Soms is er een consequentie.

OPP-gesprekken gaan over de beleving en mening van de leerling. Het doel van zo'n gesprek is anders dan wat leerlingen doorgaans gewend zijn, namelijk zicht krijgen op hun ideeën. Het gaat om vragen als: wat vind je van school? Wat is fijn en gaat al goed en wat is nog niet leuk en nog moeilijk? Wat denk je, hoe zou dat kunnen komen? Welke oplossingen heeft de leerling zelf? In deze gesprekken zijn er dus geen foute antwoorden, alle antwoorden zijn goed. Benoem dit duidelijk, want voor de leerling is dit niet vanzelfsprekend. Soms communiceren volwassenen op een verkeerde manier met kinderen: zittend en hen recht in de ogen kijkend, leggen ze bijvoorbeeld meteen het moeilijke onderwerp op tafel. Of ze verwachten dat de leerling tevreden is, zonder dat het weet wat er met zijn informatie gebeurt. Leerlingen spreken liever met je als jullie samen iets doen, zoals opruimen, tekenen of over het plein wandelen, zodat je niet zo sterk op hen gericht bent. Als jullie naast elkaar zitten in plaats van tegenover elkaar, dan voelt het ook meer als samen in plaats van tegen.

Het **OPP samen met leerlingen visualiseren** heeft grote meerwaarde. Voordelen van tekenen met leerlingen zijn (www.tekenjegesprek.nl):

1. Visueel aangeboden informatie wordt **beter onthouden**. Waarschijnlijk is een derde van onze hersenen gericht op het verwerken van visuele informatie. We onthouden en verwerken informatie beter als ze visueel en kort maar krachtig wordt aangeboden.
2. De leerling voelt zich **gehoord en serieus genomen**. De begeleider tekent en schrijft alleen dat op wat de leerling wil.
3. De gesprekstekeningen bieden **orde en structuur**. De visualisatie van het gesprek biedt een kernachtige weergave van soms complexe zaken. Wat in iemands hoofd chaotisch en repeterend kan voorkomen, ziet er op papier rustiger en overzichtelijker uit.
4. **Rust en ontspanning**. De gedachten kunnen, zodra ze op papier staan, losgelaten worden maar zijn toch niet vergeten.
5. **Inzicht**. De structuur van sjablonen helpen om bijvoorbeeld verband te zien tussen dat wat iemand denkt en hoe iemand zich vervolgens voelt.
6. **Blijvende verandering**. Vanuit het nieuwe inzicht ontstaat er gemakkelijker een behoefte om het anders te doen of anders te denken. Met een tekening of pictogram is goed te zien wat en hoe je het anders wilt doen en welke kwaliteiten je gaat inzetten als het moeilijk wordt.

Gespreksvaardigheden in OPP-gesprekken

Het is essentieel - en dat geldt met name voor de leerlingen die moeite hebben met verwoorden – dat je **de tijd** neemt om de leerling te laten nadenken en dat je geduldig luistert. Alleen op die manier kan hij meedenken en krijg je aanknopingspunten voor de analyse en in het verlengde daarvan de aanpak. Dit vergt gespreksvaardigheden waarmee je de leerling uitdaagt om veel te vertellen. Sommige leraren zijn hier al heel vaardig in, andere hebben nog oefening nodig. Ze neigen er bijvoorbeeld toe om snel dingen over te nemen of uit te leggen, zonder na te vragen wat de leerling precies bedoelt. Of ze stellen suggestieve vragen (“*Vind je het dan niet leuk bij mij in de klas?*”) in plaats van open vragen (“*Hoe vind je het bij mij in de klas?*”). Soms vullen ze het antwoord te snel in (“*Dus je bedoelt dat ze je pesten*”). Al gebeurt dit vanuit de allerbeste bedoelingen, het kan het realiseren van hoorrecht belemmeren. Hieronder enkele richtlijnen waarmee de kans op waardevolle OPP-gesprekken toeneemt.

Zorg ervoor dat de leerling het gesprek kan voorbereiden. Om het gesprek voor te kunnen breiden, moet de leerling weten waarover het gesprek gaat (wat gaan we bespreken) én wat de bedoeling ervan is (waarom gaan jullie in gesprek). Het helpt om de leerling alvast de vragen te geven, zodat hij de tijd heeft erover na te denken, want het zijn best lastige vragen. Denk aan vragen als:

- wat gaat al goed op school en wat nog niet? (overzicht)
- hoe zou dit kunnen komen? (inzicht)
- wat is jouw belangrijkste doel? (uitzicht)
- wie en wat heb jij nodig om dit doel te halen? (uitzicht)

Of globaler: we hebben binnenkort een gesprek over hoe het gaat op school, kun je alvast nadenken over wat je me wilt vertellen en wat je me wilt vragen? Je kan ook al een tekening of foto maken van wat je wilt bespreken.

De leerling kiest zelf hoe hij deze voorbereiding wil doen: alleen, samen met een andere leerling, in een groepje, met zijn ouders of met iemand uit het netwerk waar hij steun van ervaart.

Duidelijke doelen zijn belangrijk: weet wat je wilt bereiken in het gesprek én waarom.

Door dit te verwoorden, krijgen leerlingen grip op het gesprek en voelen ze zich zekerder dan wanneer ze niet weten waar je op uit bent. Wees duidelijk over je bedoelingen: je bent benieuwd naar wat ze denken en voelen en naar hun ideeën en oplossingen. Want die ken jij nog niet en die zijn goud waard. Vraag ook naar *hun doelen*: wat willen zij bespreken en waarom? Wat moet er in dit gesprek gebeuren, wil het een succes zijn? Wat kun jij doen zodat het een goed gesprek wordt? Laat ook weten wat er met de informatie uit het gesprek gebeurt en met wie je (jullie samen) het gaan delen en hoe.

Stem de duur en het tempo van het gesprek af op het cognitieve niveau en de spanningsboog van de leerling en de emotionele lading van het onderwerp.

Let op je taalgebruik. Stem af door regelmatig samen te vatten in de woorden van de leerling: “*Als ik het goed begrijp dan...*” Neem de woorden van de leerling letterlijk over,

tenzij die onprofessioneel zijn, zoals scheldwoorden of vloeken. Hanteer concreet taalgebruik, vermijd moeilijke woorden en jargon.

Ondersteun het gesprek met visuele hulpmiddelen, zoals plaatjes, foto's, pictogrammen en tekeningen. Leerlingen met een lichte verstandelijke beperking (LVB) hebben een relatief sterk ontwikkeld visueel werkgeheugen (voor beelden en figuren), hun verbaal werkgeheugen (voor woorden, cijfers en letters) is vaak zwakker ontwikkeld³. Ondersteun daarom de gesprekken met deze doelgroep visueel, met pictogrammen, plaatjes, foto's en/of door het gesprek samen uit te tekenen. Visuele ondersteuning is essentieel voor leerlingen met een LVB én helpend voor alle leerlingen.

Geef positieve feedback, spreek waardering uit voor de inzet van de leerling en bedank de leerling voor het delen van informatie. Bijvoorbeeld: *“Je kan goed vertellen wat je van iets vindt...”* *“Ik merk dat je je best doet om mijn vragen te beantwoorden, fijn”*. Laat ook weten wat het effect is van wat de leerling je vertelt. Dit stimuleert om nog meer te vertellen en het verhoogt het zelfvertrouwen. Bijvoorbeeld: *“Weet je, ik wist niet wat het precies is om als kind dyslexie te hebben in groep 8. Nu jij me vertelt dat ..., begrijp ik dat veel beter. Jij leert me weer nieuwe dingen, dank je wel.”*

Vraag de leerling om feedback tijdens en aan het einde van het gesprek. Leerlingen geven waardevolle feedback, met (lichaams)taal, verbaal en nonverbaal. De leerling is de enige die je kan vertellen wat hij nodig heeft om voor het OPP relevante informatie met je te delen. Vraag hem dus wat jij kan doen zodat het een fijn gesprek wordt. Vraag tijdens het gesprek om feedback, bijvoorbeeld: *“Hoe doe ik het tot nu toe? Waarmee zal ik doorgaan en wat kan ik anders doen?”* Krijg je deze feedback al tijdens het gesprek, dan kun je de suggesties van de leerling – als die bij jou en het doel van het gesprek passen – al toepassen. Krijg je deze feedback pas aan het einde, dan kun je er in dit gesprek niet veel mee. Toch vraag je ook aan het einde van het gesprek om feedback. Denk aan een terugblik (*“Wat was fijn/goed aan dit gesprek en waarom?”*) en een vooruitblik (*“wat kan ik in een volgend gesprek beter doen en hoe?”*). Zodoende leer je van elk OPP-gesprek en kun je het geleerde toepassen in het volgende gesprek met deze leerling en in de OPP-gesprekken met andere leerlingen. Wees je ervan bewust dat lang niet alle leerlingen eraan gewend zijn om volwassenen feedback te geven. Kondig dus van tevoren, aan het begin en tijdens het gesprek aan dat je dit gaat doen (en waarom).

Wees helder en gebruik meta-communicatie. Door zo nu en dan ‘een gesprek over het gesprek’ te voeren, maak je duidelijk wat je bedoelingen zijn. Dat wat voor jezelf vanzelfsprekend is, verwoord je voor de zekerheid, want wellicht is dit voor deze leerling helemaal niet zo vanzelfsprekend. Zo creëer je veiligheid en voorkom je misverstanden. Er is geen verborgen agenda, je bent open over:

---

³ Roording-Ragetlie, S. (2024). Empowering potential: working memory characteristics and training possibilities in children with intellectual disabilities and/or neurodevelopmental disorders. Ede: Donders Series.

- Je goede bedoelingen: “*Het doel van dit gesprek is dat we samen ...?*” “*Welk doel heb jij?*”
- De vragen die je stelt: “*Ik ga je een vraag stellen over ..., want ...Oké?*”
- De dingen die je vertelt: “*Ik ga je vertellen over ..., zodat jij ...*”
- De evaluatie: “*Zijn onze doelen behaald?*” “*Was het een fijn gesprek?*”

6. Ja maar wat als een leerling ...⁴

Wat als een leerling verlegen, gespannen, onzeker of faalangstig is?

Dan is de voorbereiding extra belangrijk: wanneer, waarom, waar en met wie is het gesprek? Hoelang duurt het en wat gaan jullie bespreken? Vraag de leerling daar alvast over na te denken, het onderwerp met iemand te bespreken of er een tekening van te maken. Vertel vooraf ook om wat voor soort gesprek het gaat: geen overhørings-, toetsings- of straf-gesprek, maar een gesprek over zijn beleving en mening. Dat betekent dat alle antwoorden goed zijn. Check of de leerling het begrepen heeft. Vraag of je misschien nog vergeten bent iets te vertellen of te vragen.

Blijft de leerling gespannen, vraag dan of hij het gesprek spannend vindt. Zo ja, toon daar begrip voor en vraag wat jij kan doen zodat het minder spannend wordt. Stel je ‘casual en relaxed’ op: relativeer een en ander, maak een grapje, vraag de leerling je te helpen met opruimen, iets ophalen of wegbrengen. Geef hem de tijd om na te denken, zit rustig achterover en straal geduld uit. Doe een spelletje, loop wat rond in de school of maak een wandelingetje. Ook dat doet de spanning afnemen.

Hoe meer vertrouwen de leerling in je heeft, hoe soepeler het gesprek verloopt. Laat hem merken dat je hem begrijpt, stem je taalgebruik af, ga op gelijke hoogte en naast elkaar zitten, knik zo nu en dan om te laten zien dat je luistert, maak handgebaren, en leun iets naar hem toe om interesse en concentratie te tonen. Noem vaak de naam van de leerling en stel hem op zijn gemak door iets aardigs te zeggen, zoals “*Wat fijn dat je me dit vertelt, want ...*”. Complimenten moedigen aan om meer te vertellen.

Wat als een leerling zich moeilijk kan uiten met taal?

Ook al hebben alle leerlingen een mening over school, niet alle leerlingen kunnen hun ideeën verwoorden en houden van een talige aanpak. Soms zijn ze vanuit thuis niet gewend dat volwassenen geïnteresseerd zijn in hun ideeën. Pas bij deze leerlingen strategieën toe die een beroep doen op hun motorische, visuele, creatieve of muzikale kant. Denk aan het visualiseren van hun kwaliteiten, het bespreken van een prentenboek over het onderwerp, het samen zoeken naar plaatjes op internet of het oefenen van gedrag in een rollenspel of toneelstukje. Benut foto’s, muziek, liedjes of een rap. Ga tijdens een spelsituatie in gesprek (zoals ben ik warm of koud?), betrek daar andere leerlingen bij. Sluit aan bij de talenten, interesses en hobby’s van de leerling.

⁴ Paragraaf 4.7 (Wat als een gesprek moeizaam verloopt?) uit *Handelingsgericht werken: samenwerken aan schoolsucces* (Pameijer, 2021).

Wat als een leerling sociaal wenselijke antwoorden geeft?

Veel leerlingen hebben de neiging om sociaal wenselijk te antwoorden, ze willen 'je het naar de zin maken', ook al late ze dat niet altijd merken. Ze antwoorden liever met 'ja' dan met 'nee'. Nee-zeggen is moeilijker, omdat ze daarmee tegen hun leraar of een andere volwassene ingaan. Het herhalen van dezelfde vraag kan hen onzeker maken. Versta je een antwoord niet en herhaal je de vraag, dan kan de leerling dit opvatten als een aanwijzing dat het eerste antwoord fout was. Hij geeft dan in tweede instantie een ander antwoord. Bijvoorbeeld:

Leraar: Is je vriendje toen boos geworden?

Leerling: ja.

Leraar: wat zeg je?

Leerling: ... uh, nee.

Deze tendens treedt eerder op bij gesloten vragen, omdat een 'ja-antwoord' dan een 'nee-antwoord' impliceert. Een manier om na te gaan of een leerling gevoelig is voor sociale wenselijkheid, is de volgende: kijk naar buiten en vraag: "Is het mooi weer vandaag?" De leerling antwoordt met "ja" of "nee". Herhaal de vraag op een neutrale toon. De kans is groot dat de leerling het antwoord verandert, omdat hij denkt dat het eerste antwoord fout was: "ja" wordt "nee" en omgekeerd.

Wat als een leerling nog geen doel kan formuleren?

Soms ervaart een leraar, een andere leerling of een ouder een bepaalde situatie als problematisch, maar heeft de leerling er zelf helemaal geen last van. Dan is het ook moeilijk om een doel te formuleren. Als je de situatie concreet en beeldend uitlegt, in de context voordoet, eventueel samen met de leerling die er last van heeft of die het anders wil, en om voorbeelden en aanvullingen vraagt, ontstaat er meestal wel betrokkenheid en is het makkelijker een doel te formuleren vanuit de concrete situatie. De meeste leerlingen doen het immers zo goed als ze kunnen, ze willen hun best doen op school en het hun leraar naar de zin maken.

Begin met wat al goed gaat en maak dan de stap naar het gedrag dat je wilt verbeteren. Verwoord hoge verwachtingen, zoals: *"Ik weet zeker dat jij dat kan"*. Hanteer een ik-boodschap, leg de schuld niet bij de leerling maar de oplossing bij jezelf. Een voorbeeld: *"Als ik iets uitleg, dan zie ik dat je in je boek zit te bladeren, dan is het net of je niet naar me luistert. Dan denk ik, let Sacha eigenlijk wel op? Weet ze straks wel wat ze moet doen? Want dat vind ik belangrijk, dat ik dingen zo goed uitleg, dat iedereen aan het werk kan, jij ook. Daarom wil ik eens met je bespreken: wat ik kan doen zodat jij ..."*. Probeer niet de leerling te overtuigen van je gelijk, namelijk dat er wel degelijk een probleem is. Dan ontstaat al snel een welles-nietes-discussie in plaats van een dialoog. Realiseer je dat bepaald gedrag meer een probleem voor jou als leraar kan zijn dan voor de leerling. Over het doel is vaak wél overeenstemming te bereiken, want iedere leerling en iedere leraar wil dat alle leerlingen met plezier naar school gaan, zich er veilig voelen, dingen leren en met andere leerlingen samenwerken en spelen. Denk aan de basisbehoeften van leerlingen én leraren: relatie, competentie en autonomie. Blijf daarom niet te lang hangen in het probleem, benoem wat wél goed gaat en ga zo snel mogelijk over tot het formuleren van doelen en het bedenken van oplossingen.

De schaalvraag en wondervraag kunnen helpen als een leerling nog geen doel kan formuleren.

De schaalvraag

Deze vraag, ontleend aan de oplossingsgerichte benadering, is te benutten bij de stap van beginsituatie naar doel. Ga als volgt te werk:

- Teken een lijn – de schaal - en zet daar de cijfers 1 tot en met 10 op.
- *“Aan welk doel wil je werken?”* Bespreek de situatie en het gedrag, evenals de gedachte en het gevoel die erbij horen.
- Vraag de leerling om aan te wijzen of te tekenen waar het zit op de schaal: 1 = heel negatief of heel weinig; 10 = heel positief of heel veel.
- Vraag naar concrete voorbeelden: *“Wat maakt dat je hier zit en dit cijfer geeft? Waar ben je trots op? Wat maakt dat je cijfer niet hoger of lager is?”*
- Vraag naar de nabije toekomst: *“Waar op de lijn wil je straks, volgende week of over drie weken zitten?”* Zorg ervoor dat het een klein stapje is.
- Maak het concreet: *“Wat zou jij merken, zien of horen als dat doel bereikt is? En wat zullen andere kinderen en ik merken als je hoger op de schaal zit?”*
- Richt de aandacht steeds op dat wat al lukt en geef complimenten voor de ideeën van de leerling.
- Vraag wat nodig is om het doel te halen: *“Wat moet er gebeuren wil je bij dat hogere cijfer komen? Wie kan jou daarbij helpen en hoe? Wat kan ik, andere leerlingen of je ouders doen zodat het gaat lukken?”*
- Gebruik dezelfde lijn of schaal ook om te monitoren en te evalueren. Ga in een later stadium na in hoeverre er al een verbetering is opgetreden. *“Waar zit je nu? Hoe is je dat gelukt?”*

Bij jonge leerlingen zijn smiley's te gebruiken of je handen: ver uit elkaar = veel/groot en dicht bijeen = weinig/klein. Heeft de leerling beweging nodig, leg de lijn dan op de grond en laat hem met stappen of sprongen van positie wisselen of op het plein met stoepkrijt aangeven.

De wondervraag

Is het voor een leerling moeilijk om te vertellen wat hij anders zou willen, dan kan de wondervraag van pas komen. Deze is, net als de schaalvraag, ontleend aan de oplossingsgerichte benadering en gaat ongeveer als volgt: *“Ik ga je nu een hele andere vraag stellen, namelijk over een wonder. Terwijl je slaapt gebeurt er een wonder: het probleem waarover we het net hadden, is opgelost. Wat zou jij dan morgenochtend merken waardoor je zou weten: hé, het gaat beter?”*. De wondervraag is toekomstgericht. Zijn de doelen nog niet concreet geformuleerd, vraag dan door: *“Wat denk je dat het eerste ding zou zijn waaraan jij zou merken dat er een wonder gebeurd is? Wat zou je dan zien of horen? Wat zou je vriendje aan jou merken dat hij weet dat het wonder is gebeurd? Zijn er nu al momenten die lijken op dat wonder? Wat is dan anders? Hoe was dat gelukt? Wat is nodig om dat nog een keer te laten gebeuren?”*. Je kunt ook vragen: *“Als jij een toverstokje had, wat zou je dan als eerste toveren?”*

Vraag de leerling zijn ideale les te beschrijven en te tekenen: *“Stel dat het helemaal zo*

zou gaan zoals jij zou willen, wat zou jouw wens dan zijn?” Hiermee ondersteun je hem om te bedenken hoe de ideale situatie er uitziet. Je kunt ook vragen wat de leerling zou doen als hij de leraar was. Laat hem dit zo concreet mogelijk vertellen, vraag door: *“Als ik dan in de klas kwam of over het schoolplein liep, wat zou ik dan precies doen (of laten)?”* Je kunt gerust meedenken, de ideeën aanvullen met iets dat bij een andere leerling werkt of dingen aandragen die hij al goed kan/weet of leuk vindt, zoals interesses, talenten en hobby's. Kunnen die misschien helpen bij het werken aan de doelen?

Wat als een leerling iets vertelt dat je niet mag doorvertellen?

Als er zorgelijke of gevoelige informatie naar voren komt, dan moet de leerling weten wat je daarmee gaat doen, want alle leerlingen zijn afhankelijk van en loyaal naar hun leraren, medeleerlingen en ouders. Geef de leerling daarom zoveel mogelijk grip, bijvoorbeeld door ze te vertellen over de vervolgstappen. Bespreek welke informatie je met een collega, andere leerling of ouders gaat bespreken, waarom, wanneer en hoe. En vraag: *“Wil je er misschien aan het einde even bij zijn om zelf iets te vertellen of te vragen? Is er iets dat ik wel of juist niet moet of mag vertellen of vragen?”* Dit geeft de leerling niet alleen grip op het gesprek, het levert vaak ook waardevolle informatie op.

Soms vraagt een leerling je om bepaalde informatie geheim te houden. Of een leerling zegt dat hij je alleen iets kan vertellen als je belooft het niet door te vertellen. Je kunt hier beter niet mee akkoord gaan, hoe moeilijk ook. Duidt de informatie op mogelijke onveiligheid op school of thuis, dan moet je dit bespreken met een collega, professional uit de school of jeugdhulp en/of met ouders, ook al wil de leerling dit niet. Probeer erachter te komen waar de leerling bang voor is, bijvoorbeeld: *“Wat kan er gebeuren als ik het aan ... vertelt? Ik mag dit niet vertellen aan ..., want dan ...?”* Vraag ook wat je wél mag vertellen en aan wie. Sluit daarbij aan. Wees duidelijk. Vertel met wie je wat en wanneer gaat bespreken - en waarom - zodat de leerling er grip op heeft. Kom er daarna weer op terug, zodat de leerling weet hoe het ging en wat de volgende stap is. Dan ben je voorspelbaar en kan de leerling je vertrouwen.

Als je iets niet mag doorvertellen, dan heeft dit vaak te maken hebben met de situatie op school of thuis. Misschien is er iemand die de leerling onder druk zet om jou iets te vertellen of om juist iets achter te houden. Wees hier extra alert op bij een vermoeden van pesten, een complexe scheiding en andere onveilige situaties.

Elk kind is afhankelijk van en loyaal naar zijn leraren, medeleerlingen, ouders en broers/zussen. Over hen iets negatiefs of onaardigs vertellen, is moeilijk. Het is een lastig dilemma: aan de ene kant wil je het vertrouwen van de leerling niet schaden. Aan de andere kant moet je actie ondernemen als je vermoedt dat een leerling in een onveilige situatie zit. Geef de leerling ook dan zoveel mogelijk controle over het traject dat gaat komen. Betrek hem bij de vervolgstappen. Bijvoorbeeld: *“Ik kan je niet beloven dat ik dit geheim houd. Als het naar/onveilig is voor jou (of voor iemand anders), dan moet ik er wat aan doen. Ik kan je wél beloven dat ik je vertel wat ik precies ga doen. Zoals aan wie ik het vertel, wat ik vertel, hoe en wanneer”*. Heeft een leerling je 'iets ergs' of een 'naar geheim' verteld, zoals over pesten of mishandeling, dan begrijpt hij meestal ook wel dat jij iets moet doen, zodat het stopt. Laat hem meedenken en tips geven: hoe kun je deze informatie met zijn ouders, een

medeleerling of collega bespreken? Op www.academiepratenmetkinderen.nl zijn hiervoor goede suggesties te vinden, evenals bij www.augeo.nl. Schrijf je in op hun nieuwsbrieven, dan ben je ook op de hoogte van recente ontwikkelingen.

Tot slot, een school moet ouders informeren over de (leer)vorderingen van hun kind, je hoeft dus niet alles wat een leerling je vertelt met diens ouders te delen. Enerzijds geeft dit wat speelruimte, anderzijds mag het geen excuus zijn om belangrijke zaken - die samenhangen met het welbevinden en de veiligheid van het kind - niet met ouders te delen.

7. Hoorrecht van alle leerlingen op het ondersteuningsaanbod van de school

De Wet versterking positie ouders en leerlingen in het passend onderwijs betreft zowel het hoorrecht van individuele leerlingen op hun OPP als het recht van alle leerlingen om mee te denken over het ondersteuningsaanbod van de school. Dit ondersteuningsaanbod bevat handvatten voor leerlingen, ouders en school en schrijft zowel de basisondersteuning als de extra ondersteuning⁵ voor de leerlingen die dit nodig hebben.

Alle leerlingen moeten de gelegenheid krijgen om hun mening te geven over het ondersteuningsaanbod. Het is aan de leerlingen om hier al dan niet gebruik van te maken. In de schoolgids staat vermeld op welke wijze leerlingen zijn betrokken en welke invloed hun meedenken heeft gehad op het ondersteuningsaanbod. De school bepaalt zelf hoe ze dit doet, bijvoorbeeld via een vragenlijst of een enquête, aangepast aan de mogelijkheden van de leerlingen.

Voorbeelden van vragen waarmee zicht te krijgen is op de mening van leerlingen over de extra ondersteuning:

1. Krijgen leerlingen genoeg hulp op deze school?
2. Welke hulp in de klas helpt en welke niet? Werkt de extra hulp ook echt?
3. Wat doen de juffen/meesters/docenten/mentoren al goed?
4. Wat zouden ze nog beter kunnen doen? En hoe?
5. Vragen juffen/meesters/docenten/mentoren naar de ideeën van leerlingen? Zoals wat jullie ergens van vinden of wat jullie nodig hebben om iets te snappen of te doen?
6. Durven leerlingen om extra hulp te vragen, aan de leraar of aan een andere leerling?
7. Als het moeilijk gaat op school, wie kunnen leerlingen dan om hulp vragen?
8. Wie kan het beste extra hulp geven? En waar, in de klas of erbuiten (bijvoorbeeld op de gang of in een aparte kamer)?
9. Wat vind je beter: extra hulp voor één leerling apart (buiten de klas) of juist met meer leerlingen samen (in de klas)?
10. Hoe zorgt de school ervoor dat alle leerlingen zich welkom voelen, erbij horen en meedoen?
11. Vragen leraren jullie wel eens om feedback? Bijvoorbeeld met vragen zoals: Wat

---

⁵ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (11 maart 2026). Ondersteuning op school. Inspectie van het onderwijs.

doe ik al goed? Waarmee zal ik doorgaan? En wat kan ik nog beter doen en hoe?

Leerlingen kunnen deze vragen individueel beantwoorden, in (tafel)groepjes of klassikaal. Ook hierbij zijn plaatjes, foto's en visuals te benutten. Bij oudere leerlingen kun je met een enquête werken (met Microsoft Forms heb je meteen de antwoorden uitgewerkt). De uitkomsten van hun reacties vat je samen, bijvoorbeeld a.d.h.v. de overeenkomsten en verschillen. Koppel deze samenvatting terug aan de leerlingen, vraag of het herkenbaar is en klopt ("*Hebben we jullie goed begrepen?*") en vraag gericht door waar nodig. Benoem de tops en tips van de leerlingen en welke daarvan de school wel en niet gaat toepassen en waarom (niet). Neem een beknopte samenvatting van dit alles ook op in de schoolgids.

Hoe kom je achter de mening van kleuters?

Dit vergt een wat andere aanpak, omdat kleuters en jonge leerlingen nog concreet gebonden zijn en over weinig taal- en reflectievermogen beschikken. Daarom zal de aanpak spelenderwijs zijn, bijvoorbeeld in een hoek, tijdens een lesje, in een 'kleine kring', op de gang of op het speelplein. Dus in de context waarin de ondersteuning plaatsvindt. Bepaal het thema, hoe concreter hoe beter, bijvoorbeeld 'afscheid nemen van je moeder of vader', 'buitenspelen in de zandbak', 'samenwerken in de klas', 'bij een lesje over letters of cijfers' e.d. Maak het dus klein en overzichtelijk. Vraag dan: "*Wie wil de juf vertellen over hulp in de school, zoals wanneer leerkrachten extra lesjes geven of je helpen als je verdrietig of boos bent? Als je dat wil, kom dan in de kleine kring.*" Doe dan bijvoorbeeld een kort rollenspelletje of toneelstukje waarin je een leerling helpt en vraag de leerlingen daarop te reageren: wat deed je goed/wat hielp en wat deed je verkeerd/hielp niet? Je kunt ze ook vragen om voor te doen wat beter zou zijn. Of gebruik een groot blad met een woordspin. In het midden zet je 'hulp in onze school'. Daaromheen zet je de woorden die de kinderen noemen. Dat kan in kleur (bijvoorbeeld: neutrale woorden in blauw, positieve woorden in groen en negatief beladen worden in oranje). Vraag door, vul aan en koppel terug ("*Dus jullie bedoelen ...?*"). Dit blad kun je kopiëren of fotograferen en delen met de collega die de inbreng van de leerlingen verzamelt.

Als je wilt weten welke emotie bepaalde hulp oproept, dan kun je eenvoudige smiley's gebruiken, zoals voor blij, boos, verdrietig, gewoon/neutraal. Om te bepalen hoe intensief of heftig de emotie is, dus hoe fijn/leuk/vervelend/stom het kind de hulp vindt, kun je je handen gebruiken: ver uit elkaar = veel/groot/heel erg... ; dicht bijeen = weinig/klein/beetje....

Voor kleuters kun je ook een verhaaltje voorlezen over een ander kind dat vertelt over de hulp die ze krijgt en dan vragen daarover stellen. Voor een voorbeeld, zie de vragen over Aisha (FAQ 7, stap 1, voorbereiding).

Welke hulpmiddelen zijn er?

Aanvullend op de hulpmiddelen OPP uit paragraaf 6 van deze FAQ, waarvan de meeste ook te benutten zijn voor het hoorrecht op het ondersteuningsaanbod van de school, noemen we er drie. Deze drie zijn overigens ook te benutten voor het hoorrecht op het OPP.

- **Hulp gevraagd, experts gezocht**

Steunpunt Passend Onderwijs heeft een handreiking voor leraren po en vo gemaakt: “Hulp gevraagd, experts gezocht” (Wiegman & Morren, 2025)⁶. Hiermee kunnen leerlingen hun stem laten horen over hoe de school inclusiever kan worden. Wat is voor hen bijvoorbeeld een inclusieve leraar en een inclusieve school? Wat zien, horen en merken ze ervan en wat zien en horen ze de leraren dan doen? Ook al is deze handreiking in het kader van inclusief onderwijs ontwikkeld, veel vragen zijn ook te gebruiken om zicht te krijgen op hoe leerlingen denken over het ondersteuningsaanbod van de school. Bijvoorbeeld met deze bijlage:

BIJLAGE 4 EEN GOEDE LEERKRACHT VOOR IEDERE LEERLING

EEN GOEDE MEESTER OF JUF VOOR IEDERE LEERLING

	luistert en hoort:
	ziet:
	voelt aan of merkt dat:
	denkt na over:
	zegt of vertelt:
	doet:

- **Tools uit het internationale project ‘School and students voices’⁷**

Messiou e.a. (2014) bespreken verschillende hulpmiddelen om met een klas, groepje leerlingen of een individuele leerling in gesprek te gaan over het onderwijs en de ondersteuning op school. Bij alle hulpmiddelen gelden drie voorwaarden:

⁶ Leerlingen betrekken in de ontwikkeling naar inclusief onderwijs. Steunpunt Passend Onderwijs. (2025, September 22). <https://www.steunpuntpassendonderwijs-povo.nl/instrument/hulp-gevraagd-experts-gezocht/>

⁷ Responding to diversity by engaging with students’ voices: a strategy for teacher development (guide). Van Messiou e.a. (2014), section 3: Students’ voices toolkit. <https://schoolvoices.soton.ac.uk/resources/>

- Het is belangrijk dat de sfeer en dynamiek in de groep/klas veilig is en de relatie met de leraren positief.
- Leerlingen moeten de tijd krijgen om hun antwoorden voor te kunnen bereiden en alvast over de vragen na te denken.
- Als ze eerst individueel antwoorden bedenken, dan wisselen ze deze daarna uit in kleine groepjes om vervolgens hun antwoorden met de andere groepjes te delen.

De leraar is gespreksleider en vat de antwoorden samen in drie rubrieken:

- Weergave van de data (overzicht)
- Analyse van de data (inzicht)
- Acties n.a.v. de data: meer, minder of anders (uitzicht)

De samenvatting wordt teruggekoppeld naar de leerlingen, evenals welke acties het team wel/niet gaat toepassen. Deze terugkoppeling is belangrijk om de leerlingen te motiveren om feedback te blijven geven. Zo merken ze dat de school hun meedenken waardeert, de uitkomsten ervan serieus neemt en waar mogelijk ook toepast.

Naast het meedenken, observeren leerlingen – als onderzoekers – lessen en geven ze leraren tips.⁸

Er zijn zes **tools** uit dit project waarmee zicht is te krijgen op de mening van leerlingen.

1. Met **post-its** geven leerlingen antwoord op vragen, zoals:
  - a. *Wat vind ik leuk op school?*
  - b. *Wat vind ik niet leuk op school?*
  - c. *Wat doet mijn school/leraar al goed (tips)*
  - d. *Wat zou mijn school/leraar nog beter kunnen doen en hoe (tips).*

Leerlingen noteren hun antwoord en plakken hun post-its op de vier flaps. Daarna bekijken ze elkaars post-its en gaan ze met elkaar in gesprek.

2. Leerlingen vullen **onvolledige zinnen** aan (mondeling of op een kaartje), zoals:
  - a. *Als ik leraar was, dan zou ik ...*
  - b. *Ik begrijp de les beter als mijn leraar ...*
  - c. *Het is niet eerlijk dat ...*
  - d. *Het leukste op school is ...*
  - e. *Het moeilijkste op school is ...*
  - f. *Mijn leraar helpt me door ...*
  - g. *Leraar, ga door met ...*
  - h. *Leraar, stop met ...*

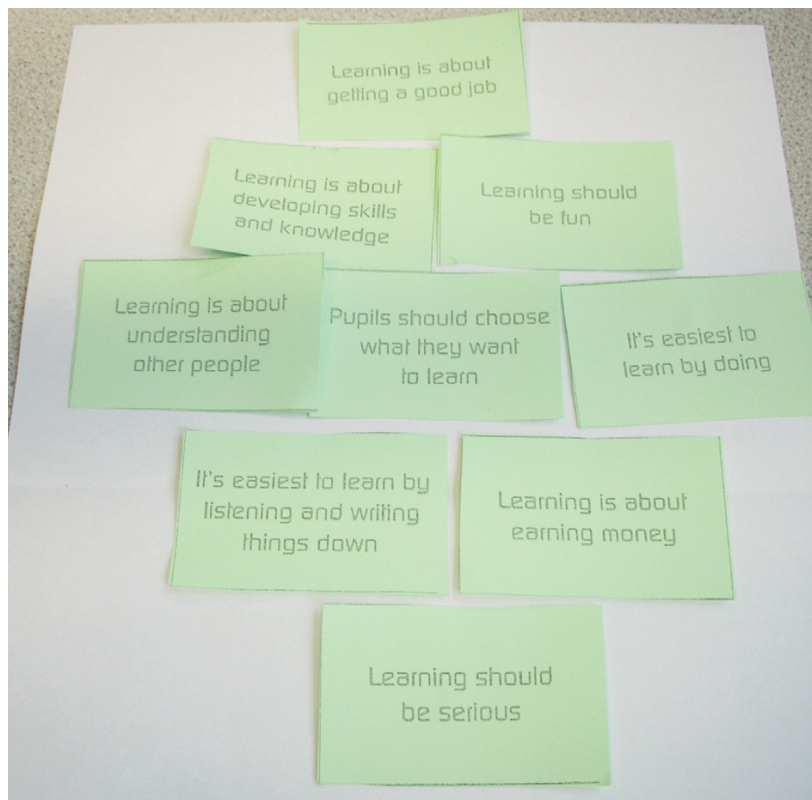
⁸ Meer weten? Zie de informatie en filmpjes waarin leerlingen vertellen hoe ze dit doen en hoe ze het vinden om als 'onderzoeker' mee te doen aan het kwaliteitsbeleid van de school <https://schoolvoices.soton.ac.uk>

3. **Enquêtes** met zowel gesloten als open vragen (zoals: *Teken hoe je zou willen dat de tafels in de klas staan en waar jij dan zou willen zitten*). Hier een voorbeeld uit het project:

Bron: Messiou e.a. (2014), zie voetnoot 7.

De leerlingen vatten hun antwoorden samen in een poster met trefwoorden en tekeningen:

- We zijn het met elkaar eens over:
  - We zijn het niet met elkaar eens over:
4. **Diamant-activiteit** met 9 kaartjes. De leerlingen bespreken de kaartjes in een groepje (wat vinden wij belangrijk?) en ordenen deze vervolgens in diamantvorm: bovenaan het belangrijkste en onderaan het onbelangrijkste. Bijvoorbeeld:

Bron: Messiou e.a. (2014), zie voetnoot 7.

5. Reacties op **foto's**: leerlingen zien op het digibord foto's van dagelijkse activiteiten, zoals instructie, zelfstandig werken, samenwerken, pauzes, gym e.d. Stel dan vragen zoals:
  - a. "Wat vinden jullie (vind jij) goed/fijn/leuk op deze foto? Zou je dat in jouw klas ook willen?"
  - b. "Wat vinden jullie (vind jij) vervelend/naar/niet-leuk op deze foto? Zou je dat in jouw klas ook willen?"

Zorg ervoor dat leerlingen niet herkenbaar in beeld zijn, anders gaan ze het vooral over elkaar hebben.

Je kunt de foto's ook op tafel leggen en leerlingen vragen ze te ordenen in twee groepen: fijne/leuke foto's en vervelende/nare/enge foto's.

6. Maak een herkenbare **plattegrond** van de school met de klassen, gang, schoolplein, fietsenrek e.d. Laat leerlingen arceren op welke plekken ze zich veilig/geukkig voelen (met een groene stift bijvoorbeeld) en waar ze zich onveilig/ongelukkig voelen (met een oranje stift bijvoorbeeld). Ga daarna in gesprek met vragen als *“Hoe houden we deze groene plek fijn/veilig?”* en *“Wat moeten we doen om deze oranje plek ook fijn/veilig te krijgen?”*.

8. Meer weten over het OPP en hoorrecht?

Kennis hebben is macht, kennis delen is kracht

Handreiking OPP (Doornbos & Pameijer, 2023), animatie en infographic: [Handreiking OPP](#). N.a.v. de handreiking OPP zijn **filmpjes** gemaakt over doelgericht samenwerken met elkaar, leerlingen en ouders. Verschillende visualisaties komen hierbij aan bod, die ook in het kader van het hoorrecht zijn te gebruiken. Deze zijn te vinden bij Steunpunt Passend Onderwijs.

Johanneke Jongbloed (stichting Elan en samenwerkingsverband Unita) geeft informatie over de **OPP-trap voor leerlingen uit het regulier en gespecialiseerd basisonderwijs**. De trap plaatst de ontwikkeling van de leerling in verschillende routes richting v(s)o. Het is een communicatiemiddel: waar was de leerling, waar staat hij nu en waar willen we samen heen?

Joyce Janssen en Manon Lambregts (Mezzo scholen, regulier vo) vertellen over hun **OPP-format**, dat zij samen met leerlingen ontwikkelden. Het bevat rubrieken als 'Dit ben ik' (met een foto die de leerling zelf uitkiest), 'Dit kan ik' en 'Dit wil ik' (met doelen, aanpak en evaluatie).

Hanneke Visser (Melanchton scholen, regulier vo) vertelt hoe zij een beknopt OPP met leerlingen en mentoren bespreekt en ondersteunt met **visualisaties** bij 'mijn overzicht en inzicht'. Bij 'mijn uitzicht' benut zij **de ladder** met doelen, werkpunten en support.

Alies van der Padt (Elan College, vso, cluster 4) vertelt hoe zij samen met de docenten het **OPP-format** veel functioneler en beknopter heeft gemaakt. Zij nam het format uit de Handreiking OPP (bijlage 2) als uitgangspunt en heeft deze aangevuld met voor de docenten cruciale informatie.

Maura Dammers en Marieke Vaessen (stichting Elan, Klimopschool, so en vso, cluster 3) tonen de **OPP-wijzer ZML** die zij ontwikkelden voor hun zeer moeilijk lerende leerlingen.

De wijzer geeft zicht op de ontwikkeling van de leerling op de verschillende ZML-leerlijnen in relatie tot de uitstroomprofielen.

Noëlle Pameijer (Kwaliteit in Nascholing) legt uit hoe de visualisatie ‘**de 3 cirkels**’ samen met leraren, leerlingen en ouders is te benutten bij het vaststellen van een OPP. Het motto is samen van overzicht, via inzicht naar uitzicht. Verschillende toepassingen en enkele voorbeelden komen aan de orde.

Ingrid de Rijber en Willeke Doornbos (Instituut voor Inclusief Onderwijs) vertellen over het OPP als sleutel tot een **succesvolle overstap van sbo naar regulier onderwijs**. Wat kunnen wij doen zodat deze leerling kan doorstromen naar een (meer) reguliere onderwijsomgeving? Wat betekent dit voor de doelen en het tijdspad? Wat zijn succesfactoren en uitdagingen?

Het kind-plan van HGW is te benutten in het handelingsdeel, zie [Kindplan en kindgesprek \(leraar24\)](#).

Versterking positie ouders en leerlingen: [Informatie over Wet ‘Versterking positie ouders en leerlingen’](#).

Hoorrecht van leerlingen: [kijk een webinar terug over hoorrecht voor leerlingen op het OPP](#).

Informatie voor leerlingen: [Onderwijsgeschillen](#). Informatie voor leerlingen

Er is ook een kosteloos e-learning “Kind-gesprekken” (van Wij-leren, door Karen van Kooten en Noëlle Pameijer): [Wij-leren.online leermodule Kindgesprekken](#)

De landelijke OPP-training heeft masterclasses die online zijn te bekijken en waarin hoorrecht aan de orde komt, zoals:

- OPP en HGW: [Masterclass OPP en HGW](#)
- OPP en inspectie: [Masterclass OPP en inspectie](#)

Voor meer informatie over **visualiseren** i.h.a. zie dit drieluik:

- Een praatje met een plaatje: [Visualiseren 1 \(Beter Begeleiden/LBBO\)](#);
- Begeleiders laat je werk zien: [Visualiseren 2 \(Beter Begeleiden/LBBO\)](#);
- Zullen we het uittekenen: [Visualiseren 3 \(Beter Begeleiden/LBBO\)](#)

Bij www.stemvandeveleerling.nl is het boek “Leerlingeninspraak, alles wat je moet weten (en meer): De gids voor effectieve leerlingeninspraak” te bestellen.

De factsheet **Hoorrecht** bevat de volgende suggesties.

We lichten er hier twee uit: het beste besluit en de proeftuintjes.

Goede voorbeelden

van hoorrecht in de praktijk

[Stem van de leerling](#)
Een online magazine over de stem van de leerling in het vo.

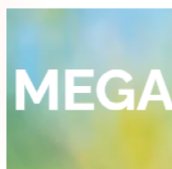
[Het beste besluit voor jou](#)
Informatie voor leerlingen van de Kinderombudsman.

[Met dit oudergesprek laat je de leerling floreren](#)
Een voorbeeld vanuit leraar24.

[Kindgesprekken bij swv Apeldoorn](#)
Een filmpje over Proeftuintjes.

[MEGA-ZIN](#)
Proeftuintjestrject en kindgesprekken.

wij-leren.nl
ACADEMIE

[E-learning kindgesprekken](#)
Leermodules van Noëlle Pameijer en Karen van Kooten.

Het beste besluit: In 4 stappen naar het beste besluit voor het kind. Het kinderrechtenverdrag als kompas bij besluitvorming (Kinderombudsman, 2023)⁹

Het belang van het kind staat voorop bij het nemen van beslissingen, zoals bij het zoeken naar een passende school en de vaststelling, uitvoering, bijstelling en evaluatie van het OPP. Het gaat om een zorgvuldige afweging met de focus op wat het kind zelf belangrijk vindt.

⁹ Het Beste Besluit voor Jou. De Kinderombudsman. <https://www.kinderombudsman.nl/het-beste-besluit-voor-het-kind/het-beste-besluit-voor-jou>

Beslissing in 4 stappen

STAP 1 Belangen van het kind

Onderzoek wat het beste is voor de ontwikkeling van het kind en betrek het kind hierbij.

STAP 2 Andere belangen

Breng in kaart welke belangen nog meer meespelen.

STAP 3 Afwegen van de belangen

Weeg wat het beste is voor de ontwikkeling van het kind af tegen wat er verder meespeelt. Stel hierbij het belang van het kind voorop.

STAP 4 Uitleg van het besluit

Bespreek de beslissing met het kind en vertel het kind of en wat het er tegen kan doen als hij of zij het er niet mee eens is.

De vier stappen omvatten het volgende¹⁰:

- Stap 1: breng de belangen van de leerling in kaart a.d.h.v. zeven punten: identiteit kind, mening kind over de situatie en de te nemen beslissing, behoud van de gezinsomgeving en belangrijke contacten, zorg, bescherming en veiligheid, kwetsbare kinderen of bijzondere situaties, recht kind op gezondheid en recht op passend onderwijs.
- Stap 2: besteed ook aandacht aan de 'niet-kind-belangen', zoals de wensen van ouders en school, betrokken organisaties en financiën.
- Stap 3: werk de mogelijke beslissingen uit, weeg alle factoren, motiveer je keuze en breng in kaart hoe deze in het belang van het kind is.
- Stap 4: leg de beslissing aan het kind uit, in begrijpelijke taal, vertel ook waarom je deze beslissing neemt.

¹⁰ Uitleg stappenplan het beste besluit voor het kind. De Kinderombudsman. <https://www.kinderombudsman.nl/uitleg-stappenplan-het-beste-besluit-voor-het-kind>

De **Toolkit voor kinderen**¹¹ bevat de vragenlijst ‘Wat vind ik belangrijk?’ en de checklist ‘Beslissing over mij’ (ook te gebruiken door professionals). Hiermee kunnen leerlingen zich voorbereiden op het meedenken over een belangrijke beslissing in hun leven. Ze kunnen de hulpmiddelen ook gebruiken om achteraf na te gaan of de beslissing goed is genomen.

Proeftuintjes

In het proeftuintjes-project (drie jaar, in Apeldoorn) oefenen leerkrachten met andere manieren van werken in passend onderwijs (richting inclusiever onderwijs), vanuit een stevig theoretisch kader. Handvatten vanuit oplossingsgericht werken en positieve psychologie staan centraal. De ervaringen en concrete werkvormen, inclusief theoretische onderbouwing, zijn te vinden bij MEGA-ZIN – Proeftuintjes en Proeftuintjes. Werkvormen. Werkvormen die als hulpmiddel ook bruikbaar zijn in OPP-gesprekken zijn: het handgesprek, het smileyblad, de beloningskaarten, het talentgesprek, de cirkel van invloed en de schaalvraag.

En verder

Vanuit handelingsgericht werken (HGW) en handelingsgerichte diagnostiek (HGD) zijn leerlingenbetrokkenheid en kind-gesprekken (net als ouderbetrokkenheid) onderdeel van de gehele onderwijs- en ondersteuningsroute in de school (regulier en gespecialiseerd). Zie bijvoorbeeld:

- Hoofdstuk 4 (Gesprekken met leerlingen en kind-plannen) uit het gele boek ‘Handelingsgericht werken: samenwerken aan schoolsucces’ (Pameijer, 2021), voor bijlagen zie www.hgw-noelle-pameijer.nl
- Voor gedragswetenschappers hoofdstuk 10 uit rode HGD-boek over gespreksvaardigheden in gesprekken met leerlingen, HGD in het onderwijs
- E-learning (e-wise): HGW (verdieping), ouders en leerlingen betrekken als het moeilijk gaat op school (Noëlle Pameijer): e-wise. HGW ouders en leerlingen betrekken

Big Picture Learning en One Page Profile

The Big Picture Learning Nederland kan voor sommige doelgroepen een hulpmiddel zijn. Met het ‘One Page Profile’ als uitgangspunt bevat het vragen zoals: Welke doelen heb je? Hoe kun je een reflectie geven op je persoonlijke leerproces? Een portfoliopresentatie van de leerling aan zijn ouders en leerkracht/mentor, is hier een onderdeel van¹².

Wel In Ontwikkeling.

Het programma Wel In Ontwikkeling heeft tools en trainingen ontwikkeld om via de waarderende benadering met ouders en leerlingen te praten, bijvoorbeeld via het visualiseren van wensdromen.

---

¹¹ Kinderombudsman. Toolkit beste besluit.

¹² Lepkowsky, M. B. (2024, October 16). Getting started with a one-page profile. Helen Sanderson Associates. <https://www.helensandersonassociates.com/getting-started-with-a-one-page-profile/>

FAQ 8.

Samen werken aan het OPP: wat vraagt dit van de communicatie met (jeugd)zorg?

In een OPP komen niet alleen de relevante kind-kenmerken, onderwijsbehoeften van de leerling en ondersteuningsbehoeften van de leraar aan de orde, maar ook:

- De relevante kenmerken van de thuissituatie, zoals in hoeverre het ouders lukt het onderwijs aan hun kind te ondersteunen (FAQ 6).
- De opvoedingsbehoeften van het kind (wat heeft deze leerling thuis en buitenschools nodig?)
- De ondersteuningsbehoeften van de ouders (wat hebben zij nodig?)

Bovenstaande staat weergegeven in de OPP-cyclus (handreiking, paragraaf 5.2).

Begeleiding vanuit de (jeugd)zorg kan nodig zijn als:

- Belemmerende factoren van de leerling buitenschoolse begeleiding vergen. Denk bijvoorbeeld aan behandeling gericht op trauma, emotieregulatie, opstandig gedrag, angst of somberheid.
- Belemmerende factoren in de thuissituatie begeleiding vergen. Bijvoorbeeld wanneer het ouders nog niet lukt om hun kind te ondersteunen vanwege een complexe scheiding of opvoedingsproblemen.
- De opvoedingsbehoeften van de leerling een aanpak van ouders vergen waartoe zij nog niet in staat zijn. Denk bijvoorbeeld aan ouderbegeleiding gericht op dagelijkse structuur en supervisie door ouders (zoals begrenzing van schermtijd), zodat hun kind elke dag op tijd op school komt en uitgerust aan de lessen deelneemt.

Het is de kunst om de ondersteuning in de school en de begeleiding buiten de school op elkaar af te stemmen. Zo'n **integrale aanpak** is effectiever dan wanneer onderwijs en jeugdzorg langs elkaar heen werken. Dit vergt een multidisciplinair overleg waarbij de betrokkenen om de tafel gaan met de leerkracht en IB (PO, SBO en SO) of de mentor en ondersteuningscoördinator (VO en VSO), de ouders en de leerling.

Leerlingen zijn hier altijd bij betrokken. Dat kan op verschillende manieren:

- Direct: als ze dat willen en kunnen zijn ze bij (een deel van) het overleg aanwezig.
- Indirect: de ouders en leerkracht/mentor bereiden het overleg met de leerling voor (wat wil je vragen?; wat wil je vertellen?; wat wil je laten zien?) en bespreken het overleg na.
- Zowel direct als indirect.

Multidisciplinair samenwerken verloopt aanzienlijk beter als betrokken in grote lijnen dezelfde taal spreken en hetzelfde nastreven. Het helpt ook als duidelijk is wie vanuit welke rol meedoet aan het overleg en wie waarover beslist. Dit voorkomt misverstanden en irritaties en zo kunnen alle betrokkenen vrijelijk brainstormen en met elkaar meedenken zonder op elkaars stoel te gaan zitten.

De kans op een **doelgericht en prettig overleg** neemt ook toe als iedereen het overleg heeft kunnen voorbereiden en van tevoren weet welke stappen het overleg bevat. De indeling in voorbereiding, start, overzicht, inzicht, uitzicht, afspraken en evaluatie van het overleg bieden houvast (zie [FAQ 10](#), kader visualisaties: van overzicht via inzicht naar uitzicht).

Tot slot

Het opvragen of delen van informatie met de (jeugd)zorg gebeurt in principe altijd met vooraf gevraagde en gerichte toestemming van ouders. Vertel ouders om welke informatie het gaat, waarom je die wilt opvragen of delen, bij of met wie en hoe (telefonisch of per mail bijvoorbeeld). Dan pas kunnen ouders bewust toestemming geven. Wees dus open, ga niet achter de rug van ouders om in gesprek met professionals uit de (jeugd)zorg. Heb je eenmaal toestemming, deel dan de informatie mét ouders erbij of zet hen in de cc, tenzij ouders expliciet aangeven hier geen behoefte aan te hebben.

Bovenstaande geldt niet wanneer de meldcode¹ van toepassing is, dan worden ouders hierover geïnformeerd, zoals de informatie die school moet delen in het kader van een melding.

Meer weten over **multidisciplinaire samenwerking onderwijs en (jeugd)zorg**? Zie dan hoofdstuk 6 uit “Met plezier naar school” voor ouders en hoofdstuk 7 uit het HGW-boek voor professionals uit het onderwijs en de (jeugd)zorg.

---

¹ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/huiselijk-geweld/meldcode>

FAQ 9.

Wat zijn aandachtspunten voor het handelingsdeel?

Wat werkt i.h.a. en hoe benutten we dit in het plan?

Vertrek vanuit wat de leerling met een OPP nodig heeft en stel de vraag of er meer leerlingen zijn die baat zouden kunnen hebben bij deze aanpak. Denk aan 'essential for one, beneficial for more': dat wat essentieel is voor de leerling die extra ondersteuning nodig heeft, is nuttig voor meer leerlingen. Zo zijn de overeenkomsten in een groep/klas te vinden, dit is van belang, want **de kunst van het lesgeven is het vinden van overeenkomsten in de verschillen** (handreiking, deel 1).

Voor leraren is het doorgaans niet haalbaar om hun handelen aan te passen voor één individuele leerling. Bespreek daarom ook het mogelijke positieve effect op andere leerlingen, want dat wat noodzakelijk is voor één leerling, is vaak nuttig voor meer of zelfs alle leerlingen (handreiking, deel 2, inzicht 4). Met onderstaand plaatje is dit principe – waarbij de focus op de context ligt – te illustreren:

Het is de bedoeling dat alle drie leerlingen - met verschillende behoeften - de wedstrijd zien (= het doel). In het linker plaatje krijgen ze alle drie dezelfde ondersteuning (vanwege overtuigingen zoals 'gelijke monniken, gelijke kappen'; 'geen uitzonderingen, iedereen heeft recht op dezelfde ondersteuning' of 'dan scheppen we precedenten'), met als gevolg dat de kleinste leerling de wedstrijd niet kan zien. In het middelste plaatje krijgen ze ondersteuning op maat. Dit afstemmen op alle individuele behoeften kost de leraar veel tijd en energie. Daarom is het interessant om te kijken of er iets in de context kan worden aangepast waar alle leerlingen baat bij hebben én wat weinig extra inzet van de leraar vergt. Door het aanpassen van de omgeving (rechter plaatje: het hek vervangt de schutting), is dit gelukt: alle drie leerlingen hebben er baat bij! En het kost de leraar geen extra inzet. De extra ondersteuning of aanpassing is nu als het ware onderdeel van de basisondersteuning.

Bespreek dus welke leerlingen vergelijkbare onderwijsbehoeften hebben. Zo bevordert je dat de leerling van en met andere leerlingen blijft leren en voorkom je dat hij in een sociaal geïsoleerde positie komt. Dit is belangrijk omdat coöperatief leren en tutoring zeer effectieve interventies zijn voor de leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben. Ze staan hoog in de 'top 10 van Mitchell' ([FAQ 2](#)).

Het clusteren van leerlingen die een soortgelijke aanpak nodig hebben vergt de nodige oefening, maar kan op den duur tijd besparen en het omgaan met verschillen beter haalbaar maken. Toch is soms een individueel plan noodzakelijk, zoals bij een leerling met een OPP. De onderwijsbehoeften zijn dan zodanig specifiek dat de leerling niet is te clusteren met andere leerlingen.

Het streven is de leerling zo lang mogelijk bij de groep te houden, zowel qua doelen als qua aanbod. De kunst is dan om de specifieke aanpak voor de leerling aan te laten sluiten bij wat al in de groep/klas gebeurt, denk aan de pedagogisch-didactische aanpak van de leraar, de manier van instructie en feedback geven en de gedragsregels. Want ook een individueel plan moet realistisch en haalbaar zijn voor leraren en passen in de dagelijkse gang van zaken. Ook hier geldt: **voorkom dubbel werk, schrijf niets onnodig over** (inzicht 7). **Noteer alleen het essentiële**, het bijzondere voor deze leerling, dus niet de aspecten die ook voor andere leerlingen gelden.

Wat we ook weten is dat labels (classificaties) zoals ADHD, ASS, ODD, dyslexie e.d. weinig helpen bij het bepalen van de extra ondersteuning die nodig is ([FAQ 17](#)). Want of een leerling nu heel erg druk, impulsief en ongeconcentreerd is óf ADHD heeft, de aanpak is in grote lijnen hetzelfde. En of een leerling nu ernstige leesproblemen heeft of dyslexie, de aanpak is hetzelfde. Het gaat om de vraag: waarin wijkt de aanpak voor deze leerling af van het aanbod voor de (sub)groep? Ook al is dit een open deur, het is de kunst de notities zodanig beknopt en handzaam te houden dat ze het lesgeven ondersteunen.

Tien aandachtspunten voor een succesvol handelingsdeel

Er is al veel bekend over wat een plan van aanpak succesvol maakt. Hier bespreken we 10 aandachtspunten in de vorm van vragen, die als een checklist zijn te benutten (Pameijer, 2017).

1. Is het **plan** gebaseerd op een **analyse** van de recente en relevante bevorderende en belemmerende factoren van de leerling, de groep, de **pedagogisch-didactische** vaardigheden van de leraar en het onderwijsondersteunend gedrag van ouders?
2. Sluiten de doelen aan bij bovenstaande factoren? Zijn de doelen SMARTI? **Wordt dat wat sterk is benut of uitgebouwd?**
3. Sluit de inhoud van het plan aan bij de aanpak van de (sub)groep? Hoe kan de leerling mee blijven doen met de (sub)groep en wat is er voor nodig om dit meedoen te behouden of verder op te bouwen?
4. Is het plan zoveel mogelijk in de (sub)groep of klas uit te voeren door de eigen leraar? Als dit niet haalbaar is:
  - a. Blijft de effectieve instructie- en **leertijd in de groep behouden?**
  - b. Blijft de leraar betrokken, behoudt hij de **regie en zicht** op de leerling?
  - c. Zijn de activiteiten buiten de groep afgestemd op de leerlijnen en methodes? Wordt dubbel-leren voorkomen doordat aangesloten wordt bij de methode, **de strategieën van de leerling** en de instructie van de leraar?
  - d. Blijft de leerling profiteren van de **uitdagende leeromgeving van een heterogene** (sub)groep? Heeft hij het gevoel er ook sociaal bij te horen? Leert hij van en met andere leerlingen?
5. Speelt de **leraar een centrale rol** bij het opstellen, uitvoeren, monitoren, evalueren en bijstellen van het plan? Krijgt hij de ondersteuning die hij nodig heeft om dit plan te willen en kunnen uitvoeren?
6. Is een eventuele **samenwerking** met een **specialist** afgestemd op de **wensen en mogelijkheden van de leraar**? Werken ze constructief samen en zijn de leraar en de leerling betrokken bij het bepalen van de ondersteuningsvraag?
7. Is de **leerling actief betrokken** bij het opstellen, uitvoeren, monitoren, evalueren en bijstellen van zijn plan?
8. Zijn diens **ouders actief betrokken** bij het opstellen, uitvoeren, monitoren, evalueren en bijstellen van het plan?
9. Is het **plan ingebed in de aanpak van de leraar**, passend bij zijn klassenmanagement? Is er aandacht voor de kwaliteit van de extra instructie, feedback, oefening en ondersteuning? Zijn de materialen van goede kwaliteit en passen ze bij de methode?
10. Is afgesproken wanneer, met wie en hoe het plan wordt geëvalueerd? **Zijn de criteria voor succes helder?**

FAQ 10.

Welke visualisaties ondersteunen doelgericht samenwerken met een OPP?

Een plaatje zegt meer dan een praatje

10.1 Inleiding

Visualisaties ondersteunen planmatig samenwerken met een OPP en maken een en ander inzichtelijk, ook voor ouders en leerlingen. Deze FAQ toont een aantal voorbeelden:

- De driehoek passend onderwijs
- De differentiatiecirkels
- De drie cirkels afstemming en wisselwerking
- De OPP-cyclus

Kader visualisaties: van overzicht via inzicht naar uitzicht

Bij handelingsgericht samenwerken gaan we vanuit overzicht – via inzicht – naar uitzicht (Pameijer, 2021). Deze stappen zijn te visualiseren wanneer we het OPP bespreken met betrokkenen. Gerelateerd aan **de wettelijk verplichte onderdelen van een OPP** (handreiking, deel 5), komen de volgende vragen aan de orde:

- *Overzicht*: Wat gaat al goed en wat moet nog beter? Dit zijn de bevorderende en belemmerende factoren van de leerling, het onderwijs en de thuissituatie, die van invloed zijn op het onderwijs aan de leerling (**OPP, deel 1, leerlinggebonden factoren en omgevingsfactoren**).
- *Inzicht*: hoe zou het komen dat de leerling zich op bepaalde gebieden al goed ontwikkelt en op andere gebieden nog niet? Met deze analyse en weging van de bevorderende en belemmerende factoren onderbouwen we het uitstroomprofiel (**OPP, deel 3, onderbouwing**): hoe meer bevorderende factoren, hoe ambitieuzer de doelen.
- *Uitzicht*: welke doelen streven we na en wat is nodig om deze te behalen? De doelen betreffen de korte termijn en het lange termijn uitstroomperspectief (**OPP, deel**

2, uitstroomprofiel)? En: wie heeft wat nodig om deze doelen te halen? (**OPP, deel 4, handelingsdeel**). Welke afspraken maken we t.a.v. de uitvoering van het plan: wie doet wat, waarom, wanneer, hoe?

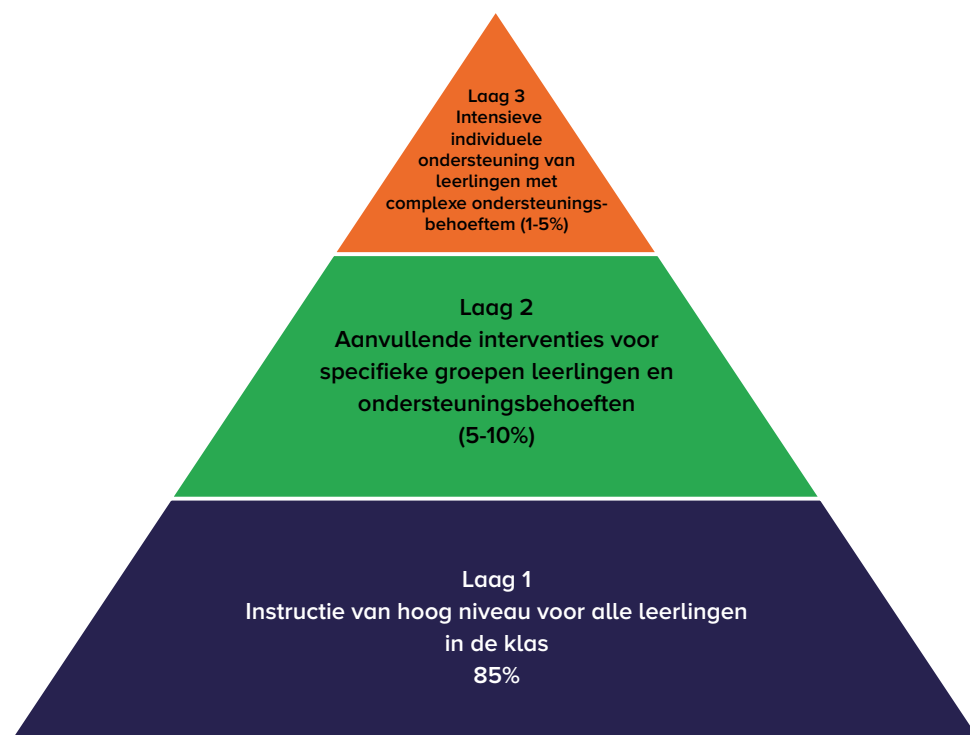
- *Monitoren*: zitten we op koers? Wordt het plan uitgevoerd zoals bedoeld en afgesproken? Wat lukt wel/niet en hoe komt dat (analyse)? Moeten we bepaalde doelen en/of het plan aanpassen?
- *Evaluëren*: hebben we de korte termijn behaald? Stroomt de leerling uit op de geplande uitstroom? Is het ons gelukt de leerling op een passende vervolgopleiding of plek te krijgen?

10.2 Visualisatie passend onderwijs in de vorm van een driehoek

Visualisatie van de onderwijs- en ondersteuningsroute van een school

De piramide *Responsiveness to Intervention (RTI)* is te benutten bij het in kaart brengen van de route. Dit model ondersteunt de professionalisering van leraren in het omgaan met de overeenkomsten en verschillen tussen leerlingen. Het kan ook ondersteunen bij het vaststellen of leerlingen voldoende profiteren van het onderwijsaanbod en of dit aanbod voldoende aansluit bij de populatie leerlingen op de school, zowel in didactisch als in pedagogisch opzicht.

Het aantal en de invulling van de niveaus verschilt per school, bestuur en samenwerkingsverband.

Bron: naar Kearny en Graczyk (2014)

Het model bevat drie (samenhangende) niveaus.

1. Alle leerlingen krijgen kwalitatief hoogwaardig onderwijs. Ongeveer **85%** van de leerlingen profiteert hier voldoende van.
2. Leerlingen die hier onvoldoende van profiteren, krijgen extra tijd, instructie, oefening en feedback die kan variëren in vorm, frequentie, duur e.d. Ongeveer **10%** van de leerlingen hebben dit nodig.
3. Leerlingen die ook hier onvoldoende van profiteren, krijgen extra ondersteuning op maat. Het streven is dat **maximaal 5%** van de leerlingen dit nodig heeft.

Als het niet lukt om binnen deze drie niveaus de extra ondersteuning te bieden, is het de vraag of het basisaanbod voldoende kwaliteit heeft en aansluit bij de onderwijsbehoeften van de leerling-populatie. Meer weten over RTI? Zie <https://www.nji.nl/system/files/2021-04/Schoolverzuim-aanpakken-een-wetenschappelijke-onderbouwing.pdf>.

Wil je een handelingsgerichte uitwerking zien? Zie [Posters HGW](#). Ook deze driehoek maak je op maat, passend bij de school, het bestuur en de afspraken in het SWV. Bijvoorbeeld:

Niveau 1: Goed onderwijs voor alle leerlingen

Het basisaanbod bevat kwalitatief goed onderwijs en effectieve ondersteuning voor alle leerlingen. Hoe sterker deze basis (of 'boot'), hoe minder leerlingen buiten de boot of tussen wal en schip vallen ([FAQ 2](#)). De HGW-cyclus concretiseert planmatig werken in de basis en bevat de fasen waarnemen, begrijpen, plannen, realiseren en evalueren. De cyclus ondersteunt teams bij het in kaart brengen van de overeenkomsten en verschillen in een groep/klas en bij het afstemmen van het onderwijs hierop. Doorloopt een team de HGW-cyclus meerdere keren per schooljaar, dan monitort en evalueert zij de ontwikkeling van alle leerlingen en analyseert ze de impact van het geboden onderwijs en de ondersteuning. Hiermee heeft de school zicht op haar opbrengsten. Toch is het zo nu en dan gewenst om sommige leerlingen of groepjes leerlingen te bespreken en meer ondersteuning te bieden, omdat zij onvoldoende profiteren van het onderwijsaanbod binnen het eerste niveau (de basis). Dit gebeurt op niveau 2.

Niveau 2: Sommige leerlingen, sub-groepjes of specifieke doelgroepen krijgen extra ondersteuning, zodat ze kunnen profiteren van het onderwijs in de basis.

Dit bespreken de leraar/het docententeam, de intern begeleider of ondersteuningscoördinator en eventueel andere *interne deskundigen* van de school. Ook de leerling en diens ouders zijn betrokken als het gaat om een individuele vraag. Het gaat dan om vragen als: wat is er aan de hand en wat betekent dit voor de doelen en de aanpak? Hoe kunnen we deze leerling, subgroep of doelgroep en de leraren/het docententeam en de ouders ondersteunen? Daarna gaan betrokkenen doelgericht aan de slag met het uitvoeren van het plan en monitoren en evalueren ze de impact van de extra ondersteuning. Zijn de doelen behaald, dan kunnen de betreffende leerlingen terug naar het basisaanbod (niveau 2). Hebben ze de ondersteuning in niveau 2 nog steeds nodig, dan blijven ze in dit niveau. Bij enkele leerlingen zijn de doelen waarschijnlijk

nog niet behaald en/of zijn er vragen die meer deskundigheid, tijd en aanpassing vereisen. Dit gebeurt op niveau 3.

Niveau 3: Enkele leerlingen krijgen extra (externe) ondersteuning op individueel niveau.

Samen analyseren betrokkenen de situatie, formuleren ze doelen en brengen ze in kaart wat nodig is. Naast de betrokken teamleden, ouders en leerling kunnen ook één of meer externe deskundigen uit het bestuur, het SWV en/of de (jeugd)zorg participeren. Zij ontwerpen samen een onderwijs- en/of zorgarrangement: dat wat pedagogisch/didactisch, onderwijskundig en/of in de thuissituatie nodig is om de onderwijsdoelen te behalen. Aangezien dit de leerlingen zijn die extra ondersteuning krijgen (bovenop het basisaanbod en de interne ondersteuning), is voor deze leerlingen vaak een OPP vereist.

Tijdens en na het uitvoeren van het handelingsdeel wordt het plan gemonitord en geëvalueerd.

- Is de extra ondersteuning succesvol en niet meer nodig? Dan kan de leerling weer naar niveau 2. Een OPP is dan wettelijk niet meer vereist, al kan het wel zinvol blijven.
- Is de extra ondersteuning succesvol en is het nodig deze voort te zetten? De leerling blijft dan een OPP-leerling in niveau 3.
- Heeft de extra ondersteuning onvoldoende effect en kan de school deze leerling geen passend onderwijs meer bieden? Dan kan een andere school of gespecialiseerd onderwijs noodzakelijk zijn en meerwaarde hebben.
- Gaat de leerling met een OPP naar het VO of heeft hij een toelaatbaarheidsverklaring gespecialiseerd onderwijs? Dan gaat het OPP met de leerling mee, zodat de nieuwe school de reeds bekende informatie kan benutten en niet opnieuw het wiel hoeft uit te vinden. Zo wordt er verder gewerkt vanuit een doorgaande onderwijs- en ondersteuningslijn.

Een driehoek is te benutten in de communicatie met ouders en leerlingen: waar zitten we nu en wat zou een volgende stap kunnen zijn? Wat is daarvoor nodig? En wat doen we als onze doelen al/nog niet behaald zijn?

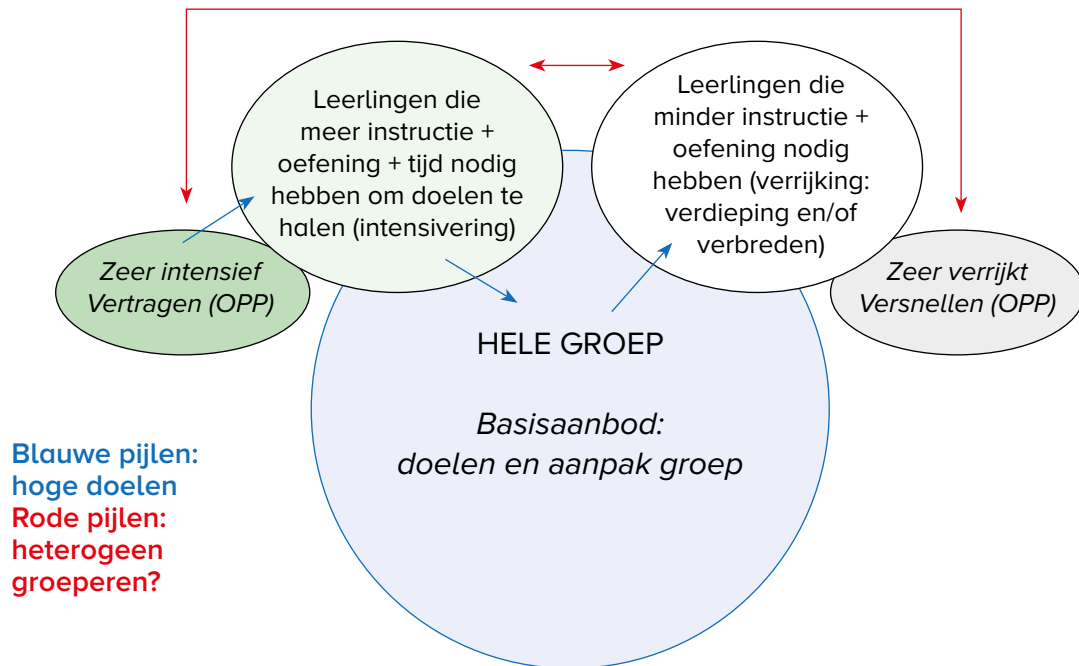
10.3 Differentiatie-cirkels (vo, vso) of Mikky Muis Model (po, sbo, so)

Visualisatie van overzicht en uitzicht op groepsniveau

Soms wordt de analyse op groepsniveau overgeslagen, er is dan geen zicht op bepaalde trends, zoals groepen/klassen, groepjes leerlingen, vakken of leraren die opvallen. Als dan (opeens) blijkt dat het niet meer lukt op individueel niveau, is het vaak al te laat en moeten we 'repareren'. Terwijl het beter is om voortdurend de check te doen op alle drie niveaus en direct bij te stellen zodra dat nodig is. Zo werk je preventief en pro-actief, je kijkt vooruit: wat heeft deze groep/klas, subgroep leerlingen of individuele leerling nodig om zich optimaal te ontwikkelen? En wat heeft de leraar nodig om goed les te

kunnen geven?

Met cirkels is een groep/klas eenvoudig in kaart te brengen op verschillende thema's, zoals lezen, taal, rekenen/wiskunde, Engels, werkhouding, executieve functies, welbevinden of sociaal-emotionele ontwikkeling. Het helpt om zicht te krijgen op de samenstelling van een groep/klas (overzicht) en hoe leerlingen zijn te clusteren (plan van aanpak)? Zie onderstaande figuur.

Deze visualisatie is op een A3 te tekenen, met als doel zicht te krijgen op de overeenkomsten en verschillen in een groep (groepsoverzicht). En op basis daarvan: welke leerlingen kunnen we samenvoegen (groepsplan)?

Hiermee wordt inzichtelijk hoeveel en welke leerlingen in welke cirkel zitten. Dit helpt bij het samenstellen van subgroepen op basis van ambitieuze doelen en onderwijsbehoeften: welke leerlingen hebben (veel) meer verlengde instructie en oefentijd nodig en welke leerlingen hebben (veel) meer uitdaging (verdieping, verbreding) of versnelling nodig? Scholen verschillen in de termen waarmee ze de verschillende groepen benoemen. Vaak zijn deze termen ontleend aan de methode.

Terzijde: maak de oren evenredig groot als de aantallen leerlingen die erin zitten: hoe groter de cirkel hoe meer leerlingen. Stel dat de meeste leerlingen in het linker- of rechteroor zitten (die is dus veel groter dan het hoofd), overweeg dan om dat wat deze leerlingen nodig hebben in het basisaanbod op te nemen (dit wordt dan het hoofd). Zodoende versterk je de basis en past de basis bij wat de meeste leerlingen in de groep/klas nodig hebben.

Wil je voorbeelden van het gebruik van de cirkels in de praktijk zien? Ga dan naar Prak-

De drie blauwe pijlen staan voor het streven naar ambitieuze doelen, vooral voor de leerlingen in de overlappingen of waarvan je denkt dat ze meer kunnen:

- Leerlingen in de subgroep ‘verlengd of intensief’ (linkeroor) beoog je in de basisgroep te krijgen (convergente differentiatie; hou ze bij de groep, voorkom nog meer achterraken).
- Leerlingen in ‘zeer intensief’ (linker oorbel) probeer je en in de subgroep ‘verlengd of intensief’ te krijgen (convergente differentiatie).
- Vanuit de basisgroep beoog je de (meer- of hoog) begaafde of sterk gemotiveerde leerlingen in de subgroep ‘Uitdaging’ (rechteroor) te krijgen (divergente differentiatie).
- Leerlingen in ‘Zeer verrijkt’ beidt je versnelling, verdieping en/of verbreding (divergente differentiatie; geef ze de ruimte om te groeien, hou ze niet tegen, haal ze niet naar beneden/het gemiddelde).

De rode pijlen ondersteunen het differentiëren, ofwel het samenstellen van homogene of heterogene subgroepen (FAQ 3). De vraag is: hoe kun je goed afstemmen op de overeenkomsten en verschillen in deze groep? Zijn de overeenkomsten te clusteren en de verschillen te benutten?

Aanbeveling 1: stel de subgroepen qua niveau zo heterogeen mogelijk samen.

Heterogene niveaugroepen leveren meer leerwinst dan homogene. Bij het samenstellen van *heterogene groepen* helpen de drie rode pijlen. Meng bij sommige lessen of thema’s leerlingen uit de verschillende cirkels door elkaar: combineer zo nu en dan bijvoorbeeld de leerlingen uit het rechteroor met leerlingen uit het linkeroor. Of koppel de rechter oorbel en linker oorbel eens aan elkaar, de ‘sterkste’ en ‘zwakste’ leerling werken dan samen, ieder met een eigen doel. Zo creëer je ‘drie keer winst’ (Pameijer, 2017, blz. 92): voor de leerling die de ondersteuning biedt (hij leert iets concreet uit te leggen), voor de leerling die de ondersteuning krijgt (hij krijgt extra uitleg) én voor de leraar (die krijgt ruimte om andere leerlingen aandacht te geven).

Aanbeveling 2: Werk je vanwege de haalbaarheid met homogene niveaugroepen, doe dit dan zo kort mogelijk.

Minimaliseer de nadelige gevolgen van langdurig homogeen groeperen op cognitief of didactisch niveau: de zwakke leerlingen ontwikkelen zich langzamer dan de sterke leerlingen waardoor de kloof steeds groter wordt. Zitten de zwakkere leerlingen langdurig in een subgroep intensivering (of hoe deze groep ook heet), dan tast dit bovendien hun competentiegevoel, zelfbeeld en motivatie aan. Hoe je zo’n groepje ook noemt of welke kleur je het ook geeft, leerlingen weten precies welke groep ‘lager’ of ‘hoger’ is en wie in welke groep zit. Ga dus vooral flexibel om met het linkeroor: wie kan na een korte periode van extra ondersteuning in een homogene groep weer profiteren van de meer uitdagende leeromgeving in de heterogene basisgroep? Dit klinkt mooi, maar is lastig te realiseren, ook omdat veel methodes met het oog op differentiëren een driedeling hanteren, zoals een instructie-gevoelige, instructie-afhankelijke en instructie-onaf-

hankelijke groep. Aan de ene kant maakt dit het omgaan met verschillen werkbaar, aan de andere kant verhoogt dit het risico op langdurige homogene niveaugroepen. Wees dus kritisch op de indeling in de methode: past dit bij wat jouw groep nu nodig heeft of wijk je ervan af? Ofwel: **Pas de methode niet toe, maar aan.**

Tot slot, in een **leerling-gesprek**, bijvoorbeeld ter voorbereiding van een OPP-gesprek, kun je de cirkels ook benutten. Samen met de leerling vul je deze dan in en voeg je voorbeelden toe die betekenisvol zijn voor de leerling en die hij graag met zijn ouders wil delen. Zo bevorder je leerling-betrokkenheid. Bijvoorbeeld:

Wil je weten hoe je een voortgangsgesprek samen met een OPP-leerling en de cirkels kan voorbereiden? Zie dan [Voortgangsgesprekken met leerlingen](#)

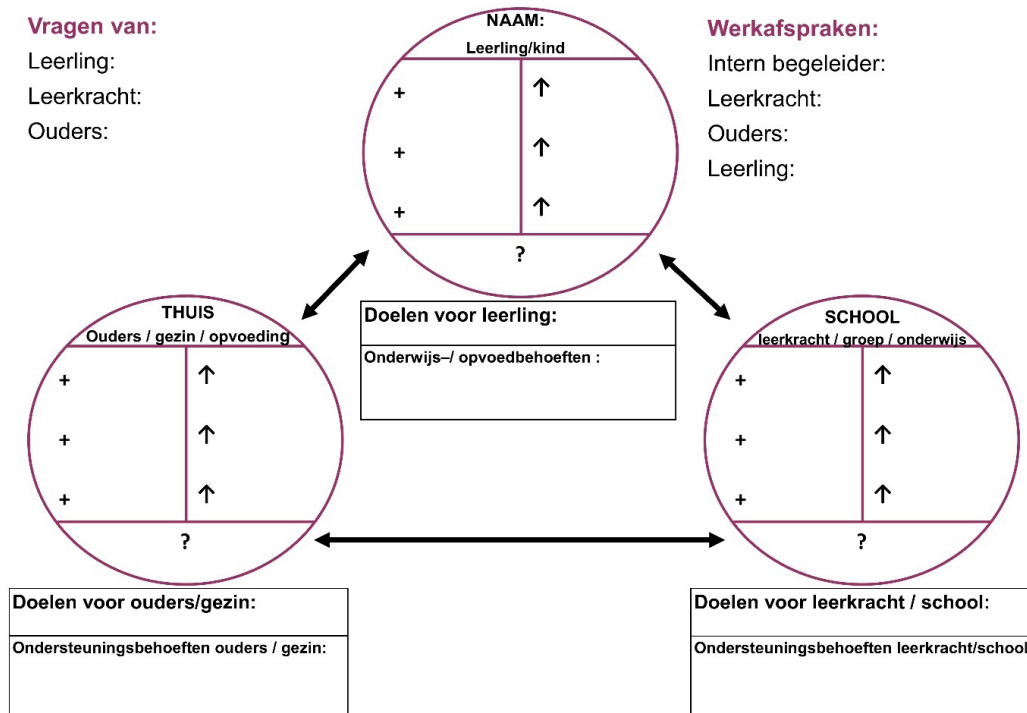
10.3 Drie cirkels voor afstemming en wisselwerking

Visualisatie van overzicht, inzicht én uitzicht op individueel niveau

Met deze drie cirkels is het contextuele denken met aandacht voor de omgeving te concretiseren. Bijvoorbeeld tijdens een OPP-gesprek met collega's, ouders en leerlingen. Door samen in kaart te brengen wat al goed gaat en wat nog moeilijk is t.a.v. de leerling, de onderwijsleersituatie en de thuissituatie ontstaat **overzicht**. Daarna komt het **inzicht**: jullie analyseren de situatie en bespreken mogelijke verklaringen: hoe zou het kunnen komen dat de situatie zo is? Zodoende ontstaat begrip en weet je welke factoren een rol spelen en wat dit betekent voor de doelen in het OPP. Wanneer dit voldoende duidelijk is, maken jullie een plan met doelen en behoeften en zo ontstaat **uitzicht**. Op deze manier focus je op 'deze leerling, bij deze leraar, in deze groep/klas, op deze school en van deze ouders' en ontstaat perspectief: welke doelen streven we na en hoe kunnen

we deze samen bereiken?

De drie cirkels zijn op meerdere manieren gebruiken: bij de voorbereiding van een OPP-gesprek, als praatpapier en na de bespreking als (bijlage bij) het verslag. Hieronder een voorbeeld voor het PO, SBO of SO.

<https://ngw-noelle-pameijer.nl/wp-content/uploads/2021/05/DL-5.5.-Kind-versie-drie-cirkels.pdf>

In de cirkel van het kind zet je de belangrijkste aspecten die al goed gaan (+) en de belangrijkste aspecten die beter kunnen of moeten (). In de cirkels onderwijsleersituatie en thuissituatie zet je de factoren die de ontwikkeling van de leerling bevorderen dan wel belemmeren. Denk in de cirkel school bijvoorbeeld aan de groepsamenstelling, sfeer in de groep, de aanpak van de leraar en de relatie leraar-leerling. Denk in de cirkel thuis bijvoorbeeld aan rust in de thuissituatie of de mogelijkheden die ouders hebben om het onderwijs aan hun kind te ondersteunen. Ook hier is prioriteren belangrijk: neem alleen die recente factoren op die er echt toe doen. Is er nog iets onduidelijk tijdens het invullen van één van de cirkels? Deze vraag (?) kan onderin de cirkel gezet worden en indien nodig worden onderzocht.

De drie cirkels zijn verbonden door pijlen die de onderlinge afstemming weergeven: hoe beïnvloeden leerling, onderwijs en opvoeding elkaar wederzijds? Welke wisselwerking is bevorderend en welke is belemmerend voor de ontwikkeling van de leerling en diens uitstroomperspectief?

Wil je een uitleg van de drie cirkels zien, die ook voor ouders is toe te passen als zij een OPP-gesprek met hun kind willen voorbereiden? Zie [Kindversie drie cirkels](#)

Behoeftte aan ‘inspiratie’ voor de inhoud van de cirkels?

- Voor de cirkel kind/leerling, zie [FAQ 5](#).
- Voor de cirkel school, zie [FAQ’S 2](#) en [3](#).
- Voor de cirkel thuis, zie [FAQ 6](#).
- Voor de aanpak op school, zie [FAQ 9](#).

Delen formuleren, plan uitvoeren en doelen en plan monitoren en evalueren

Ook al zijn de tussentijdse (korte termijn) doelen geen verplicht onderdeel van een OPP, ze zijn wel nodig om te bepalen welke ondersteuning nodig is (hoe hoger het doel, hoe meer ondersteuning) en waarop het plan moet focussen. Ze zijn ook nodig om te monitoren of het lukt met de uitvoering van het plan en of de doelen ermee in zicht komen.

Wat te doen als je bepaalde doelen in het kader van een OPP wilt aanpassen? Hoe komt je dan aan concrete doelen die passen bij een leerlijn of leerdoelen die bij een bepaalde uitstroom passen? Benut dan Passende Perspectieven van SLO (streefniveau en functioneel niveau) of de leerlijnen van CED (doelgericht werken).

Passende perspectieven ondersteunt scholen in PO en VO bij het vormgeven van onderwijs aan leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften voor taal en rekenen (<https://www.slo.nl/thema/meer/passende/>). Op elke school en in iedere klas zitten wel leerlingen die hulp nodig hebben bij het behalen van het referentieniveau 1F of 2F. Wat bied je leerlingen aan die extra ondersteuning nodig hebben en wat juist niet? Welke keuzes maak je? Passende perspectieven legt de focus op wat leerlingen wel kunnen. De doelen sluiten aan op de behoeftes van de leerlingen en dus is er meer maatwerk mogelijk.

Ook de **leerlijnen van het CED** (Taal, Spelling, Rekenen, Leren leren en Sociaal gedrag) voor groep 1 t/m 8 (<https://www.leerlijnen.cedgroep.nl/po-sbo>) zijn te benutten. Je kunt de onderdelen van de leerlijn die van toepassing zijn printen en met kleuren arceren, zoals groen wat de leerling al beheerst en blauw wat komend (half) jaar de volgende stap is. Per vak bespreek je dan welk aanbod de leerling de komende periode krijgt: basis, intensief of verrijkt? **De Mikky-Muis-cirkels of de differentiatiecirkels** zijn hierbij te gebruiken. Zet de leerling per vak in een cirkel. In elke cirkel staat het aanbod beknopt beschreven (handelingsdeel OPP). Willen ouders meer weten? Bespreek dan de aanpak voor een bepaalde periode, zoals in een methodeblok of weekplanning uitgewerkt. Zo voorkom je onnodige administratie.

Bij de **evaluatie** worden de korte en lange termijn doelen in de ontwikkelingslijn gekoppeld. Bijvoorbeeld met een **OPP-trap** ([FAQ 7](#)):

- Van links naar rechts (groep 3 t/m 5 of onderbouw VO): vertrek vanuit de korte termijn doelen: wat is de volgende stap (zone van de naaste ontwikkeling)?
- Van rechts naar links (groep 6 t/m 8 of bovenbouw VO): vertrek vanuit het lange termijn doel/uitstroomperspectief: welke tussendoelen horen hierbij?

Laat zien en bespreek: zitten we qua leerontwikkeling, werkhouding, motivatie, leren-leren, sociaal-emotioneel functioneren en welbevinden op koers richting de volgende stap of de geplande uitstroom?

10.4 De OPP-cyclus

Visualisatie van overzicht en uitzicht op individueel niveau

In onderstaande cyclus, die in een OPP-gesprek is te doorlopen, zijn de verschillende onderdelen van een OPP in beeld gebracht (handreiking, deel 5.2):

1. Recente en relevante factoren van invloed
2. Handelingsdeel, doelen (waaronder de uitstroom)
3. Handelingsdeel, onderwijs- en opvoedbehoeften van leerling
4. Handelingsdeel, extra ondersteuning/aanpak door leraar/team en ouders
5. Handelingsdeel, ondersteuningsbehoeften van leraren/team en ouders
6. Handelingsdeel, uitvoering, monitoring en evaluatie

Hulpzinnen behoeften

Ter ondersteuning van het samen met leerlingen, leraren en ouders concretiseren van behoeften, zijn hulpzinnen te benutten.

Hulpzinnen onderwijsbehoeften: om het onderwijsdoel te behalen, heeft deze leerling nodig: een bepaald type instructie, taken, leeractiviteiten, materialen, leeromgeving, feedback, medeleerlingen, leraren of ouders die ....

Hulpzinnen opvoedbehoefte: om het onderwijs- of ontwikkeldoel te behalen, heeft deze leerling nodig: een bepaalde pedagogische aanpak van ouders, type uitleg, opdrachten, activiteiten, materialen, omgeving, feedback, broertjes/zusjes, ouders of familieleden die ....

Hulpzinnen ondersteuningsbehoefte van leraren: als leraar wil ik bereiken dat ... (doel). Zelf doe/kan ik *al* .... Verder heb ik *nog* nodig: bepaalde kennis, specifieke vaardigheden, materialen, collega's, een intern begeleider, mentor of zorgcoördinator, schoolleider, taal/reken/gedragsspecialist, andere deskundige of ouders die ...

Hulpzinnen ondersteuningsbehoefte van ouders: Als ouder wil ik bereiken dat... (doel). Zelf doe/kan ik *al* .... Verder heb ik nodig: bepaalde uitleg, kennis of inzicht, vaardigheden, een intern begeleider, mentor, zorgcoördinator of schoolleider die ..., een partner die ..., familie, hulpverlener, ondersteuning vanuit de (jeugd)zorg die ...

Tot slot

Ook onderstaande visueel over het OPP van SamenKansrijk (<https://www.samenkansrijk.com/>) is met ouders en leerlingen te bespreken.

Wij hebben een OPP:

- Speciaal (basis)onderwijs
- Praktijkonderwijs
- Regulier onderwijs met leerlingen die extra ondersteuning krijgen

Ik word gedwongen om naar positieve kanten van mijn leerling te kijken. Dit heeft me veel meer opgeleverd, dan alleen een mooi plan.

"Ik begrijp beter wat de school en mijn ouders bedoelen en daardoor weet ik beter wat ik al goed kan en waar ik nog aan moet werken."

"Het geeft veel rust dat ik weet naar welke school ik straks ga."

"Het is fijn en waardevol dat er gevraagd wordt, wat thuis het beste werkt. Er wordt naar mij geluisterd."

"Door het OPP leer je elkaar beter kennen. De band met school begint positief met een 'gezamenlijke start'."

**DIT KOST ME TOCH TE VEEL TIJD?!
Niemand zegt dat het OPP geen meerwaarde heeft, maar toch ervaart niet iedereen het nut ervan.**

KIJK, DIT HELPT:

- Het OPP hoeft niet allemaal op papier, het gaat om het gesprek. Verzamel samen (leerkracht, ouder, leerling) informatie en noteer alleen het noodzakelijke.
- Je hebt **veel vrijheid** in hóe je het OPP uitvoert. Als leerkracht kies je voor een vorm die bij jou past.
- Je bepaalt zelf hoe je de lessen vormgeeft en werkt aan de doelen in het OPP.

**IK DOE MEE OMDAT:
Het OPP levert TIJD en POSITIVITEIT op!**

TIJD: door het OPP krijg je zicht op wat een leerling echt nodig heeft. Je omschrijft alleen datgene wat je anders doet om samen het doel te behalen.

POSITIVITEIT: je streeft realistische, ambitieuze doelen na. Je durft koers te bepalen met kwaliteiten van de leerling voorop.

ACTIE & REACTIE

1. De leerling wil iets bereiken
2. Het lukt niet, leidt tot bepaald gedrag
3. De omgeving ziet het
4. De omgeving reageert stemt zijn gedrag af
5. De leerling wil opnieuw iets bereiken
6. Het lukt wel, leidt tot bepaald gedrag
7. De omgeving ziet het
8. De omgeving reageert stemt zijn gedrag af

WIST JE DAT?

0% toename van aantal extra leerlingen met extra ondersteuning in regulier onderwijs

Na invoering van Passend Onderwijs is het aantal leerlingen dat extra ondersteuning nodig heeft in het regulier onderwijs NIET toegenomen

20% van de leerlingen in regulier onderwijs heeft extra ondersteuning nodig

Uit onderzoek blijkt dat 1 op 5 leerlingen in het regulier basisonderwijs een OPP heeft

70% van de leerlingen met een OPP heeft na 2 jaar nog een kloppend uitstroomperspectief

Bij meer dan 70% van de leerlingen (afhankelijk van type onderwijs) met een OPP blijkt het uitstroomperspectief na 2 jaar nog te kloppen.

HOGE VERWACHTINGEN LEIDEN TOT BETERE RESULTATEN.

WAARDENHUIS

- Drijfveer:** Urgentie en belang van OPP in beweging brengen.
- Onderscheidende waarde:**
  - Volledig profiel van het kind.
  - Inzoomen op de sterke kanten van het kind.
- Ambitie:** Maximale potentie en perspectief van het kind in beeld brengen en uitvoeren.
- Unieke waarde:** Naadloze aansluiting op onderwijsbehoeften van het kind.
- Basiswaarde:**
  - Vertrouwen in professionaliteit van leerkrachten.
  - Vertrouwen in optimale samenwerking tussen (onderwijs) organisaties.

Meer weten over het OPP en inspirerende tools downloaden? Ga naar [samenkansrijk.com/opp](https://www.samenkansrijk.com/opp)

FAQ 11.

Hoe kan het doelgroepenmodel het werken met een OPP ondersteunen?

Op de website van de sectorraad speciaal onderwijs is het doelgroepenmodel (DGM) te vinden¹. Een model dat scholen bij het werken met een OPP ondersteunt om een goed beeld te schetsen van waar de leerling in zijn ontwikkeling staat en wat mogelijk het uitstroomperspectief van de leerling is. Het geeft ook **richting** aan dat wat de leerling nodig heeft om op dit niveau uit te stromen.

Het model is ontwikkeld voor leerlingen in het gespecialiseerde onderwijs waarbij de diversiteit van de onderwijs- en ondersteuningsbehoeften groot is. In de praktijk blijkt dat het model ook bruikbaar is in het regulier onderwijs, met name in situaties waarbij er **verschil van inzicht** is in de ondersteuningsbehoefte of **passende onderwijsplek**. Er is een versie van het model beschikbaar voor leerlingen in de basisschool- en voortgezet onderwijsleeftijd.

Proces en onderliggende kaders

De school doorloopt met het model een aantal vaste stappen die de leerling via een passende route leidt naar de meest passende uitstroombestemming. Het is geen lineair instrument, maar geeft een breed beeld van de ontwikkeling van de leerling op **meerdere leer-, leef- en ontwikkelgebieden** en brengt dit **visueel** in kaart. Hierdoor biedt dit in het overleg met de leerling, de ouders en de school de ruimte om in gesprek te gaan over de situatie. Herkennen we het beeld, kunnen we het verklaren en begrijpen en wat betekent het voor de doelen en het handelen dat we samen vaststellen en vastleggen in het OPP?

Het kader onder de **indeling op de ontwikkelingsniveaus** zorgt voor het eenduidig kijken, luisteren en vastleggen van de ontwikkeling. Hiermee biedt het instrument houvast voor de interne communicatie en de communicatie met stakeholders, zoals inspectie, samenwerkingsverband, gemeenten en schoolbestuur.

---

¹ <https://gespecialiseerdonderwijs.nl/expertgroep/landelijk-doelgroepenmodel/>

Meer weten of leren over het gebruik van het doelgroepenmodel? Zie de **gratis e-learning**: <https://gespecialiseerdonderwijs.nl/kennisbank/e-learning-module/>

Format OPP van het DGM

Je kunt gebruik maken van het OPP-model dat hierbij ontwikkeld is, zie:

- Voor het PO/SO: <https://gespecialiseerdonderwijs.nl/kennisbank/5-model-opp-so/>
- Voor het VO/VSO <https://gespecialiseerdonderwijs.nl/kennisbank/6-model-opp-vso/>

De **formats van het DGM** ondersteunen werken met een OPP. Zo ontstaat een doorgaande lijn van instroomniveau via actueel beeld naar uitstroombestemming.

In het **handelingsdeel** van dit format staan alle 'afwijkingen' t.o.v. het standaardonderwijsprogramma dat leerlingen op de school, binnen een bepaalde doelgroep, ontvangen. Bijvoorbeeld therapieën gericht op het kunnen volgen van onderwijs, maar ook onder- of overschrijding van de onderwijstijd. Dit voorkomt 'papieren tijgers' (Handreiking, deel 2, inzicht 7).

Het format is echter vrij uitgebreid en bevat herhaling, kies dus die onderdelen die noodzakelijk zijn en hou het zo beknopt mogelijk. Bijvoorbeeld: de bevorderende en belemmerende factoren kunnen opgenomen worden in het integratieve beeld en dit beeld kan weer opgenomen worden in de onderbouwing van het uitstroom-perspectief. Zodoende heb je niet 3 rubrieken maar 1.

Het onderdeel 'samenvatting OPP' focust vooral op kind-kenmerken, waardoor de kenmerken van de onderwijsleersituatie/school en opvoedsituatie/thuis in deze stap onderbelicht zijn, evenals de ondersteuningsbehoeften van de leraren en ouders (in het handelingsdeel).

FAQ 12.

Wat is de relatie tussen het handlingsdeel van het OPP en de basisondersteuning van de school?

Schoolweging

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) heeft de schoolweging van elke basisschool in Nederland gepubliceerd. Dit gegeven wordt betrokken in het nieuwe onderwijsresultaten-model voor het basisonderwijs dat de Inspectie van het Onderwijs heeft ontwikkeld, dat in het schooljaar 2020-2021 werd ingevoerd.

Wijnand Gijzen heeft in 2019¹ de publicatie ‘**De schoolweging begrepen**’ geschreven waarin hij de basisondersteuning, referentieniveaus, schoolambities, opbrengstgericht werken, passend onderwijs en de schoolweging met elkaar in verband brengt. Deze verbinding geeft richting aan waar de school vooral op in (zou) moeten zetten. Gijzen geeft aan dat de schoolweging iets zegt over het onderwijs aan de leerling-populatie op jouw school.

De betekenis van de **schoolweging bestaat uit twee dimensies**: 1) het realiseren van opbrengsten; 2) het realiseren van passend onderwijs.

Basisscholen kunnen de schoolweging en het spreidingsgetal van de eigen school vinden in het downloadbare Excelbestand op de website van het CBS. Het spreidingsgetal geeft informatie over de mate waarin er binnen een school gedifferentieerd moet worden om het onderwijs passend te maken op groeps- en leerlingenniveau. In algemene zin geldt: hoe hoger het spreidingsgetal, hoe meer aandacht er moet zijn voor het faciliteren van leraren bij het omgaan met verschillen binnen en tussen groepen. Het opbrengstdoel vormt volgens Gijzen het kader waarbinnen je het onderwijs passend maakt.

---

¹ <https://helderonderwijsadvies.nl/wp-content/uploads/2021/02/De-schoolweging-begrepen-2019-Gijzen.-1.pdf>

Context doet ertoe

Het denken en werken vanuit dit model, waarin de context van de school en de regio/ het gebied worden meegenomen in het vormgeven van de basis en de extra ondersteuning op schoolniveau is goed bruikbaar in het regulier en gespecialiseerd onderwijs, zowel in het basis- als in het voortgezet onderwijs. Naast de informatie waar Gijzen naar verwijst, is er veel data beschikbaar om in deze analyse de bredere context mee te nemen.

Relatie met handelingsdeel OPP

Om onderwijs echt passend te maken en gelijke kansen te bieden, is het nodig om per schoollocatie een goede analyse te maken van de **context** van déze school, in déze wijk en met déze leerlingen. Deze **analyse** vertaalt je naar de inrichting van de basis-ondersteuning en de extra ondersteuning op deze schoollocatie. Dit om het perspectief van jouw klas en de leerlingen te behalen, passend bij hun mogelijkheden en talenten. Zo voorkom je dat er bijvoorbeeld OPP's worden opgesteld voor onderwijsbehoeften die bij **veel meer leerlingen voorkomen**. Voor onderwijsondersteuning is een plek in de **basisondersteuning** gericht op het pedagogisch-didactisch en onderwijskundig handelen in de klas voor deze populatie leerlingen dan passender.

FAQ 13.

Hoe kan een OPP bijdragen aan kansengelijkheid?

Kansengelijkheid is cruciaal, ook binnen de route naar inclusiever onderwijs

Inleiding

Het thema kansengelijkheid staat stevig op de agenda. Een opdracht die van de rijksoverheid, provincies, gemeenten en onderwijsinstellingen vraagt om een **ongelijke aanpak** om de komende jaren stappen te kunnen zetten in het vergroten van gelijke kansen voor alle leerlingen.

In 1994 is door Nederland het **Salamanca-akkoord** ondertekend, met als doel de inclusie van het onderwijs- en opleidingsstelsel in Europa te verbeteren en onderwijsarmoede terug te dringen. Met dit akkoord is een belangrijke stap gezet in het creëren van een gelijk speelveld voor iedereen. In 2014 is Nederland gestart met de inrichting van passend onderwijs. Uit de Evaluatie Passend Onderwijs van 2020 bleek dat het ondersteuningsaanbod voor leerlingen weliswaar beter is geworden, maar dat we er nog niet zijn. In november 2020 is de Verbeteraanpak Passend Onderwijs gepresenteerd om het streven naar **inclusiever onderwijs** de komende tien jaar verder gestalte te geven. Onderwijs dat leerlingen, met en zonder een beperking of ziekte, vaker met elkaar kunnen volgen (handreiking, deel 1.2).

Verschillende omstandigheden hangen met elkaar samen en hebben een effect op het onderwijs- en ondersteuningsaanbod dat nodig is om voor de leerlingen op hun school een passend aanbod in te richten. Daarbij gaat het om factoren zoals armoede, laaggeletterdheid, lerarentekort en bevolkingsdaling. Maar ook om zaken als gezondheid, het beroep dat gedaan kan worden op het sociaal domein, de inzet van jeugdhulp en de beschikbaarheid en bereikbaarheid van een gevarieerd en kwalitatief goed onderwijsaanbod.

Context doet ertoe

Minister Dennis Wiersma heeft in zijn kamerbrief van 15 juli 2022¹ een overzicht gegeven van de te verwachten wetsvoorstellen rondom passend onderwijs. Eén van deze voorstellen gaat over het vormgeven van een landelijke norm voor basisondersteuning. Dit is een eerste stap om onderdelen van de onderwijsondersteuning op alle scholen gelijk te trekken en over specifieke thema's duidelijkheid te bieden zoals bijvoorbeeld rondom hoogbegaafdheid, dyslexie en dyscalculie.

Onderwijs passend maken

Om onderwijs echt passend te maken en verschillen te verkleinen, is het nodig om per schoollocatie een goede analyse te maken van de context van **déze school** en **déze leerlingen**. Vanuit deze analyse maak je de vertaling naar wat deze informatie betekent voor het inrichten van de basisondersteuning en de extra ondersteuning op deze schoollocatie. Het doel is het **perspectief van jouw klas** en deze leerlingen - passend bij hun mogelijkheden en talenten - te behalen. Zo voorkom je dat er bijvoorbeeld OPP's worden opgesteld voor onderwijsbehoeften die veel leerlingen hebben. Voor onderwijsondersteuning is een plek in de basisondersteuning dan vaak passender. In de samenwerking tussen onderwijs en gemeenten kan ook worden gesignaleerd dat voor meerdere leerlingen ondersteuning op school passender is dan een individuele aanpak en OPP per leerling. Een goede analyse is helpend om het **gesprek** in en met het schoolbestuur, samenwerkingsverband en gemeente te voeren en om dit vorm te geven. Het is van belang om ook de ouders op je school goed mee te nemen in het gesprek hierover.

Gebruik maken van beschikbare data

Samenhang in data

Er is al veel relevante data in de school aanwezig. Vanuit het NPO hebben de meeste scholen ervaring opgedaan met het integraal in beeld brengen van de beschikbare data als voorwaarde voor de inzet van de NPO middelen. Vanuit deze ervaringen kan worden gekeken hoe de verschillende data rondom onderwijs, ondersteuning en welbevinden integraal kunnen worden opgenomen in de **kwaliteitskalender**.

Welke data zijn te benutten?

Leerlingvolgsysteem en kwaliteitssystemen

Ondersteuningsfunctionarissen en kwaliteitsmedewerkers hebben zicht op deze data.

---

¹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2022/07/15/planning-wetsvoorstellen-passend-onderwijs>

Samenwerking tussen deze medewerkers in de school en het periodiek **bespreken** van deze data ondersteunt teams in het kunnen **duiden** van data en cijfers. Het analyseren en onderzoeken van data in de school is voorwaardelijk om zicht te krijgen op de verhalen achter deze cijfers.

Het waarderingskader van de onderwijsinspectie verwacht van schoolbestuurders dat ze continu zicht hebben op ontwikkeling en begeleiding plus het effect van de geboden zorg. Dit vraagt dat de gegevens realtime beschikbaar zijn en via periodieke rapportages in de organisatie worden besproken.

Om welke gegevens gaat het? Het leren en welbevinden van leerlingen kan bijvoorbeeld worden geïnventariseerd, o.a.:

- Op individueel niveau met behulp van de dossiers vanuit de aanleverende school of een andere partner met betrekking tot het taal-, lees- en rekenniveau.
- Op groeps- en cohortniveau kan dit worden geïnventariseerd door middel van DIA- of CITO-toetsen of andere vormen van toetsing. Deze data geeft ook de mogelijkheid om een jaar of paar jaar later vast te stellen wat het leerrendement is van de leerlingen, waardoor ook duidelijk wordt wat de school heeft toegevoegd.
- Periodieke inventarisatie van risicoleerlingen op het gebied van leertaken en gedragstaken, onderwijs-jeugdhulp en sociale veiligheid.
- Leerlingen met extra ondersteuning (OPP, variawet) en het effect van de ingezette begeleiding.
- Verzuim (geoorloofd en ongeoorloofd) en thuiszitters.
- Zicht op de ingezette interventies uit het SOP (schoolondersteuningsprofiel). Welke interventies worden ingezet? En wat is het effect hiervan?
- Voor het PrO en speciaal onderwijs: het behalen van de geplande uitstroomperspectieven.
- Voor het PO: zicht op de ontwikkeling in relatie tot cognitieve vermogens; ontwikkelen onze leerlingen zich zoals we mogen verwachten?
- Voor het VO: de opstroom en afstroom.
- Tussentijdse verplaatsingen en verwijzing, zoals ongediplomeerd mbo, verwijzing vso, afstroom PrO, ontheffing of vrijstelling van onderwijs.
- Jaarlijkse GGD rapportages vanuit de wettelijk verplichte contactmomenten.

Overige data

Bij het maken van een analyse kun je - naast de data in je eigen organisatie vanuit je leerlingvolg- en kwaliteitszorgsysteem - ook gebruik maken van andere bronnen die bij het onderzoek naar je schoolpopulatie helpend kunnen zijn.

Doorstroomgegevens

Binnen het SWV Passend Onderwijs en in je eigen bestuur is via **Vensters** informatie beschikbaar over de verwijzing, herkomst en vervolg van de loopbanen van leerlingen. Deze informatie zegt veel over in hoeverre het lukt om passend onderwijs vorm te geven in je eigen school en in de scholen van je SWV. Bespreek deze informatie over jouw school en de scholen in je SWV periodiek.

Sommige SWV-en gebruiken **instrumenten** voor de overstap voorschools-schools, PO-VO², VO-MBO. Via programma's als intergrip en PrOzo worden leerlingen gemonitord tot de uitstroom naar het MBO of de arbeidsmarkt. Ook voor jongeren in een kwetsbare positie (PrO en VSO) wordt de overstap van leerlingen gemonitord. Deze informatie kan worden gebruikt om te kijken in welke mate leerlingen goed landen op de uitstroom naar het vervolgonderwijs of de arbeidsmarkt.

Instrumenten SWV: Indigo, kindkans, grippa

De meeste SWV-en Passend Onderwijs gebruiken een instrument voor al hun ondersteuningstrajecten, zoals aanvragen gespecialiseerd onderwijs en Praktijkonderwijs, thuiszitters, ondersteuningsvragen aan het SWV, arrangementen vanuit het SWV en ondersteuningsvragen van ouders rondom stagnaties in het overleg met de school. **Per bestuur/school** zijn deze gegevens op te halen, zodat **vragen** beantwoord kunnen worden, zoals: Welke leerlingen kunnen we goed bedienen? Welke vragen hebben we, wat kunnen we al goed en wat vinden we nog moeilijk op onze school?

Nationaal Cohortonderzoek Onderwijs

Ook kun je (als kwaliteitsmedewerker) gebruik maken van het Nationaal Cohortonderzoek Onderwijs (Onderdeel van het Nationaal Regieorgaan Onderzoekonderwijs (NRO)³. Vanuit beschikbare data bieden zij scholen relevante informatie voor hun onderwijspraktijk. Scholen kunnen deze informatie krijgen in de vorm van jaarlijkse schoolrapportages. In deze rapportages vind je o.a. informatie rondom de mate waarin de school kansen biedt of meer insteekt op rendement. Ook biedt het een **benchmark**: hoe doen we het ten opzichte van referentiescholen? In het primair onderwijs zijn ook aanvullende halfjaarlijkse rapportages over leergroei beschikbaar. In 2021 is er gestart met een pilot leergroeirapportages voor het sbo.

Kansenkaart

Op de website www.kansenkaart.nl zijn **kaarten** te vinden die kansen(on)gelijkheid in het onderwijs zichtbaar maken. Per gemeente en per wijk in Nederland zijn de **onderwijsuitkomsten** van leerlingen uitgesplitst naar geslacht, migratieachtergrond en het inkomen van ouders. Voor de term kansengelijkheid gebruikt de VO-raad de volgende definitie: *'Leerlingen met dezelfde capaciteiten maar met een verschillende achtergrond hebben niet dezelfde kansen om het beste uit zichzelf te halen en kennen vaak andersoortige onderwijsloopbanen. Met name het opleidingsniveau van de ouders speelt hierbij een rol.'*

---

² Meer weten over kansengelijkheid bij het tot stand komen van een VO-advies? Zie het artikel 'Het schooladvies: hoe doe jij dat?' (Lek in JSW juni 2021), over de waarde van het leerkrachtadvies en het eindtoetsadvies en tips voor leerkrachten groep 7 en 8.

³ <https://www.nationaalcohortonderzoek.nl/over-nco>

Brede context

Als het gaat om de bredere context, is veel relevante informatie te vinden via <https://www.waarstaatjegemeente.nl>. Hier vind je een database vanuit de VNG met **cijfers** over alle Nederlandse **gemeenten** op alle belangrijke beleidsterreinen. Het werken met 'dashboards' maakt het makkelijk om gemeenten te vergelijken. Je kunt hier onder andere informatie vinden over de openbare orde en veiligheid, werk en inkomen, onderwijs, jeugd- en jeugdhulpverlening en gezondheid.

Aansluiting en afstemming onderwijs en jeugd

Rondom de aansluiting en afstemming onderwijs en jeugd is veel informatie te vinden via de Monitor Aansluiting Onderwijs Jeugdhulp. Een instrument van het Nederlands Jeugd Instituut (NJI) dat in afstemming met de PO-Raad, VO-raad en de VNG in stand wordt gehouden, is de Monitor⁴. Deze monitor is bedoeld om een aanpak te stimuleren waarin alle leefgebieden van leerlingen betrokken zijn om zo een effectieve en efficiënte (preventieve) aanpak onderwijs-jeugdhulp in de praktijk te realiseren. De monitor biedt ook **sturingsinformatie en meetinstrumenten** op het snijvlak van onderwijs en jeugdhulp.

Stapeling van effecten

Individuele thema's maken niet altijd voldoende zichtbaar wat de **problematiek** in een school of regio betekent. Daarom heeft het CBS nieuwe informatie beschikbaar gemaakt die de stapeling van **verschillende deelgebieden** (Statusscore per wijk en buurt o.b.v. welvaart, opleidingsniveau en arbeid) in samenhang toont en op het niveau van de gemeente(n)/wijk(en) in beeld brengt: <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2022/14/statusscore-per-wijk-en-buurt-o-b-v-welvaart-opleidingsniveau-en-arbeid>.

Jeugdhulpverbruik

Binnen de **gemeente** is data beschikbaar over het **jeugdhulpverbruik op de scholen**. Periodieke afstemming en analyse hiervan zijn hierbij van belang. Welke hulp wordt ingezet? Zien we op school ook effect van de inzet? Past de inzet voldoende bij de ondersteuningsbehoeften van leerlingen? Is er voldoende gekeken naar voorliggende inzet? Denk bijvoorbeeld aan jongerenwerk en voorliggende gemeentelijke voorzieningen zonder indicatie.

Leerplicht en Regionale Meld- en Coördinatiefunctie (RMC) voortijdig schoolverlaten

Binnen de gemeente is data beschikbaar over de schoolgang, het verzuim en de uitval in het onderwijs, zowel voor leerlingen die ingeschreven staan als voor de absolute verzuimers (leerlingen zonder inschrijving). Periodieke afstemming en analyse hiervan zijn van belang bij dit onderwerp. Welke groepen leerlingen vallen op? Wat hadden deze jongeren nodig gehad om wel deel te kunnen nemen aan het onderwijs of alsnog weer te kunnen deelnemen?

---

⁴ <https://monitoraoj.nl>

Samen duiden

Een **goede analyse** is helpend om het **gesprek** in de school/locatie en met het schoolbestuur, samenwerkingsverband en gemeente te voeren. Hierin is het van belang dit gesprek voor te bereiden en te voeren met relevante partners **in en om de school**:

- Ouders en leerlingen;
- Leraren, mentoren en decanen;
- Ondersteuningsfunctionarissen en kwaliteitsmedewerkers;
- Beleidsmedewerkers onderwijs en jeugd vanuit de gemeente
- RMC/leerplicht
- GGD
- SWV Passend Onderwijs

Nadat de data gezamenlijk in beeld zijn gebracht, kan het **gesprek** worden gevoerd met vragen als:

- Herkennen we het beeld?
- Hoe ziet kansengelijkheid op school en in de klas er concreet uit?
- Welke ondersteuningsbehoefte hebben jongeren en/of ouders/verzorgers?
- Hoe manifesteert zich dit in de klas en in de school?
- Wat zijn mogelijke verklaringen?
- Wat doen we er nu aan en hoe weten we dat dit werkt? Wat is het meetbare effect van het ingezette handelen?
- Wat betekent het voor de school om het onderwijs en de ondersteuning vorm te geven, passend bij de school/locatie?
- Wat betekent het voor de samenwerking met ouders en ketenpartners om de ondersteuning op de overige levensgebieden vorm te geven, passend bij de school/locatie?

Hierbij is het goed om te bedenken dat **alles in principe mogelijk is in plaats van je laten begrenzen door ervaren kaders**. Dan realiseer je als school en/of gemeente wat je zou willen doen en kun je dit meenemen in de ontwikkelpunten....

Beleid

Op basis hiervan is het gezamenlijke beleid/de acties van schoolbesturen af te stemmen op het niveau van:

- Het schoolbestuur;
- Locatie/vestiging;
- SWV Passend Onderwijs;
- Gemeente;
- RMC.

FAQ 14.

Een OPP voor (meer- of hoog) begaafde leerlingen?

Een landelijke norm voor de basisondersteuning is in ontwikkeling (handreiking, deel 1.2). Het is de bedoeling dat deze norm - per ondersteuningsgebied – beschrijft wat scholen minimaal moeten bieden aan basisondersteuning.

Landelijke basisondersteuning

Minister Wiersma heeft in zijn kamerbrief van 30 maart 2023¹ een update gegeven over de verbeteraanpak passend onderwijs en de contouren voor de werkagenda Route naar inclusief onderwijs en deze met de Tweede Kamer gedeeld. Eén van deze voorstellen gaat over het vormgeven van een landelijke norm voor basisondersteuning. Omdat het nog niet gelukt is om tot landelijke afspraken over de basisondersteuning te komen, doet de Minister een “dringend beroep op de vertegenwoordigers van leraren en ouders om met elkaar te komen tot een voorstel voor een landelijke norm voor basisondersteuning” die vastgesteld wordt in wet- en regelgeving.

Dit is een noodzakelijke eerste stap om rondom het thema hoogbegaafdheid (en andere thema's) duidelijkheid te krijgen over de basisondersteuning in de school, of leerlingen op andere plekken of op andere tijden kunnen leren en of dat onderwijs is te combineren met een eventuele zorgbehoefte.

Onderwijs passend maken

In de afgelopen periode is er op verschillende manieren aandacht gevraagd voor begaafde leerlingen. Voor leerlingen met minder begaafdheid zijn er veel voorzieningen en aanpassingen doorgevoerd en beschikbaar (waarbij ook hier nog wel ontwikkelingen nodig zijn). Voor begaafde leerlingen is dit nog vaak **minder vanzelfsprekend**. Landelijk is via het rapport ‘Passend Hoogbegaafdenonderwijs-afgewezen²’ aandacht gevraagd voor de thuiszittersproblematiek waarbij het aandeel hoogbegaafde leerlingen onder de 15.000 thuiszitters (landelijk) enorm groot is. Hierbij gaat het o.a. om schooluitval, ge-

¹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2023/03/30/samen-de-schouders-onderpassend-onderwijs>

² <https://kenniscentrumvoormakkelijklerenden.nl/wp-content/uploads/2021/10/Maessen-Passend-hoogbegaafden-onderwijs-Afgewezen.pdf>

dragsproblematiek, psychische en of fysieke klachten. Op 30 maart 2022 is dit rapport in de Tweede Kamer besproken in de Commissie Passend Onderwijs. Doel is om de noodzakelijke aandacht te vragen voor voor deze doelgroep met betrekking tot beleid en middelen om ook hen te bieden wat ze nodig hebben: ondersteuning en onderwijs passend bij hun leer-, ontwikkel- en ondersteuningsbehoefte.

Signalering

Niet altijd zijn deze leerlingen **tijdig** in beeld, hetgeen kan leiden tot onderpresteren en uitval vanwege psychische en/of lichamelijke klachten. De reguliere signalerings- en toetsinstrumenten die binnen scholen worden gebruikt zijn met name bij leerlingen die onderpresteren of niet kunnen profiteren van het onderwijsaanbod niet geschikt om de daadwerkelijke ontwikkeling en het niveau zichtbaar te maken. Vanuit de SWV-en Passend onderwijs en schoolbesturen is met de subsidie hoogbegaafdheid in de afgelopen jaren meer aandacht gekomen voor het **signaleren en herkennen van begaafdheid en onderpresteren**. Dit blijft een belangrijk aandachtspunt in het werken met OPP's.

Basisondersteuning en OPP

Bij het maken van een analyse is het van belang om schoolbreed de begaafde leerlingen mee te nemen met als doel op tijd af te kunnen stemmen op hun onderwijsbehoeften. Naast de reguliere meetinstrumenten die de school gebruikt, kun je hierbij ook denken aan **signaleringsinstrumenten** zoals de CBO-groepsscreening³. Als de onderwijs- en ondersteuningsbehoeften van begaafde leerlingen de basisondersteuning van de school overstijgt, dan zal er een OPP moeten worden gemaakt.

Ruimte benutten

De vraag is of het in de meeste gevallen noodzakelijk is om deze ondersteuning als extra ondersteuning met een OPP vorm te geven. Voor veel van deze leerlingen is het van belang om naar de **basisondersteuning van de school en het team als geheel** te kijken in plaats van te denken en werken vanuit een beperkt aanbod in de setting van de klas of groep waar de leerling qua leeftijd in zou passen. Dit betekent dat scholen het onderwijs in de basis anders moeten organiseren. Binnen de basisondersteuning zijn er **veel mogelijkheden die niet altijd voldoende worden benut of bekend zijn**. Ook kan aanvullende specialistische expertise nodig zijn vanuit het SWV om te komen tot een passend plan van aanpak. Denk hierbij aan:

- Een sterk professioneel en pedagogisch klimaat waarbij leerlingen en ouders ervaren dat er daadwerkelijk (mentale) **ruimte is voor aanpassingen** om te voldoen aan de onderwijsbehoefte.
- Werken vanuit de einddoelen per vak, per jaar. Doelen gehaald? Verder doorwerken vanuit de leerlijn en de instructie(s) volgen passend bij de ontwikkeling in de leerlijn, **dit kan dus per vak verschillen!**

---

³ <https://cbo-nijmegen.nl/cbo-groepsscreening/>

- Dit vraagt veelal om een leerjaar-klas doorbrekend programma. Dit zou in principe binnen de basisondersteuning uit te voeren kunnen zijn, maar dit is **een organisatievraagstuk** en niet direct een passend onderwijsvraagstuk.
- Vroegtijdig inzetten op een gecombineerd PO-VO-aanbod, in afstemming met de beoogde VO school.
- **Versnellen** in de PO-VO overgang, met de invoering van Passend Onderwijs is de leeftijdsgrens hiervoor verdwenen, dit biedt **kansen**.
- Versneld of gespreid examineren of vroegtijdig inzetten op **profielkeuzes** VO vanaf klas 1, met de mogelijkheid tot een ontheffing voor de tweede taal voor VWO leerlingen⁴.
- Uitstromen met een getuigschrift of schoolverklaring zoals opgenomen in een **infographic V(S)O en MBO** maatwerk.

Aangepaste didactiek door o.a.

De ruimte die door bovenstaande interventies in de basisondersteuning ontstaat, is in te vullen met **extra curriculaire activiteiten**, passend bij de talenten en mogelijkheden van leerlingen. Voor veel leerlingen is het fijn om hier de dag mee te starten zodat ze meteen 'op aan staan'.

Een interessante publicatie voor het voortgezet onderwijs is '**Uitdagend gedifferentieerd vakonderwijs**'⁵ Hierin is onder andere aandacht voor:

- Omdraaien: Bottum-up/top-down: Start de introductie van nieuwe leerstof met de introductie van de hele taak. Hiervoor kan doorgaans een bestaande hele taak naar voren worden gehaald.
- Selectief weglaten: Beschouw alles wat je normaal in de lessen doet en aanbiedt als hulp voor het maken van de hele taak. Geef alleen de hulp/instructie die een leerling nodig heeft, laat de rest weg.

Een OPP voor begaafde leerlingen?

Voordat extra ondersteuning wordt ingezet, is het van belang om vast te stellen of bovenstaande aanpassingen in de basisondersteuning voldoende zijn toegepast. Zo niet? Dan kunnen deze aanpassingen voorliggend zijn aan het organiseren van extra ondersteuning. Hierbij is het van belang om dit tijdig te signaleren en hierna te handelen (*als richtlijn maximaal 3 maanden om te komen tot een gezamenlijk plan met aanpassingen*). Dit vraagt om specifieke aandacht voor vroegsignalering en zicht op de mogelijkheden van de wettelijke ruimte die er is voor scholen om dit maatwerk te organiseren vanuit:

- De periodieke leerling, ouder- schoolgesprekken
- De cyclus van leerling- en groepsbesprekingen.

Als het gestelde perspectief niet te koppelen is aan en te beantwoorden is met een

⁴ <https://balansdigitaal.nl/kennisbank/onderwijs/ondersteuning-op-school/ontheffing-voor-tweede-vreemde-taal-op-het-vwo/>

⁵ <https://research.rug.nl/en/publications/uitdagend-gedifferentieerd-vakonderwijs-praktisch-gereedschap-om->

handelingsdeel dat uitvoerbaar is in de klas of de school, dan is het onderwijs op dit moment niet passend te maken. Het is in deze situatie belangrijk om de ondersteuningsvraag ‘handelingsgericht te beantwoorden’ met dat wat er nodig is om het perspectief te halen. Dit maakt dit onderdeel het meest belangrijke van het OPP.

Wat als er onvoldoende vertrouwen over en weer is?

Is er **geen gedeeld vertrouwen** in wat opschreven is in het handelingsdeel? Maak dan nog geen OPP, maar **ga in gesprek**⁶ met de ouders, de leerling en andere betrokkenen om dit scherper te krijgen. Het **luisteren naar de wensen en oplossingsrichtingen van de ouders en de leerling zelf** is belangrijk. Bewerk deze vervolgens samen tot een passend en handelingsgericht aanbod in het OPP.

Aanvullend maatwerk

In sommige gevallen is het nodig om - naast het anders organiseren en didactiseren van het onderwijs – ook nog extra ondersteuning te bieden in de vorm van maatwerk aanvullend op en vanuit de school van inschrijving. Te denken valt aan:

- Schoolbrede momenten voor extra curriculaire of projectmatige activiteiten.
- Werken en leren met gelijkgestemde peers.
- Maatwerk voor de dubbel bijzondere leerlingen⁷ door het toevoegen van ondersteunende of vervangende trajecten, zoals het opbouwen van een portfolio met branche- of deelcertificaten op onderdelen.
- Versnellen of verdiepen middels bijvoorbeeld IVIO of lesmaterialen vanuit het VO, afgestemd met de beoogde VO, HBO of WO instelling.
- Specifiekere inzet op welbevinden als basis om het leren te versterken.
- Bij afwijking van een diplomaperspectief, de ruimte voor afwijkingen middels getuigschriften en schoolverklaringen benutten om zodoende een optimale doorstroom naar het vervolgonderwijs te realiseren (zie de drie infographics maatwerk, bijlagen bij [FAQ 15: 15a, 15b, 15c](#)).
- Onderwijstijdvermindering bij beperkingen in belastbaarheid of om ruimte te creëren om andere activiteiten vorm te geven, die nodig zijn om aan te sluiten bij de ontwikkeling van een leerling. Hoogbegaafdheid op zich is geen reden voor maatwerk in onderwijstijd. **Wel** kunnen hoogbegaafde leerlingen, net als andere leerlingen, maatwerk nodig hebben om lichamelijke of psychische redenen. In dat geval moet er een ingroeiplan zijn dat gericht is op volledige terugkeer naar de eigen school.⁸

⁶ <https://balansdigitaal.nl/kennisbank/onderwijs/ondersteuning-op-school/omgaan-met-hoogbegaafdheid-in-het-onderwijs/>

⁷ <https://www.nro.nl/leren-van-gedrag/begaafdheid-gedragsproblemen>

⁸ <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/onderwijstijd/vraag-en-antwoord/is-maatwerk-in-onderwijstijd-ook-bedoeld-voor-hoogbegaafde-leerlingen>

FAQ 15.

Op maat werken met een OPP: wat betekent maatwerk in onderwijstijd?

Hoe kunnen we ruimte die er is benutten?

Ruimte om maatwerk te bieden met de variawet

Het uitgangspunt van de huidige onderwijswetgeving is dat onderwijs wordt gevolgd op school. Dit is echter niet altijd mogelijk vanwege psychische of lichamelijke beperkingen (al dan niet ontstaan door het onvoldoende aansluiten van het passend onderwijs) waardoor leerlingen tijdelijk niet of niet volledig naar school kunnen. Voor deze leerlingen kan de school een op **maat gemaakt onderwijsprogramma** aanbieden door af te wijken van het minimumaantal uren onderwijstijd. De school moet hiervoor instemming vragen van de inspectie via het Internet Schooldossier (ISD).

Doelen en uitstroomperspectief behalen

Door af te wijken van de verplichte onderwijstijd is het mogelijk om extra ondersteuning te bieden. Zo kan een leerling - ondanks de lichamelijke en/of psychische problemen - de onderwijsdoelen én de vooraf bepaalde uitstroombestemming behalen.

Wanneer? Het stroomschema kan gebruikt worden om antwoord te geven op de vraag of de school instemming bij de inspectie aan dient te vragen voor maatwerk in onderwijstijd. Op de website van de inspectie is een **keuzehulp**¹ te vinden wanneer je instemming bij de inspectie moet aanvragen voor de afwijking in onderwijstijd.

---

¹ <https://isd.owinsp.nl/isd4/#/public/keuzehulp-onderwijstijd>

Onderbouwing

Een beslissing om een leerling minder onderwijs op school te laten volgen, moet goed worden onderbouwd. Hiervoor wordt het OPP gebruikt, hierin moet zichtbaar zijn dat de ouders op de hoogte is/zijn en dat het handelingsdeel van het OPP gezamenlijk is vastgesteld.

Aanvraag inspectie

Een aanvraag maatwerk in onderwijstijd kan binnen een paar minuten worden gedaan. Het schoolbestuur doet dit digitaal via het ISD. Daarin is het volgende nodig:

- Persoonsgegevens van de leerling
- BRIN school + contactpersoon
- Voor hoeveel uur per week en in welke periode
- Bevestiging dat er een OPP is (in leerlingdossier)
- Of er eerder een aanvraag is gedaan (toelichting)
- Toestemmingsformulier ouders/verzorgers voor de aanvraag

Binnen 8 weken volgt een besluit: je mag als school direct starten met maatwerk.

Dossier OPP variawet

Wat niet meegestuurd wordt, maar wel op orde moet zijn:

Deskundigenadvies en OPP

Een deskundigenadvies m.b.t. de aanvraag afwijking onderwijstijd is vereist. Hiervoor gelden dezelfde eisen als bij een toelaatbaarheidsverklaring voor gespecialiseerd onderwijs (TLV, artikel 15a, inrichtingsbesluit WVO):

- 1^e deskundige orthopedagoog of psycholoog
- 2^e deskundige afhankelijk van ondersteuningsbehoefte leerling

In het OPP bij maatwerk in onderwijstijd is opgenomen:

- Waarom is de afwijking onderwijstijd volgens de deskundigen noodzakelijk?
- Waaruit bestaat de afwijking, in uren per week en te verwachten periode?
- Welk onderwijsprogramma wordt op school geboden, hoe ziet dit eruit?
- Welke ondersteuning wordt er door de school en andere betrokkenen geboden aan de leerling als deze niet op school is?
- Hoe ziet het ingroeiplan naar volledige deelname eruit: welke stappen, doelen en evaluatiemomenten bevat het plan?
- Evaluatie van de eerder geboden ondersteuning.
- Lukt het niet om binnen 1 schooljaar weer in te groeien? Wat zijn dan de (extra) stappen?

Aannames bij het stroomschema

Het stroomschema start met het te behalen (diploma)perspectief. In situaties waarbij belastbaarheid en veel zorg speelt, **denken professionals in de school al snel aan verwijzing naar dagbesteding, zorg, speciaal (basis) onderwijs of VSO**. Hierbij heeft de huidige school vaak het beeld dat bij een verwijzing de speciale onderwijssetting of zorgpartner het perspectief van deze leerling wél kan behalen. Hierbij is het niet ongebruikelijk dat de onderwijsdeelname van leerlingen verder afneemt in plaats van - zoals beoogd - toeneemt. Voor een beperkte groep leerlingen kan de passende uitkomst zijn dat ze in de setting voor specialistisch onderwijs of dagbesteding weer tot ontwikkeling komen, dan is er sprake van een passende onderwijssituatie.

Benut de ruimte die de variawet biedt

In veel gevallen kun je - voorliggend aan verwijzing of het aanbod buiten het (regulier) onderwijs - gebruik maken van de **beschikbare ruimte** die de beleidsregel biedt door toe te werken naar een uitstroomperspectief en gericht vast te leggen welke delen en onderwijsdoelen wél kunnen worden afgerond (dit is breder dan de einddoelen van de eigen klas of leerjaar). Daarbij kan het zijn dat er aanvullend op wat de school zelf kan bieden, gebruik wordt gemaakt van aanvullende programma's die een school en in sommige gevallen een gemeente kan inkopen. Hierin kunnen (met name scholen voor gespecialiseerd onderwijs door de extra bekostiging) ook zelf veel aanbieden in aanpassingen binnen de onderwijstijd. Lukt het bovendien om de **aandacht voor individuele leerlingen te verschuiven naar meerdere leerlingen, dan ontdekken we de overeenkomsten en gemeenschappelijke behoeften**. Want dat wat essentieel is voor de leerling die extra ondersteuning nodig heeft, is doorgaans ook goed voor meer leerlingen in de groep (Hargreaves & Fullan, 2013)². Dit maakt het bieden van extra ondersteuning beter haalbaar voor leraren. Kortom: de kunst van het lesgeven is het vinden van de overeenkomsten in de verschillen (FAQ 9). Het kijken naar deze mogelijkheden is voorliggend aan de individuele maatwerkafspraken.

In de samenwerking tussen scholen en gemeenten die verder kijken dan eventuele kosten op de korte termijn, kan op deze manier het verschil voor leerlingen worden gemaakt. Door op tijd passend in te zetten, is langdurige uitval en onnodige schade bij leerlingen en gezinnen te voorkomen.

In de gesprekken met leerlingen en hun ouders is het van belang om mee te nemen dat de interacties tussen partners en in een specifieke context niet overdraagbaar zijn of automatisch gelden in een andere context. Het gaat immers om de wisselwerking en afstemming tussen deze leerling, in deze school, met deze leraren, deze medeleerlingen en van deze ouders.

---

² 'Essential for one; beneficial for all'; zie ook <https://ecio.nl/universal-design-for-learning/>

Interactie leerling-thuis-school

De meeste leerlingen gedragen zich op school anders dan thuis en in de ene school weer anders dan in de andere school. Interacties tussen de leerling en zijn ouders in de thuissituatie zijn dan ook niet een op een te vertalen naar de context en interacties tussen de leerkracht en leerling op school. Dit betekent dat bepaald gedrag of specifieke vraagstukken zich al dan niet kunnen voordoen in de situatie thuis en/of op school. Dat wat thuis al goed gaat, kan op school nog niet lukken, en omgekeerd. Hierover ontstaan in de dagelijkse praktijk vaak **misverstanden** tussen school en ouders. Men vindt het bijvoorbeeld moeilijk het verhaal van de ander te geloven of probeert de ander te overtuigen van het eigen gelijk. Ook kan men dan op elkaars stoel gaan zitten, dit is niet de bedoeling en kan tot conflicten leiden. Het risico bestaat dat:

- De ouders kunnen vanuit een bezorgde en beschermende rol voorbijgaan aan de onderwijsbehoeften van hun kind en het gegeven dat de school de regie over het onderwijs heeft. Zij zien zichzelf dan als onderwijsprofessional i.p.v. als een waardevolle ervaringsdeskundige met veel kennis over hun kind. Vanuit die rol kunnen zij meedenken met de school, zij kunnen hun interacties met hun kind in de thuissituatie en diens opvoedingsbehoeften kenbaar maken en samen met de school kijken wat daarvan bruikbaar is voor de school.
- Scholen voorbij kunnen gaan aan de andere context en interacties in de thuissituatie, waardoor ouders zich niet gezien, gehoord en serieus genomen voelen. Bijvoorbeeld als de leerling zich op school inspant om te voldoen aan de gedragsverwachtingen. De leerling vertoont daarbij wenselijk gedrag, maar dit vraagt zoveel inspanning dat het kind eenmaal thuis ontlaadt in boosheid en/of verdriet. Hierin is het zichtbare gedrag op school en thuis verschillend, waardoor school denkt dat er niets mis is met het kind en dat ouders het misschien thuis verkeerd aanpakken. Terwijl de gezamenlijke inzet zou moeten zijn om samen – en met betrokkenheid van het kind - zicht te krijgen op de situatie en wat er nodig is voor de leerling om zich op school én thuis goed te voelen en de balans te vinden tussen inspanning en ontspanning. Zie [FAQ's 6](#) en [7](#) over het belang van constructieve samenwerking en communicatie met ouders en leerlingen.

Door in gesprekken **aan te sluiten bij de vragen, doelen en behoeften van de leerling** (binnen de kaders van wet- en regelgeving in het onderwijs) is het mogelijk om in samenwerking met de school, ouders en betrokken zorgpartners maatwerk vorm te geven binnen de ruimte van de variawet. De visual 'verschillende typen behoeften' ([FAQ 10](#)) kan hierbij houvast geven, omdat het vertrekt vanuit leerling-doelen (zoals opbouw in onderwijsdeelname) en de relatie tussen de onderwijs- en opvoedbehoeften van de leerling enerzijds en de ondersteuningsbehoeften van leraren en ouders weergeeft. Zo krijgt het ontwikkelrecht van leerlingen ook echt vorm, bij voorkeur vanuit de eigen school, in de wijk of buurt waar de leerling opgroeit en in overleg met de leerling zelf en zijn ouders.

Beperkte(re) schoolgang

Soms is het onduidelijk waarom er een beperkte(re) schoolgang is. Er zijn schrijnende situaties, vanuit handelingsverlegenheid ontstaan (vaak met de beste bedoelingen van alle betrokkenen) waarvan uiteindelijk wisselingen in trajecten, scholen en drang- en dwangtrajecten een gevolg kunnen zijn.

Vaak zijn er dan al veel verschillende partners betrokken. Geen van die betrokkenen kan en mag dé uitspraak doen over de mogelijkheid om wel of niet naar school te gaan. Ze kunnen zich wel uitspreken over deelgebieden. Het is helpend om alle betrokkenen - inclusief de leerling en zijn ouders – te bevragen: wat is er op hun expertisegebied nodig om (weer) onderwijs te kunnen (blijven) volgen? Deze informatie is te benutten in het handelingsdeel van het OPP.

In complexe situaties waarin je er niet meer uit lijkt te komen, is het nodig om breder te kijken dan het onderwijs (OPP) en de (jeugd)zorg of jeugdhulp (plan van de gemeente).

Hulpmiddelen om deze situaties te doorbreken zijn o.a.:

- Het instituut voor Publieke Waarden heeft een tool³ ontwikkeld waarmee professionals hun eigen maatwerk kunnen maken.
- Een OPP of een plan voor jeugdhulp wordt vaak opgesteld door een school of gemeente. Wettelijk gezien is het ook mogelijk dat een gezin zelf een eigen plan⁴ opstelt, in samenwerking met een kind/jongere⁵. In dat plan kunnen ouders aangeven hoe ze zelf de opvoed- en opgroeisituatie voor hun kind willen verbeteren. Wat is hun belangrijkste vraag en doel? Wie willen zij graag betrekken in de aanpak? Wat kunnen zij met behulp van mensen uit hun omgeving doen? En welke professionele hulp en ondersteuning denken zij daarbij nodig te hebben? Met het plan krijgen ouders, kinderen/jongeren, gezinnen en hun netwerk de mogelijkheid om de **regie** te voeren over de hulpverlening of zorg. Ze kunnen zelf aangeven wat ze nodig hebben van alle betrokken, zoals van de gemeente, zorg, leerplicht, school, enzovoorts.

Doorgaande lijn PO/VO en VO/MBO/HBO/WO

Bij het vormgeven van een maatwerkeraanbod is het belangrijk om vroegtijdig (voorafgaand aan het aanpassen van het aanbod) af te stemmen met het beoogde vervolgonderwijs om een passende doorstroom mogelijk te maken. Zo voorkom je dat keuzes te maken die het vervolgproces onnodig ingewikkeld maken of routes onbedoeld af te sluiten. Voor maatwerk in het voortgezet onderwijs zijn verklaringen en/of getuigschrijf-

³ <https://static1.squarespace.com/static/5ebb99c8a930033dc56b71ff/t/60f6aab979394e4d05b219ce/1626778318798/Flyer+Doorbraakboek.pdf>

⁴ <https://richtlijnenjeugdhulp.nl/gezinnen-met-meervoudige-en-complexe-problemen/plan-doelen-en-volgen-van-hulp/een-plan/>

⁵ Gemeenten moeten ouders van deze mogelijkheid op de hoogte stellen meehttps://vng.nl/files/vng/201607_factsheet_familiegroepsplan_vng_nji_vws_venj2_0.pdf

ten met bijbehorende modellen⁶ van OCW te benutten. Daarmee kun je vastleggen wat leerlingen wél hebben behaald. Dit is ondersteunend in een vervolgtraject, waarbij leerlingen met deze waardepapieren op een hoger niveau kunnen in- of doorstromen in vervolgonderwijs.

Er zijn infographics met maatwerkmogelijkheden voor het MBO en VO/VSO, zie de drie bijlagen bij deze [FAQ: 15a](#), [15b](#) en [15c](#).

Als het lukt om in de regio samen met het SWV voortgezet onderwijs, de MBO/HBO/WO-instellingen en de gemeente in op overeenstemming gericht overleg tot goede afspraken te komen over de doorgaande lijn in maatwerk, dan zorg je met elkaar voor een goede doorstroom bij een overstap naar vervolgonderwijs.

Communicatie

Het is belangrijk om op tijd de informatie die beschikbaar is te delen en te bespreken met de leerling en zijn ouders, zodat tijdig is vast te stellen wat passende doelen zijn in het maatwerktraject, passend bij de mogelijkheden en talenten van een leerling en met een optimale doorstroom als doel. Omdat het situatieafhankelijk is, is er geen eenduidig antwoord te geven wat hierin op tijd is. Als stelregel kun je hanteren dat zodra er gedacht of overwogen wordt dat er aanpassingen nodig zijn, je dit meteen communiceert. Het is belangrijk om leerlingen en ouders in dit proces vanaf de eerste signalen mee te nemen en gezamenlijk tot een gedragen oplossing te komen. De meeste leerlingen en ouders hebben tijd nodig om de informatie te laten bezinken, erover na denken en zelf in hun netwerk navraag te doen. Ga dus niet pas in gesprek als je al uitgedacht bent en een oplossing hebt.

Zaken die je mee moet nemen om in de tijd goed uit te komen met het organiseren van maatwerk, zijn onder andere:

- **(Meerjarig) onderwijs op de school volgen met aanpassingen**. Hierin gelden de termijnen voor OPP/maatwerk: binnen 6 weken na vaststelling van een extra behoefte, wordt een gezamenlijk plan opgesteld.
- **Doorstroom naar een andere plek**. Tijdige afstemming rondom een doorstroom na de zomervakantie vergt vaak drie tot zes maanden. Deze periode is nodig om af te stemmen met de leerling en zijn ouders en om met eventueel betrokkenen uit de zorg of hulpverlening samen een plan op te stellen. Stem daarbij ook met de vervolgparters af: welke aanpassingen in de huidige school passen bij het doorstroom-plan, zodat we de overstap goed voorbereiden en zorgen voor een goede landing van de leerling?

---

⁶ <https://wetten.overheid.nl/BWBR0024042/2021-08-01#Artikel4>

Leg de leerling en zijn ouders uit dat bepaalde stappen tijd vragen en dat zaken soms anders liggen dan je aanvankelijk dacht of vertelde. Maak duidelijke afspraken over de terugkoppeling over vervolgstappen en nieuwe informatie. Zo **neem je de leerling en zijn ouders mee in het traject**, heeft iedereen dezelfde informatie en blijf je werken aan een gezamenlijk plan.

Zorg er daarnaast voor dat relevante deskundigen in en om de school, zoals de IB, ondersteuningscoördinator, ondersteuningsfunctionaris, stagebegeleider, decaan, leerplicht/RMC en casemanager, zicht hebben en houden op de keuzes en consequenties daarvan voor de vervolgmogelijkheden en het belang van de leerling.

Het belang van planmatig leren en evalueren

Evalueer regelmatig maatwerktrajecten (ook bij verwijzingen naar zorg of naar gespecialiseerd onderwijs) in de driehoek school - leerling/ouders - samenwerkingspartners. Zo krijg je antwoord op de vraag of met de verwijzing of aanpassing het verwachte doel ook daadwerkelijk is gerealiseerd. Dit kun je door deze trajecten minimaal een half jaar tot een jaar te **volgen** en bij voorkeur deel te blijven nemen aan de evaluatiemomenten, ook na uitschrijving. Hierdoor krijg je als school **zicht op de effecten** van de verwijzingen en **leer je steeds meer** over wanneer maatwerk in de **eigen context** met aangepaste doelen werkt en welke trajecten hierin effectief blijken te zijn. Hierin gaat het naast onderwijs ook om de effecten in de thuissituatie en vrije tijd van een leerling, ofwel om de hele context.

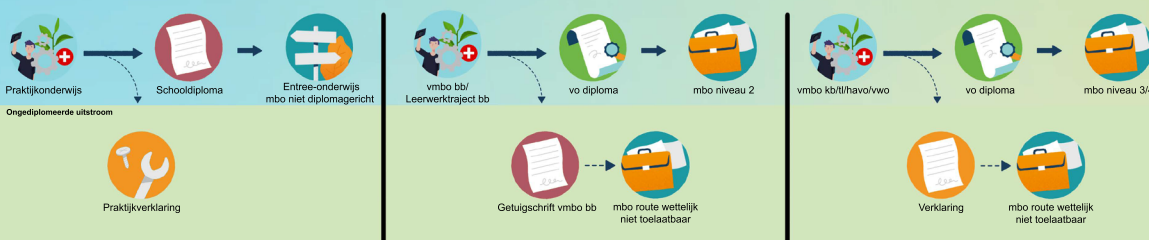
FAQ 15a.

Samen helpen we jeugdigen naar een levenlang ontwikkelen

Er is een beperkte groep jongeren (12-27 jaar) die door middel van ondersteunende en vervangende leerroutes, aangeboden vanuit onderwijs en gemeenten, kunnen blijven deelnemen aan het onderwijs en/of uitstromen naar (beschermde) werk of een vervolgopleiding.

v(s)o leerroute diplomagericht

call to action

1. Werk met ons samen om alle jeugdigen een kans te geven
2. Geef jeugdigen een kans om te leren en maak het leren makkelijk! Waarborg voldoende ondersteuning en begeleiding.
3. Geef scholen een kans om ongediplomeerde leerroutes aan te bieden. Zorg voor continuïteit voor de bekostiging van het onderwijs en ondersteuning vanuit onderwijs en gemeenten.

v(s)o leerroute niet diplomagericht

maatwerk

Leerroute	Doelgroepen	Bewijs	Onderdelen in het bewijs	Wie reikt het bewijs uit	Status
VMBO BB,KB/GL/TL/HAVO/VWO Jongere volgt een diplomagerichte opleiding en rondt deze volledig af	Jongeren die opgeleid worden met perspectief op vervolgonderwijs	VO Diploma	Resultatenlijst bij diploma bevat alle examenonderdelen als resultaat van de gevolgd onderwijs op school en in de praktijk	Resultatenlijst bij diploma bevat alle examenonderdelen als resultaat van de gevolgd onderwijs op school en in de praktijk	Conform voorschriften WVO Resultatenlijst bij diploma bevat alle examenonderdelen als resultaat van de gevolgd onderwijs op school en in de praktijk
Leerwerktraject BB Jongere die het volledige programma voor de BB doorlopen, dus het beroepsgerichte profielvak én vier keuzevakken. De leerling doet examen in Nederlands. Het beroepsgerichte programma en Nederlands moet met ten minste een zes worden afgesloten. Leerlingen moeten deelnemen aan de rekentoets.	Leerlingen die leren in en vanuit de praktijk en volgen een deel van de opleiding in de praktijk.	Diploma VMBO BB	Resultatenlijst bij diploma bevat alle examenonderdelen (als resultaat van de gevolgd onderwijs op school en in de praktijk)	Vaststelling door de examencommissie VO, afgifte door de onderwijsinstelling VO	Conform voorschriften WVO Artikel 29, 3e lid
Praktijkonderwijs Leerlingen die een school voor praktijkonderwijs verlaten, ontvangen een getuigschrift praktijkonderwijs, aan	Leerlingen die de opleiding hebben afgerond en daarvoor naar het oordeel van het bevoegd gezag in aanmerking komen.	Schooldiploma Praktijkonderwijs	OCW stelt het model van het getuigschrift vast.	Vaststelling door de examencommissie VO, afgifte door de onderwijsinstelling VO	Artikel 29a. Getuigschrift en schooldiploma praktijkonderwijs
VMBO BB getuigschrift Jongere die met goed gevolg een gedeelte van het examenprogramma heeft afgelegd en rondt deze af met een door OCW vastgesteld model VMBO BB- getuigschrift.	Leerlingen met een aanvullende ondersteuningsbehoefte is voor wie een volledig VMBO BB of leerwerktraject-diploma niet haalbaar is.	Getuigschrift VMBO BB	OCW stelt het model van het getuigschrift vast.	Vaststelling door de examencommissie VO, afgifte door de onderwijsinstelling VO	Conform voorschriften WVO Artikel 29, 3e lid
Verklaring VSO en praktijkonderwijs Leerling volgt een buitenschoolse stage bij een erkend leerbedrijf volgens de Boris- aanpak van SBB.	Leerlingen bovenbouw VSO/PrO, die geen formele opleiding MBO of VO volgen	Praktijkverklaring	Praktijkverklaring met referentie praktijkopleider over uitvoering werkprocessen MBO (altijd uitgereikt)	De praktijkverklaring maakt deel uit van het portfolio die de Pro/VSO school meegeweert aan de leerling bij afronding van de opleiding	Op vrijwillige basis Scholen Pro/VSO kiezen wel of niet gebruik te maken van de Boris aanpak
Verklaring VMBO KB/TL/HAVO/VWO (VO en VSO) Jongere ontvangt een verklaring waarin in ieder geval worden vermeld het tijdstip waarop hij de school verlaat en het leerjaar waartoe hij laatstelijk onvoorwaardelijk was bevorderd alsmede voor welke vormen van vervolgonderwijs en voor welke leerjaren daarvan hij geschikt wordt geacht.	Combinatie van leren in de school en/of in de praktijk met een aangepast programma vanwege beperkingen in belastbaarheid wordt het plan met ouders, leerplicht en evt. Jeugdhulp afgestemd bij wijzigingen in onderwijstijd.	Verklaring	Verklaring (als resultaat van het gevolgde onderwijs op school en/of in de praktijk).	De verklaring wordt door het bevoegd gezag of namens het bevoegd gezag door de rector, de directeur, dan wel een of meer leden van de centrale directie, ondertekend.	Conform voorschriften WVO Artikel 31 Conform voorschriften WEC

Tijdelijk maatwerk in onderwijstijd voor leerlingen met een beperking (variawet)

Bij behoud van en toeleiding naar onderwijs kan gebruik worden gemaakt van de variawet (1 tot max 2 jaar). Het uitgangspunt van de onderwijswetgeving is dat alle kinderen onderwijs volgen op school. Soms kunnen kinderen echter vanwege psychische of lichamelijke beperkingen tijdelijk of gedeeltelijk niet naar school. Het is dan mogelijk om deze leerlingen een op maat gemaakt onderwijsprogramma aan te bieden door af te wijken van het minimum aantal uren onderwijstijd. Het bevoegd gezag van de school vraagt hiervoor instemming van de inspectie via het Internet Schooldossier.

In ontwikkeling

In de regio worden afspraken gemaakt rondom de doorlopende leerlijnen en ondersteuning bij een leven lang ontwikkelen met
1. de MBO-instellingen rondom de waarde en instroommogelijkheden passend bij het uitstroomperspectief/niveau van de jongere.
2. de gemeenten rondom eventuele aansluiting doelgroepenregister en ondersteuning in de aansluiting onderwijs/arbeid.

FAQ 15b.

SAMEN HELPEN WE HERSTARTERS NAAR EEN LEVEN LANG ONTWIKKELEN

Herstarters zijn jongeren of jongvolwassenen die (weer) aan het werk willen maar daar geen opleiding voor hebben. Herstarters doen op dit moment geen opleiding en hebben wat extra hulp nodig om de stap naar opleiding en de arbeidsmarkt te maken.

MBO LEERRUTE: DIPLOMAGERICHT - Gefinancierd door mbo

ONGEDIPLOMEERDE UITVAL

mbo-verklaring

mbo-verklaring

MBO LEERRUTE: NIET DIPLOMAGERICHT - Financiering beschikbaar stellen door gemeente, UWV en bedrijven

CALL TO ACTION

- 1 Werk met ons samen om alle herstarters een kans te geven.
- 2 Geef herstarters de kans om te leren en maak het leren makkelijk! Waarborg voldoende inkomen voor de herstarters.
- 3 Geef scholen de kans om niet diplomagerichte leerroutes aan te bieden, zorg voor de bekostiging.

Meer informatie: www.mboraad.nl

MBO	DOELGROEPEN	BEWIJS	ONDERDELEN IN HET BEWIJS	WIE REIKT BEWIJS UIT	STATUS
Student volgt een diploma-gerichte opleiding en rondt deze volledig af.	Jongeren (en werkenden/ werkzoekenden) die opgeleid willen worden tot beginnend beroepsbeoefenaar.	MBO DIPLOMA	Diploma met resultatenlijst. De resultatenlijst bevat alle examenonderdelen (als resultaat van de gevolgd onderwijs school en bpv).	Examencommissie van de mbo-school	Conform voorschriften WEB
Student volgt een van te voren afgesproken deel van mbo-opleiding, en rondt deze af met een door OCW vastgesteld mbo-certificaat <i>(alleen in de derde leerweg, geen financiering uit de lumpsum)</i>	Werkenden en werkzoekenden die bij- of opgeschoold willen worden met arbeidsmarkt-relevante onderdelen van mbo-opleidingen.	MBO CERTIFICAAT	Certificaat (uitgereikt na het behalen van het examen voor het onderdeel van de mbo-opleiding waaraan OCW een mbo-certificaat heeft verbonden).	Examencommissie van de mbo-school	Conform voorschriften WEB
Student volgt een diploma-gerichte opleiding en verlaat deze voortijdig.	Jongeren (en werkenden/ werkzoekenden) die door omstandigheden de diploma-gerichte opleiding niet af kunnen maken.	MBO VERKLARING	Eenheden (alleen indien van toepassing): <ul style="list-style-type: none"> o Behaalde examenonderdelen o Praktijkverklaring met referentie praktijkopleider uitvoering werkprocessen o Overig (dit kan ook een door OCW vastgesteld mbo-certificaat zijn, als de student deze heeft behaald) 	Examencommissie van de mbo-school De examencommissie geeft geen inhoudelijk oordeel over de praktijkverklaring	PILOTS MBO-VERKLARING In 2019 testen scholen in pilots het model voor de mbo-verklaring bij de doelgroepen waarvoor de mbo-verklaring bedoeld is. Voornemen is dat vanaf 2020/ 2021 de mbo-verklaring definitief wordt ingevoerd conform voorschriften WEB. De mbo-verklaring gaat dan de huidige instellingsverklaring vervangen.
Student volgt een van te voren afgesproken deel van mbo-opleiding met in ieder geval bpv. <i>(alleen in de derde leerweg, geen financiering uit de lumpsum)</i>	Alleen voor werkzoekenden en werkenden van wie op voorhand duidelijk is dat een mbo-diploma (van entree of hoger mbo-niveau) of een mbo-certificaat vooralsnog niet haalbaar is.	MBO VERKLARING	Eenheden: <ul style="list-style-type: none"> o Praktijkverklaring met referentie praktijkopleider uitvoering werkprocessen (altijd uitgereikt) o Behaalde examenonderdelen (indien van toepassing) o Overig (indien van toepassing) 	Examencommissie van de mbo-school De examencommissie geeft geen inhoudelijk oordeel over de praktijkverklaring.	PILOTS PRAKTIJKLEREN De pilots praktijkleren met een praktijkverklaring worden in 2019 en 2020 uitgevoerd. Op basis van de evaluatie in 2020 wordt het vervolg bepaald.
Voortgezet Speciaal Onderwijs en Praktijkonderwijs					
Leerling volgt een buitenschoolse stage in een erkend leerbedrijf volgens de Boris-aanpak van SBB.	Leerlingen bovenbouw VSO/ PRO, die geen formele opleiding MBO of VO volgen.	PRAKTIJKVERKLARING	Praktijkverklaring met referentie praktijkopleider over uitvoering werkprocessen MBO (altijd uitgereikt)	De praktijkverklaring maakt deel uit van het portfolio die de PRO/VSO school meegeeft aan de leerling bij afronding van de opleiding.	OP VRIJWILLIGE BASIS Scholen PRO/VSO kiezen wel of niet gebruik te maken van de Boris-aanpak.

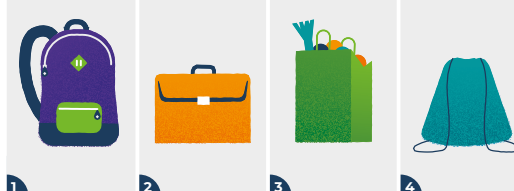
FAQ 15c.

MBO ENTREE-OPLEIDING: IEDEREEN EEN PASSENDE PLEK!

WAAR MAKEN WIJ ONS STERK VOOR?

Soms hebben jongeren of (jong)volwassenen iets extra's nodig om mee te kunnen doen in de samenleving. Extra persoonlijke aandacht om hun talenten te ontwikkelen of ondersteuning bij het verstevigen van hun sociaal emotioneel evenwicht. Zo vinden ze hun weg op de arbeidsmarkt of naar vervolgonderwijs. Die extra aandacht biedt het mbo met de mbo entree-opleiding, in nauwe samenwerking met gemeenten, bedrijven en (jeugdzorg)instellingen.

- 1 Een passende plek in het mbo.
- 2 Een goede overgang naar werk.
- 3 Met mbo entree een succesvolle terugkeer naar het onderwijs voor wie nu werkt of thuiszit.
- 4 Een sluitende overgang naar mbo entree voor jongeren in bijzondere omstandigheden (jeugdhulp, jeugdbescherming of reclassering).

WERKT U MET ONS SAMEN?

Steeds meer jongeren en (jong)volwassenen (vanaf 16 jaar) volgen de mbo entree-opleiding. Met steeds meer succes: hun arbeidsmarktpositie is versterkt en steeds meer gediplomeerden stromen door naar niveau 2 van het mbo. Om het perspectief van deze groep verder te vergroten willen we de krachten bundelen. Hiervoor versterken we de samenwerking met verschillende partners:

Met bedrijven en zorginstellingen, die onze studenten kansen willen bieden om een vak te leren.

Met gemeenten (sociaal domein), die onze jongeren en (jong)volwassenen vaak al kennen en weten wat nodig is om hun kansen in de samenleving te vergroten.

Met scholen waar de jongeren of (jong)volwassenen eerder onderwijs hebben gevolgd, ontwikkelen we een passende leerroute op maat.

Meer informatie over de mbo entree-opleiding: www.mboraad.nl/sectoren/entreeopleidingen

1. IEDEREEN IS WELKOM

De mbo entree-opleiding biedt plaats aan een grote diversiteit. Jongeren vanaf 16 jaar (starters), maar ook volwassenen die zich een leven lang willen blijven ontwikkelen om zo hun kans op en/of behoud van werk te vergroten (her- en doorstarters). Vaak hebben zij een complexe achtergrond (soms zijn het nieuwkomers, soms zitten ze al langer thuis of in een zorginstelling).

2. EEN PASSENDE LEERROUTE

Met hun mbo entree-diploma kunnen studenten een plek vinden op de arbeidsmarkt of door naar niveau 2 van het mbo. Steeds gaan we samen met de student op zoek naar de meest passende leerroute (via gepersonaliseerd leren of leren in de praktijk). Samen met onze partners in het sociaal domein en de leerbedrijven geven we, waar nodig, intensieve begeleiding.

ARBEIDSMARKT

NIVEAU 2

3. DE VOLGENDE STAP

Veel jongeren en (jong)volwassenen behalen met mbo entree hun eerste diploma. Daar zijn de studenten en de onderwijsteams trots op. Maar we kijken verder. We zorgen voor een goede overdracht naar vervolgmbo of voor een goede vervolgstap op de arbeidsmarkt. Studenten die het diploma niet behalen, geven wij een mbo-verklaring en daarmee het (leer)recht en de mogelijkheid om naar het beroepsonderwijs terug te keren.

FAQ 16.

Hoe verhoudt het kader van de inspectie zich t.o.v. het OPP?

Zicht op de ontwikkeling van leerlingen: samen duiden en doen

Samen de schouders eronder

In april 2023 heeft de Minister zijn update over de verbeteraanpak passend onderwijs en de contouren voor de werkagenda Route naar inclusief onderwijs met de Tweede Kamer gedeeld. Hierin is de route geschetst om in de periode tot 2035 verder te werken aan het streven naar inclusiever onderwijs: onderwijs waarbij meer leerlingen met en zonder een beperking of ziekte vaker samen naar school gaan. Vanuit de zorgplicht ligt de verantwoordelijkheid voor de uitvoering hiervan op de school en in de klas en (voor een groot deel) bij de schoolbesturen en gemeenten. De verantwoordelijkheid voor passend onderwijs is onderdeel van de beoordeling van besturen in het funderend onderwijs. **In het kader van de Verbeteraanpak Passend Onderwijs besteedt de inspectie in het toezicht meer aandacht aan passend onderwijs.** Dat doen ze zowel bij het toezicht op besturen en scholen als binnen stelselonderzoeken. Dit heeft geleid tot aanpassingen in het waarderingskader.

Bestuursniveau

Op bestuursniveau gaat de Inspectie na hoe een bestuur stuurt op de uitvoering van passend onderwijs en hoe het zich hierover verantwoordt. Een schoolbestuur werkt samen met andere schoolbesturen in een samenwerkingsverband (SWV) en daar maken zij gezamenlijk **afspraken over de inrichting en uitvoering van passend onderwijs.** Waar de afspraken het beleid van de schoolbesturen en scholen raken, zijn zij via het SWV samen verantwoordelijk voor de uitvoering ervan. In veel gevallen ontvangen schoolbesturen hier ook financiële middelen voor. Voor veel scholen gaat dit om een substantieel deel van hun begroting. De Inspectie verwacht van schoolbesturen dat zij:

- In hun beleid aandacht besteden aan passend onderwijs en het onderwijs aan leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften (standaard BKA1 Visie, ambities en doelen).

- De afspraken die hierover gemaakt zijn binnen het samenwerkingsverband nakomen (standaard BKA2 Uitvoering en kwaliteitscultuur).
- Zich hierover verantwoorden, zowel kwalitatief als financieel (standaard BKA3 Evaluatie, verantwoording en dialoog).

De standaarden tussen haakjes geven het onderdeel aan binnen het Waarderingskader van de Inspectie.

Schoolniveau

Op basis van de informatie en verantwoording van het schoolbestuur gaat de Inspectie op scholen na **hoe het onderwijs aan leerlingen met extra ondersteuning wordt georganiseerd en uitgevoerd**. Dit doet de Inspectie door middel van verificatie-activiteiten of indien nodig met een kwaliteitsonderzoek naar risico's.

In het Waarderingskader is in een aantal standaarden opgenomen die passend onderwijs betreffen:

- Hoe geeft de school uitvoering aan het schoolondersteuningsprofiel? (standaard SKA2 Uitvoering en kwaliteitscultuur).
- Hoe werkt de school hierin samen met andere scholen en het samenwerkingsverband (standaard SKA2 Uitvoering en kwaliteitscultuur)?
- Hoe richt de school het onderwijs en de extra ondersteuning voor leerlingen die dat nodig hebben in en hoe voert ze deze uit? (standaard OP2 Zicht op ontwikkeling en begeleiding).
- Maakt de school (waar nodig) gebruik van de wettelijke mogelijkheden om de onderwijstijd aan te passen in het belang van de leerling? (standaard OP4 Onderwijstijd).

In het nieuwe waarderingskader van de inspectie is de standaard OP0 toegevoegd. Deze standaard beschrijft geen nieuwe zaken maar geeft wel aan welke zaken rondom de basisvaardigheden meer nadruk zullen krijgen in het toezicht. In relatie tot het OPP betekent dit dat scholen een curriculum hebben dat past bij de leerlingen van deze school. Op basis van deze (periodieke) analyse van de leerlingpopulatie ontwerpt de school een passend curriculum (i.p.v. te verwijzen naar een standaard leerlijn of methode). In het OPP beschrijft de school de aanpassingen op dit curriculum. Het op orde hebben van een bij de school passend curriculum is daarmee voorwaardelijk voor het goed kunnen beschrijven van extra handelen in het OPP.

Bevindingen

De bevindingen over de uitvoering van passend onderwijs betreft de Inspectie bij het oordeel over de (be)sturing door het bestuur. De inspectie verwacht dat schoolbesturen hier zicht op hebben en hierop sturen. Hier ligt een **kwaliteitsvraagstuk** dat vraagt om meer centraal zicht op - en het gesprek over - de basis- en extra ondersteuning op de verschillende scholen/locaties en binnen de schoolteams.

Hoe?

Het is van belang om zicht te hebben op de leerling-populatie op de eigen school. Periodieke analyses vanuit de beschikbare data in de school en vanuit openbare data zijn hierin ondersteunend om focus aan te brengen, passend bij wat de leerlingen op deze school nodig hebben. Dit kun je o.a. doen door:

- informatie over de ontwikkeling van leerlingen te verzamelen en te duiden (signaleren);
- van tevoren na te denken over dat wat je verzamelt en of dit de noodzakelijke informatie/data geeft;
- te interveniëren op basis van informatie over de ontwikkeling van leerlingen (vandaag zien en morgen doen);
- bij veelvoorkomende extra onderwijsbehoeften een aanpassing te maken in de basisondersteuning en in de ondersteuning van leraren, secties of een team t.b.v. de extra ondersteuning voor een leerling;
- te bespreken wat te doen met de verzamelde data en bijbehorende duiding en welke acties te ondernemen;
- te bespreken wat te bieden in de basis- en de extra ondersteuning¹?
- af te spreken hoe de effecten hiervan te evalueren, zodat je weet of het aanbod passend is om alle leerlingen maximale kansen te bieden?
- af te spreken hoe ouders en leerlingen worden betrokken bij het evalueren van de geboden ondersteuning en begeleiding.

Dialoog

Data gaan pas leven als je die met elkaar kunt en wilt delen en duiden. Dit vraagt om een actief en open gesprek (ofwel dialoog) op alle lagen in de school. Het betrekken van leerlingen, ouders en professionals in dit proces is een waardevolle toevoeging om het concreet, toepasbaar en herkenbaar te maken.

In zo'n dialoog komen de volgende thema's aan de orde:

- Goede analyse op het basisaanbod in de basis en op leerling-, groeps- en schoolniveau (RTI, zie [FAQ 1](#)).
- Weten wat je waarom verzamelt en welke informatie relevante data geeft (weten wat je ziet en leest).
- Analytische vaardigheden en verantwoordelijkheden breder in de school beleggen op verschillende niveaus (leerling, ouders, leraar/docent, team, sectie, schoolleiding en specifieke kwaliteitsbeleid taken).
- Gestructureerde team/sectie-, groeps- en leerlingbesprekingen.
- Planmatig en handelingsgericht werken.
- **Extra ondersteuning en OPP:** vanuit een gezamenlijk beeld doelen stellen die mor-

---

¹ <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/themaraapporten/2020/04/22/extra-ondersteuning-in-het-basisonderwijs>

gen in de eigen klas en waar nodig breder in de school of het team uitvoerbaar zijn.

- Leren van en met elkaar met daarin een klimaat waarbij fouten maken onderdeel is van het leren o.a. door het voeren van driehoek gesprekken:
  - Leraar, ouder en leerling.
  - Intern met schoolleiding, leraren, team en panel/ klankbordgesprekken met leerlingen en ouders rondom opvallende thema's, dilemma's.
  - Schoolleiding, afvaardiging van teamleden en medewerkers kwaliteitsbeleid (kwaliteitsteam).

In de dialoog staan deze vragen centraal

- Bereiken we wat we willen bereiken?
- Welke interventies in de basis en in de extra ondersteuning zijn effectief en efficiënt?
- Hoe is de verbinding met het handelen in de les, het schoolklimaat en pedagogisch handelen?
- Wanneer zijn we tevreden; wat is onze norm?
- Hoe weten we dat ons handelen bijdraagt aan de ontwikkeling van onze leerlingen?
- Hoe maken we dit zichtbaar en herkenbaar in het handelen van onze leraren en ons team?

Registratie

Voor het toezicht, de monitoring en de evaluatie van de ondersteuning is het van belang om inzicht te hebben in welke leerlingen extra ondersteuning krijgen. Daarom zijn schoolbesturen verplicht om OPP's te registreren in het Register Onderwijsdeelnemers (ROD voorheen BRON). Om de administratieve last voor scholen zo laag mogelijk te houden, hoeven scholen alleen de begin- en einddatum van het OPP in ROD te registreren. Het is dus niet nodig om de inhoud van het OPP te registreren (de inspectie kan deze bij hun onderzoek natuurlijk wel opvragen). Als de einddatum van het OPP nog niet bekend is op het moment van de eerste registratie, dan kan deze later worden ingevoerd. Registratie is gedurende het hele schooljaar mogelijk.

De **verplichting tot de registratie van de OPP's** geldt alleen voor reguliere basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs. Scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs, het speciaal basisonderwijs en het praktijkonderwijs hoeven de OPP's niet te registreren. Al hun leerlingen hebben immers een OPP.

Meer weten over inspectie en OPP? Zie [Onderwijsinspectie en OPP](#)

FAQ 17.

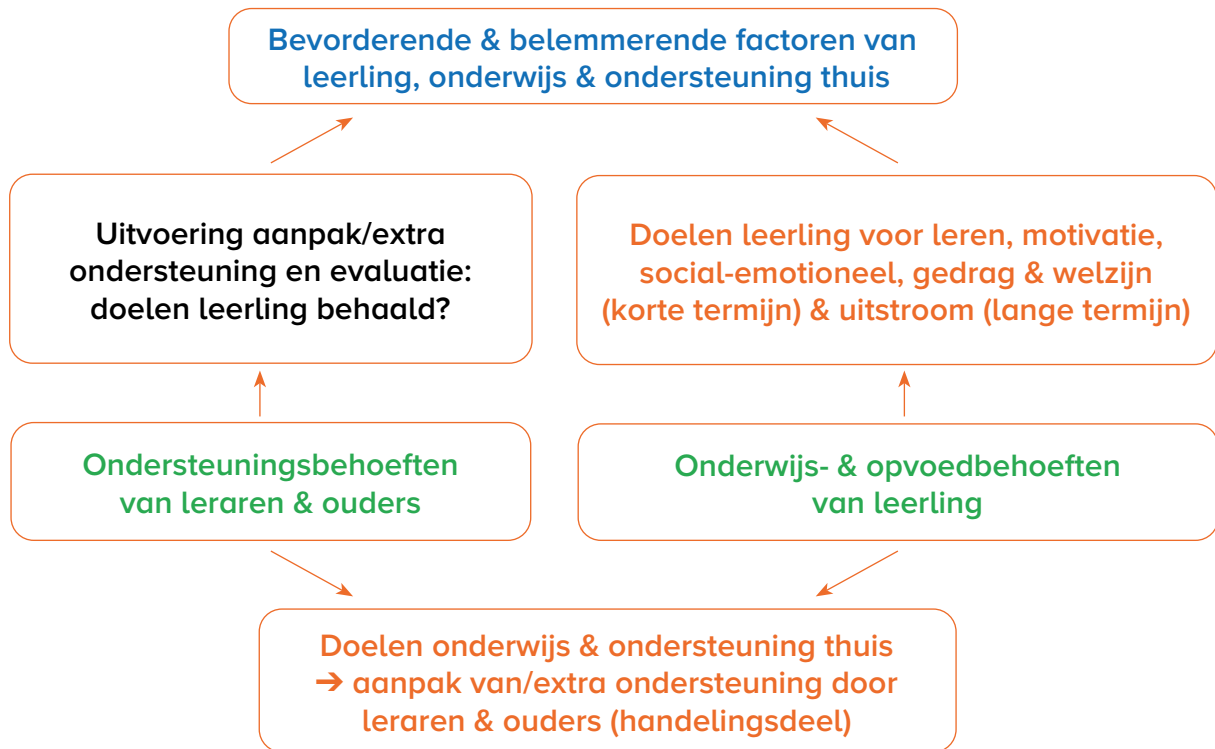
Extra ondersteuning en labels: is het noodzakelijk dat een deskundigenverklaring een classificatie bevat of volstaan de onderwijsbehoeften?

*Van stoornissen naar behoeften; van wat een leerling heeft
naar wat hij nodig heeft*

17.1 Inleiding

*Over wettelijke kaders in relatie tot de deskundigenverklaring en het
classificeren van leerlingen met een OPP*

Sinds de invoering van passend onderwijs, hebben leerlingen in principe geen classificatie of label meer nodig om in aanmerking te komen voor extra ondersteuning. De belemmerende factoren hoeven dan ook geen classificatie meer te bevatten. In het OPP focussen we daarom op de behoeften van de leerling in de context, zoals weergegeven in deze visualisatie (handreiking, deel 5.2):

Het gaat hierbij om verschillende soorten behoeften:

- Onderwijs- en opvoedbehoeften van de leerling: wat heeft deze leerling nodig op school en thuis om de korte termijn doelen te behalen?
- Ondersteuningsbehoeften van de leraren en het schoolteam: wat hebben zij nodig om deze leerling passend onderwijs en extra ondersteuning te bieden?
- Ondersteuningsbehoeften van de ouders: wat hebben zij nodig om het onderwijs aan hun kind thuis te ondersteunen?

Opstellen OPP: is een classificatie noodzakelijk?

Stel dat een leerling geen classificatie heeft, moet dat dan eerst vastgesteld zijn, alvorens extra ondersteuning te kunnen krijgen? Nee, dat hoeft sinds de invoering van passend onderwijs in 2014 niet meer.

Stel dat een leerling al een classificatie heeft, is het dan noodzakelijk om dit label op te nemen in het OPP, bij de belemmerende factoren of is het vermelden van de problemen (moeilijkheden, belemmeringen en beperkingen) die de leerling in het onderwijs ondervindt voldoende voor het onderbouwen van het uitstroomperspectief en het formuleren van de behoeften van de leerling? Nee, het is niet noodzakelijk, maar als het label relevant is voor het uitstroomperspectief en het handelingsdeel, dan kan het erin worden opgenomen (mits het recent en op gedegen wijze is vastgesteld).

Waarom minder labels in het onderwijs?

Sommige onderwijsprofessionals hechten veel waarde aan classificaties of labels, zoals dyslexie, dyscalculie, ADHD, autisme of een gedragsstoornis. Een gevaar hiervan is dat de stoornis meer aandacht krijgt dan de onderwijsdoelen en hoe die te berei-

ken. Een classificatie geeft zelden concrete handvatten voor de aanpak. Bovendien is de ene leerling met ADHD, autisme of een gedragsstoornis de andere niet. Al hebben ze eenzelfde classificatie, hun onderwijsbehoeften kunnen verschillen. En een leerling met ADHD kan dezelfde aanpak nodig hebben als een drukke leerling zonder ADHD. Een classificatie is dan ook niet altijd noodzakelijk: of een leerling nu extreem druk, ongeconcentreerd en impulsief is of ADHD heeft: de aanpak is in grote lijnen dezelfde. En of een leerling nu ernstige lees- of rekenproblemen heeft of dyslexie of dyscalculie, ze hebben vaak hetzelfde nodig.

Ook leerlingen met zwakke executieve functies ervaren belemmeringen in het onderwijs en hebben extra ondersteuning nodig om zich optimaal te ontwikkelen op school. Maar omdat dit geen stoornis is en een classificatie derhalve ontbreekt, zou het lastig zijn om hiervoor extra ondersteuning te krijgen als we ten onrechte blijven vasthouden aan labels.

Tot slot, onderwijsprofessionals hebben doorgaans een positiever beeld en hogere (realistische) verwachtingen¹ van leerlingen die beschreven zijn in termen van onderwijsbehoeften in plaats van in stoornissen. Zo'n beschrijving biedt ook meer houvast voor de aanpak. Realiseer je daarom goed wat de impact is van taalgebruik in een OPP en vraag je altijd af of dit in het belang van de leerling is!

Meer weten over de zin en onzin van labels in het onderwijs? Zie [Labels in het onderwijs, voordelen & nadelen](#).

Wat betekent dit voor het OPP?

Een classificatie is dus niet meer noodzakelijk voor extra ondersteuning of aanpassingen. Het uitgangspunt is dat de ondersteuningsvraag en de behoeften van de leerling centraal staan en niet de classificatie. Scholen gaan na waar een leerling goed in is en waarbij hij extra begeleiding nodig heeft. Een label kan van invloed zijn op welke ondersteuning passend is, maar het is geen vereiste. Bij dyslexie in het VO ligt het echter anders, daar is dit label vaak wel nodig om in aanmerking te komen voor aanpassingen bij het maken van toetsen voor het eindexamen

Kortom, het koppelen van extra ondersteuning aan het al dan niet hebben van een classificatie is niet nodig en ongewenst.

Het ombuigen van probleemgericht denken naar oplossingsgericht handelen biedt perspectief

Een leerling die 'veel behoefte heeft aan bevestiging' vinden we doorgaans aardiger dan een leerling die 'voortdurend dwingend om aandacht vraagt'. Zo'n houding benadrukt ook de visie *dat iedere leerling het zo goed doet als hij kan* (Greene, 2005).

¹ <https://www.onderwijskennis.nl/sites/onderwijskennis/files/media-files/LEERKRACHTVERWACHTINGEN%20digitaal%20240921.pdf>

Leerlingen behalen niet opzettelijk onvoldoendes, ze misdragen zich niet expres en ze treiteren niet doelbewust medeleerlingen, leraren en ouders. Hun gedrag staat ergens voor. Meestal is er sprake van onderliggende behoefte of hulpvraag, zelden gaat het om onwil. Lukt iets nog niet, dan heeft de leerling waarschijnlijk iets extra's of anders nodig. Een leerling bijvoorbeeld toestaan om met een tablet te werken, omdat dit zijn concentratie bevordert, is dan ook geen voorkeursbehandeling maar een onderwijsbehoefte (Pameijer, 2017).

De vraag is dus: hoe sluiten we zo goed mogelijk aan bij de mogelijkheden, talenten en onderwijsbehoeften van de leerling? Omschrijft het OPP de behoeften van een leerling in termen van het vereiste type opdrachten, activiteiten, instructie, feedback of medeleerlingen, dan **kunnen leraren dit gewenste onderwijsaanbod relateren aan hun aanpak**: wat bieden wij hiervan al in de basis, wat is extra nodig en wat heb ik daarvoor nodig? Dit vereist positieve leraar-leerling-relaties, waarin de leerling wordt gezien, gehoord én gewaardeerd. Het vergt ook effectieve instructie en feedback en een goed klassenmanagement (FAQ 2). Zodoende verschuift de aandacht van labels naar de context en het handelen van leraren.

Maar wat te doen als een school aangeeft een deskundigenverklaring mét een stoornis/classificatie/label nodig te hebben alvorens de leerling met een OPP extra ondersteuning te kunnen of mogen bieden?

Aan Harry Nijkamp (<http://www.nijkampconsult.nl/>) is gevraagd uit te werken welke wettelijke kaders van toepassing zijn in relatie tot de deskundigenverklaring en het al dan niet classificeren van leerlingen met een OPP.

Eerst komt de rol van classificaties bij de overgang naar een andere school aan de orde en wordt ingegaan op de vraag of en in hoeverre een classificatie ook vereist is voor leerlingen die extra ondersteuning in het VO nodig hebben. Tot slot relateren we deze vraag aan het eindexamen.

17.2 Is het noodzakelijk classificaties op te nemen in de overdracht naar een andere school en bij het opstellen van een OPP?

Aanmelding nieuwe school, vervolgonderwijs of zij-instroom

Ouders melden hun kind schriftelijk aan bij de school die ze willen. Dan gaat de **zorgplicht** in. De school onderzoekt of de leerling op school terecht kan. Scholen kunnen daarvoor om extra informatie vragen bij de ouders. Kan de school zelf geen passende onderwijsplek bieden? Dan moeten zij een passende plek op een andere gewone of gespecialiseerde school regelen. Dat gebeurt in overleg met de ouders.

Bij aanmelding bij een school kunnen ouders aangeven op het **aanmeldingsformulier** dat hun kind extra ondersteuning nodig heeft. De school van aanmelding heeft dan zorgplicht

en moet nagaan of zij voor deze leerling de passende ondersteuning kunnen bieden en of extra ondersteuning middels een OPP nodig is. Bij zowel het aannemen als het afwijzen onderbouwt de school dit (naar de ouders) in een verslag/brief met daarin de bevindingen vanuit het onderzoek naar de mogelijkheden en onmogelijkheden van de school om te voldoen aan de onderwijs- en ondersteuningsbehoeften van de leerling.

Overdracht OPP en opstellen nieuw OPP

Bij de overgang naar een andere school is het onderwijskundig dossier nodig van de huidige school. Als een OPP beschikbaar is, wordt dit toegevoegd. Een OPP is immers een waardevol overdrachtsdocument, mits het recent is aangepast n.a.v. de laatste evaluatie, want dat bevat voor het onderwijs relevante bevorderende en belemmerende factoren, doelen en behoeften. Let wel: Ouders hebben inzagerecht voorafgaand aan het delen van deze informatie.

Bij instroom kan nadere informatie van de ouders nodig zijn, vooral wat betreft de onderwijsbehoeften van de leerling. Bij een overstap naar het V(S)O is de betrokkenheid van de leerling eveneens belangrijk: wat zijn jouw verwachtingen en wensen? Wat heb jij nodig in je nieuwe school?

De ouders - in overleg met hun kind – besluiten om al dan niet medische informatie over de leerling te verstrekken in het overdrachtdossier en/of voor de belemmerende factoren in het OPP. In principe is dit geen noodzaak; het gaat om de vraag wat de leerling nodig heeft om tot goed en passend onderwijs te komen en aan welke voorwaarden daarbij moet worden voldaan.

Als de informatie van de ouders en de leerling ([FAQ's 6](#) en [7](#)) en de informatie uit het onderwijskundig dossier onvoldoende is om tot een goed antwoord te komen op de ondersteuningsvraag, dan mag de school van aanmelding om nadere informatie vragen. Dit kan - in uitzonderingsgevallen - ook medische informatie zijn als dat beslist nodig is om tot een goed aanbod van onderwijs en ondersteuning te komen. De school moet dan kunnen onderbouwen waarom deze informatie nodig is in het belang van de leerling.

Aanpassingen handelingsdeel op basis van een deskundigenverklaring

Als ouders hun kind beslist niet willen 'classificeren', ondanks het feit dat hun kind eerder een classificatie DSM-5 classificatie heeft ontvangen, is er nog een tussenweg: de school kan vragen om in elk geval de handelingsgerichte adviezen van de deskundige onderzoeker te ontvangen. Het gaat uiteindelijk om een handelingsgerichte aanpak van de leerling waarbij ouders en school in elkaars verlengde werken door een eenduidige benadering van de leerling op school én thuis. Dit is dan in het handelingsdeel van het OPP uitgewerkt. Zodoende is het vaak ook makkelijker voor ouders om akkoord te gaan met het handelingsdeel.

In de onderbouw van het V(S)O is het niet noodzakelijk dat er een deskundigenverklaring met een classificatie is. Een verklaring met een beschrijving van de beperking (i.p.v. de stoornis of classificatie) en de daarbij passende aanpassingen is voldoende.

Vastleggen medische informatie

De school is verplicht om informatie over ondersteunende maatregelen met de onderliggende deskundigenverklaring in de leerlingenadministratie vast te leggen.

Die ondersteunende maatregelen kunnen ook een rol spelen bij het dagelijkse lesgeven en bij het afnemen van toetsen tijdens de onderwijsloopbaan van de leerling. De school kan met de ouders (en de leerling) afspreken welke (medische) informatie hierover wel of niet mag worden geregistreerd in de leerlingenadministratie.

17.3 Is een deskundigenverklaring met een classificatie vereist om extra ondersteuning te bieden tijdens het eindexamen VO?

Mogelijke aanpassingen handelingsdeel examinering

Om tijdens deelname aan het eindexamen VO extra aanpassingen te kunnen krijgen, is wel informatie nodig over de aard van de beperking/handicap in een deskundigenverklaring. Het is daarom belangrijk om ouders en de aanleverende scholen (PO) tijdig voor te bereiden als zij vragen om extra ondersteunende maatregelen (hulpmiddelen, meer tijd e.d.) tijdens de schoolloopbaan in het VO en bij het eindexamen. Stel bij het doen van aanpassingen in de onderbouw van het V(S)O de vraag: **in hoeverre zorgen deze de aanpassingen ervoor dat de leerling voldoende voorbereid wordt op de wettelijk beschikbare maatregelen bij het eindexamen.**

Wettelijk kader examens VO

In 1996 is de deskundigenverklaring voor het eerst opgenomen in het Eindexamenbesluit Wet op het VO (WVO). In de nota van toelichting wordt ervan uitgegaan dat de deskundige terzake onderzoek verricht, een classificatie vaststelt en “tevens” een advies voor behandeling of begeleiding formuleert. Hierbij moet worden aangetekend dat dit besluit is opgesteld in de tijd van de ‘slagboomdiagnostiek’, toen was er nog geen sprake van ‘handelingsgerichte diagnostiek’ zoals dat door Passend Onderwijs meer tot ontwikkeling is gekomen.

In eerste instantie werden als deskundige voor “niet objectief waarneembare handicaps” alleen een psycholoog of orthopedagoog aangewezen. Dat is later aangevuld met een neuroloog of een psychiater. Daarbij wordt expliciet vermeld dat deze deskundigen “*voldoende in staat zijn om te beoordelen welke handicap in de weg staat aan het op normale wijze afleggen van een examen*”.

Sinds 1 augustus 2022 is het Eindexamenbesluit opgenomen in het Uitvoeringsbesluit WVO: **Artikel 3.54 Uitvoeringsbesluit WVO** (tot 1-8-2022 artikel 55 Eindexamenbesluit WVO)

1. *De directeur kan toestaan dat een gehandicapte kandidaat het examen geheel of*

gedeeltelijk aflegt op een wijze die is aangepast aan de mogelijkheden van die kandidaat. In dat geval bepaalt de directeur de wijze waarop het examen zal worden afgelegd, met dien verstande dat aan de overige bepalingen in dit besluit wordt voldaan. Hij doet hiervan zo spoedig mogelijk mededeling aan de inspectie.

2. *Tenzij sprake is van een objectief waarneembare lichamelijke handicap, geldt ten aanzien van de in het eerste lid bedoelde aangepaste wijze van examineren dat:*
  - a. *er een deskundigenverklaring is die door een ter zake kundige psycholoog, orthopedagoog, neuroloog of psychiater is opgesteld,*
  - b. *de aanpassing voor zover betrekking hebbend op het centraal examen in ieder geval kan bestaan uit een verlenging van de duur van de desbetreffende toets van het centraal examen met ten hoogste 30 minuten, en*
  - c. *een andere aanpassing slechts kan worden toegestaan voor zover daartoe in de onder a genoemde deskundigenverklaring ten aanzien van betrokkene een voorstel wordt gedaan dan wel indien de aanpassing aantoonbaar aansluit bij de begeleidingsadviezen, vermeld in die deskundigenverklaring.*

De toelichting bij dit besluit vermeldt o.a. het volgende:

Examenkandidaten die door een handicap of ziekte geen gelegenheid hebben om een examen op de reguliere manier af te ronden, kunnen met toestemming van de rector of directeur het eindexamen geheel of gedeeltelijk afleggen op een manier die is aangepast aan hun mogelijkheden. Deze bepaling is bedoeld voor kandidaten die wel in staat zijn om het examen met goed gevolg af te leggen, maar dat door een specifieke beperking of stoornis niet onder de reguliere afnamecondities kunnen doen. Het kan bijvoorbeeld gaan om kinderen met ADHD, of om kinderen met dyslexie. Aanpassingen kunnen bijvoorbeeld bestaan uit tijdverlenging.

Duiding

De tekst van het besluit vraagt niet expliciet om een verklaring waarin de beperking of handicap door een deskundige is vastgesteld. In elk geval moet het wel gaan om een “gehandicapte kandidaat” die dus te maken heeft met een lichamelijke of psychische handicap. De tekst gaat er ook vanuit dat de deskundige een voorstel doet voor de benodigde aanpassingen aan het examen, dan wel begeleidingsadviezen geeft (waar dan weer de nodige aanpassingen uit voortvloeien). Afgaande op de toelichting bij het besluit, waarbij een aantal voorbeelden van beperkingen of stoornissen worden genoemd, lijkt het redelijk te veronderstellen dat de deskundige niet kan volstaan met te formuleren dat de kandidaat te maken heeft met “een handicap”, zonder nadere duiding hiervan. De wetshistorie gaat er duidelijk vanuit dat de deskundige de handicap (door nader onderzoek) vaststelt en op basis daarvan begeleidingsadviezen formuleert dan wel aanpassingen voorstelt voor het eindexamen. Dit beantwoordt niet op voorhand de vraag of de deskundige de school ook moet melden welke beperking, stoornis of handicap van toepassing is.

Wettelijk kader toegestane hulpmiddelen

De regeling toegestane hulpmiddelen voor de centrale examens VO 2023 (Staatscou-

rant 2021, 34202) bepaalt in artikel 2 dat voor kandidaten met een beperking, bij toepassing van artikel 55 lid 1 Eindexamenbesluit VO, hulpmiddelen zijn toegestaan, als vermeld in Bijlage 2.

Deze Bijlage vermeldt een aantal beperkingen expliciet, waarbij wordt aangegeven welke hulpmiddelen bij die betreffende beperking zijn toegestaan: kandidaten met

- een visuele beperking;
- een auditieve beperking;
- dyslexie;
- kleurenblindheid;
- een zware lichamelijke beperking.

In bijzondere gevallen kan de school contact opnemen met het College voor Toetsen en Examens (CvTE) voor specifieke aanpassingen. Deze regeling vermeldt wel expliciet een aantal beperkingen (handicaps) van de leerling; de benodigde aanpassingen zijn ook per handicap/beperking verschillend.

Duiding

De school zal moeten weten welke beperking van toepassing is om vervolgens de benodigde aanpassing te kunnen realiseren. De deskundige zal in elk geval moeten aangeven wat de aard van de beperking is. De exacte gegevens rondom de beperking worden niet gevraagd, maar wel welk type beperking van toepassing is.

17.4 Wettelijk kader ondersteuningsbehoeften en examens

De brochure Kandidaten met een ondersteuningsbehoefte van het CvTE² gaat in op de vraag wat een beperking is en constateert dat de wetgever geen limitatieve opsomming van beperkingen geeft. Citaat (1.6):

“Het ontbreken van een lijst onderstreept dat ook een inhoudelijke afweging nodig is, allereerst binnen de school en daarna mogelijk met het CvTE. Een deskundigen-verklaring is vereist, maar daarna moet nagegaan worden of uit die verklaring blijkt dat de beperking leidt tot een belemmering in de wijze van examinering”.

Ten aanzien van de deskundigenverklaring wordt vermeld dat het de verantwoordelijkheid van de school is om in het onderwijstraject te verifiëren of aanpassingen nodig zijn. De brochure vermeldt op een vergelijkbare wijze welke ondersteuningsmogelijkheden er zijn voor examenkandidaten met een beperking. Naast de al genoemde beperkingen komen in deze brochure ook voor kandidaten met:

- Dyscalculie;
- Fysieke beperkingen;

---

² https://www.examenblad.nl/document/brochure-kandidaten-met-een-10/2023/f=/brochure_kandidaten_met_een_ondersteuningsbehoefte_VO_2023.pdf

- *Autisme spectrum stoornis (ASS), AD(H)D en DCD (developmental coordination disorder)*
- *Diabetes en epilepsie*
- *TOS (taalontwikkelingsstoornis).*

Per classificatie is sprake van verschillende aanpassingen. Bij de classificatie ASS gaat het bijvoorbeeld over het voorkomen van afleidingen tijdens de afname of het structureren en vooraf laten ervaren van de regels. Bij dyscalculie wordt het gebruik van een standaard rekenkaart toegestaan. Bij kleurenblindheid zijn de examen-papieren zoveel mogelijk in zwart/wit.

De brochure gaat ervan uit dat de deskundigenverklaring de aard van de beperking/handicap bevat. Zie bijvoorbeeld de tekst bij ASS: *“In een deskundigenverklaring kan ook de term klassiek autisme, syndroom van Asperger of PDD-NOS worden genoemd”*. Zie ook de tekst over TOS: *“De diagnose is een uitsluitingsdiagnose en wordt vastgesteld door meerdere disciplines waardoor het lastig is om een deskundigenverklaring op te stellen, zoals bijvoorbeeld dyslexie” (blz. 21).*

Bij leerlingen met een auditieve en/of communicatieve beperking wordt verwezen naar de website van **Simea**. Hier is een overzicht te vinden met mogelijke aanpassingen voor toetsen en examens in het PO en het VO. De brochure voor het VO vermeldt dat de tekst in overleg met het CvTE tot stand is gekomen. Bij auditieve en/of communicatieve beperking zijn de vakjes doof/TOS/slechthorend aan te kruisen en vervolgens welke ondersteuning de leerling nodig heeft (zoals verlenging tijd, geschikte omgeving, ondertiteling, tolk, woordenboek e.d.)

Duiding

De brochure benoemt nadrukkelijk **de verantwoordelijkheid van de school om te bepalen of aanpassingen nodig zijn, waarbij het eindexamen een eindpunt is van een schoolloopbaan: “De daar toegestane aanpassingen zijn een logisch vervolg van een onderwijstraject. Dat betekent overigens niet dat aanpassingen zonder meer zijn toegestaan als ze in het voortraject zijn toegepast of omdat deze in de deskundigenverklaring worden genoemd. De deskundigenverklaring moet ook niet slechts gezien worden als administratief onderdeel dat leidt tot ergens een vinkje en daarna tot voorzieningen”**. **De brochure gaat evenals de regeling ervan uit dat er een verband is tussen de aard van de beperking/stoornis/handicap en de benodigde aanpassing(en).**

17.5 Conclusies en formulering deskundigenadvies

Hoewel de tekst van artikel 3.54 Uitvoeringsbesluit WVO niet expliciet vermeldt dat de deskundigenverklaring ook een classificatie moet bevatten welke beperking of handicap van toepassing is, lijkt de wetgever en in het verlengde hiervan ook het CvTE hier wel van uit te gaan in zowel de Regeling toegestane hulpmiddelen als in de Brochure. **Onze conclusie is dat de deskundigenverklaring in elk geval de aard van de beper-**

king/stoornis/handicap moet bevatten, zodat de benodigde aanpassingen of begeleidingsadviezen hierbij aansluiten. De deskundige hoeft niet expliciet te vermelden dat het om een DSM-5 geclassificeerde stoornis gaat (deze eis wordt ook nergens gesteld) en hoeft ook geen details te vermelden over de beperking (dus niet op voorhand een onderzoeksrapport te overleggen). Gegeven de **verantwoordelijkheid van de school om te bepalen of en zo ja welke aanpassingen nodig zijn** (en de melding daarvan bij de Onderwijsinspectie door de school) is het nodig dat de school dit in de eigen administratie kan relateren aan een type beperking.

Wat betekent dit voor de formulering in het deskundigenrapport?

Aangeven dat het gaat om een “stoornis in het autistisch spectrum” kan dus voldoende zijn, samen met de aanpassingen of begeleiding die nodig is. Een formulering als “de kandidaat heeft kenmerken van ADHD” is minder gewenst, omdat dit niet duidelijk is begrensd en het sluit onvoldoende aan op de wettelijke formulering dat het moet gaan om een “gehandicapte kandidaat”. Uiteraard gaan we uit van de professionaliteit van de deskundige, maar een duidelijke formulering welke beperking de betreffende kandidaat heeft is dan wel een vereiste.

Hierop voortbordurend: stel dat een examenkandidaat met zo'n verklaring aankomt bij het schoolexamen, terwijl in de schoolloopbaan van deze leerling nog nooit is gebleken dat deze leerling extra of specifieke ondersteuningsbehoeften had, dan kan de school hier terecht vragen bij stellen. De school is immers verantwoordelijk voor de benodigde aanpassingen en mag hier niet lichtvoetig mee omgaan. De deskundige moet hierop aanspreekbaar zijn, en moet de school een onderzoeksrapport kunnen verstrekken waaruit de beperking of stoornis blijkt (eventueel te verstrekken aan de schoolarts uit het oogpunt van privacy medische gegevens, die hierover de school kan rapporteren).

Tot slot

Elke aanpassing tijdens het eindexamen moet wettelijk gezien worden gedekt door een deskundigenverklaring waarin de aard van de beperking en de vereiste aanpassingen zijn benoemd. Stel dat deze er al is, bijvoorbeeld bij de overdracht PO-VO en dat de leerling in de jaren voorafgaand aan het eindexamen extra ondersteuning heeft gekregen, dan hoeft deze deskundigenverklaring niet opnieuw verstrekt te worden.

Tegelijkertijd signaleren we dat de wetgeving rondom extra ondersteuning inconsistent is en scholen daarvoor onvoldoende houvast biedt.

De wetgeving rondom de deskundigenverklaring is voor het eerst opgenomen in het Eindexamenbesluit WVO in 1996, in de tijd van ‘slagboomdiagnostiek’ en sindsdien bijgesteld. Met de invoering van Passend Onderwijs in 2014 gaat het echter om ‘handelingsgerichte diagnostiek’, waarbij de focus ligt op wat de leerling wél kan en op diens ondersteuningsbehoeften. Andere thema's uit in dit recentere beleid betreffen **normaliseren, de-medicaliseren en minder classificeren, hetgeen strijdig is met de focus op stoornissen in de vereiste deskundigenverklaring.**

Bij het werken met een OPP kan dit voor scholen lastig zijn: zij willen alle leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben dit ook bieden, maar niet al deze leerlingen hebben de vereiste deskundigenverklaring.

Bijlage 1.

Wijziging Eindexamenbesluit WVO (Staatsblad 1996, 348)

Uit de Nota van Toelichting: *“De wijzigingen betreffen in de eerste plaats de omschrijving van de categorieën kandidaten die voor een aangepast examen in aanmerking komen. In de tweede plaats wordt aangegeven onder welke voorwaarden bepaalde aanpassingen kunnen worden toegestaan door de directeur. Op grond van de deskundigenverklaring mogen echter geen wezensvreemde elementen aan het examen worden toegevoegd.*

In het kort komt het erop neer dat indien sprake is van een objectief waarneembare lichamelijke handicap, zonder meer een aanpassing kan worden toegestaan. Bijvoorbeeld: voor een blinde leerling worden de opgaven in braille verstrekt, indien nodig wordt daarbij tevens de termijn voor het afleggen van een toets verlengd. Is sprake van een andersoortige handicap, dan kan alleen een aanpassing worden toegestaan, indien er een deskundigenverklaring aanwezig is, opgesteld door een ter zake geschoolde psycholoog of orthopedagoog. Daarbij kan worden gedacht aan personen die in hun initiële opleiding psycho-diagnostisch zijn geschoold dan wel aan personen die een postdoctorale opleiding diagnostiek en behandeling van leerproblemen hebben gevolgd. Het kan in dat geval gaan om een verklaring die reeds op de basisschool is opgesteld, een verklaring die gedurende de opleiding voor het desbetreffende examen is opgesteld, dan wel om een verklaring die specifiek voor het verzoek tot aanpassing wordt opgesteld. Het laatste zal veelal het geval zijn indien sprake is van een staats-examen, dan wel van een leerling uit het VSO die wordt aangemeld voor een extra-neusexamen aan een school voor VO.

Het onderzoek voor de deskundigenverklaring kan, afhankelijk van de aard en de mate van de handicap, omvatten: een anamnese (ziektegeschiedenis), een onderzoek van leergeschiktheden, functies en/of voorwaarden en een didactisch onderzoek, eventueel aangevuld met een persoonlijkheidsonderzoek en/of medisch onderzoek. De verklaring bevat tevens een advies voor de behandeling of begeleiding van de leerling.

Financiële gevolgen

Dit besluit heeft geen financiële gevolgen voor de overheid, daar het alleen gericht is op een strikte toepassing van de regels voor een afwijkende wijze van examineren.

Artikelsgewijze toelichting

Artikel I, onderdeel B, en artikel II (artikel 55 eindexamenbesluit en artikel 19 staatsexamenbesluit). In deze artikelen wordt geregeld dat voor het afleggen van een aangepast examen door kandidaten met een andersoortige handicap dan een duidelijke lichamelijke handicap, een deskundigenverklaring is vereist.

Het gaat om kandidaten die wel de algemene begaafdheid bezitten die is vereist voor het met goed gevolg afleggen van het desbetreffende examen, maar die door een specifieke beperking of stoornis hinder ondervinden bij het afleggen van het examen onder de normale condities. Het kan dan bijvoorbeeld gaan om hyperactieve kinderen of om kinderen met dyslexie. De Gezondheidsraad heeft in het eerdergenoemde advies aan de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport een omschrijving van dyslexie gegeven. Deze belicht dat er sprake is van dyslexie wanneer de automatisering van woordidentificatie (lezen) en/of schriftbeeldvorming (spellen) zich niet, dan wel zeer onvolledig of zeer moeizaam ontwikkelt.

Uit de eerdergenoemde inspectierapportages is gebleken dat een verlenging van de duur van de examentijd met dertig minuten in het algemeen afdoende is. In dat geval volstaat de diagnose uit de deskundigenverklaring. Indien andere faciliteiten dan verlenging van de examentijd noodzakelijk zijn, dient de deskundigenverklaring tevens aan te geven waaruit deze zouden kunnen bestaan dan wel (in geval van een eindexamen) dient de aanpassing aan te sluiten bij begeleidingsadviezen die in een eerdere deskundigenverklaring zijn gegeven ten behoeve van de schoolloopbaan van betrokkene. Indien een leerling gedurende de schoolloopbaan op grond van een dergelijke eerdere verklaring begeleiding en faciliteiten heeft ontvangen, is het niet nodig dat er ten behoeve van het examen een nieuwe verklaring wordt afgegeven.

Het ligt in elk geval wel in de rede dat eerder tijdens de schoolloopbaan de diagnose is gesteld en dat de school passende maatregelen heeft genomen om de betrokken leerlingen tijdens hun schoolloopbaan ook daadwerkelijk te begeleiden aan de hand van de adviezen uit een aanwezige deskundigenverklaring. Deze leerlingen hebben dan tijdens hun schoolloopbaan ook al bij proefwerken en dergelijke kunnen profiteren van een aanpassing zoals zij die ook voor het examen kunnen aanvragen.

De melding van de aanpassing dient zo spoedig mogelijk aan de inspectie te worden gedaan. Aangezien het hier een aanpassing betreft van de wijze waarop door een kandidaat met een lichamelijke dan wel een andersoortige handicap «het examen» wordt afgelegd (dat wil bij het eindexamen zeggen het geheel van schoolonderzoeken en het centraal examen), zal dit meestal voor de aanvang van de schoolonderzoeken zijn. Alleen in geval van een lichamelijke handicap die later in het schooljaar ontstaat, zal dit anders zijn”.

FAQ 18.

Wat leren we van uitspraken over het OPP van de geschillencommissie passend onderwijs?

Wat leren we van casuïstiek als het gaat om de medezeggenschap van leerlingen en ouders?

Geschillencommissie Passend Onderwijs

Ouders van leerlingen in het primair onderwijs, voortgezet onderwijs en het (voortgezet) speciaal onderwijs (cluster 1, 2, 3 en 4) kunnen bij de Geschillencommissie passend onderwijs (GPO) een geschil indienen¹ over:

- (de weigering van) toelating van leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben;
- de verwijdering van leerlingen;
- **de vaststelling en bijstelling van het OPP voor leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben.**

De commissie toetst zowel de **inhoud** van het OPP als het **op overeenstemming gerichte overleg tussen ouders en school** over de vast- of bijstelling van het OPP en het instemmingsrecht van ouders op het handelingsdeel. Ook toetsen ze bij verwijdering van een leerling met een extra ondersteuningsbehoefte of de school wel ondersteuning heeft geboden en er een OPP is opgesteld. De commissie gaat niet over de kwaliteit van de uitvoering van het opgestelde OPP.

Het advies van de Commissie is niet bindend voor het schoolbestuur, maar het weegt wel zwaar. Het bestuur moet schriftelijk aan de ouders en aan de Commissie meedelen wat ze met het oordeel (gaan) doen. Als ze het advies van de Commissie niet opvolgen, moeten ze daarbij de reden daarvoor vermelden.

---

¹ <https://www.onderwijsgeschillen.nl/sites/default/files/publicaties/publicaties%20sog/passend%20onderwijs/20210128%20-%20Geschillencommissie%20Passend%20Onderwijs%20%28GPO%29.pdf>

Landelijke ontwikkelingen OPP

Met de invoering van het hoorrecht voor leerlingen (FAQ 7) zal wettelijk zijn verankerd dat leerlingen mogen meedenken over hun OPP. **Daarmee zal dit recht in de toekomst meegenomen worden bij mogelijke geschillen over de uitvoering van dit hoorrecht.**

Recent is een landelijk formulier voor het aanvragen van een toelaatbaarheidsverklaring (TLV²) ontwikkeld door het ministerie van O, C & W, in samenwerking met de sectororganisaties, vertegenwoordigers van samenwerkingsverbanden, scholen en ouders. Dit formulier verwijst op meerdere plekken naar het OPP, zo is er de vraag of de school een geactualiseerd OPP van de leerling heeft. Is dit het geval, dan kan men in het TLV-formulier volstaan met een verwijzing naar dat OPP.

Leren van de adviezen van de Geschillencommissie Passend Onderwijs

Enkele belangrijke lijnen in de adviezen van de Geschillencommissie Passend Onderwijs (GPO) zijn hieronder opgenomen, ingedeeld naar onderwerp en met een link naar de uitspraak van de GPO.

Meer informatie over geschillen en uitspraken rondom het OPP zijn te vinden via de themapagina <https://www.onderwijsgeschillen.nl/thema/ontwikkelingsperspectief/>

Inhoud van het OPP

De Commissie toetst inhoudelijk of het OPP voldoende aansluit op de ondersteuningsbehoefte van de leerling en of de school dit goed onderbouwt ([109206](#), [109114](#), [107942](#), [106632](#)).

In het OPP hoeft alleen dat te worden opgenomen wat niet in het reguliere onderwijsprogramma van de school aan begeleiding en ondersteuning wordt geboden ([109396](#)).

Het OPP wordt begrensd door de kaders van het schoolondersteuningsprofiel ([109039](#), [108203](#)).

Overleg met en medewerking van de ouders

Onder op overeenstemming gericht overleg moet volgens de Commissie worden verstaan dat met de ouders open en reëel overleg wordt gevoerd over het OPP. Dat wil zeggen dat de school open staat voor suggesties van de ouders voordat zij een beslissing neemt over het OPP ([109493](#)). De school is niet verplicht om de suggesties van de ouders over te nemen ([109408](#)). Er is geen sprake van open en reëel overleg als het OPP al na één overleg zonder overeenstemming wordt vastgesteld ([107087](#), [107619](#)). Ook van de ouders mag verwacht worden dat zij over het OPP open en reëel overleg voeren met de school ([108499](#)).

---

² <https://www.vo-raad.nl/nieuws/toelaatbaarheidsverklaring-v-so-voortaan-via-een-formulier-aan-te-vragen>

De aanspraak op de zorgplicht van de school brengt voor ouders de plicht mee om de school adequaat te informeren over de situatie van hun kind ([107011](#)). De school mag van de ouders medewerking verwachten bij het in kaart brengen van de ondersteuningsbehoefte van de leerling ([109039](#)).

OPP bij tijdelijke plaatsing ter observatie op OPDC of een school voor SBO

Aan de plaatsing op een OPDC dient een OPP ten grondslag te liggen. In dat OPP dient de ondersteuningsvraag aan het OPDC te zijn opgenomen, de verwachte verblijfsduur, en een beschrijving of de leerling het gehele onderwijsprogramma van de school op het OPDC zal gaan volgen ([109370](#)). Ook bij verwijzing naar een OPDC houdt de school de regiefunctie over het OPP ([107067](#)).

Ook als een leerling tijdelijk ter observatie op het SBO wordt geplaatst, moet een OPP worden opgesteld ([109137](#)).

OPP bij verwijdering van een leerling met extra ondersteuningsbehoefte

Aan verwijdering van een leerling met een extra ondersteuningsbehoefte moet een OPP ten grondslag liggen ([109401](#), [108702](#), [108252](#), [107649](#)) en er moet deugdelijk onderzoek zijn verricht naar het OPP en de voor school resterende begeleidingsmogelijkheden ([108148](#), [107469](#)).

Geschil over verwijdering. Verzoek gegrond. Er is geen wettelijke grondslag voor een “probeerperiode” ([39502](#))

Vaststelling en bijstelling van het ontwikkelingsperspectief

Het bevoegd gezag moet het OPP formeel vaststellen ([106795](#), [107067](#)).

Als de leerling buiten de school passend onderwijs ontvangt, blijft de school verantwoordelijk en moet zij over de bijstelling van het OPP de regie voeren ([108509](#)).

Motivering van een TLV-besluit

Een toelaatbaarheidsverklaring moet deugdelijk gemotiveerd zijn ([109561](#), [109281](#), [108983](#), [108429](#), [108211](#)), zeker als bekend is dat een ouder het niet eens is met de aanvraag van de toelaatbaarheidsverklaring ([109336](#), [108936](#), [108583](#), [108653](#)).

De ondersteuningsbehoefte van de leerling moet voldoende in beeld zijn gebracht ([109391](#), [109453](#), [109226](#), [108465](#), [108936](#), [107490](#)) en gebaseerd zijn op recent onderzoek ([109046](#), [108742](#), [107489](#), [108213](#), [108078](#), [107676](#), [107489](#)).